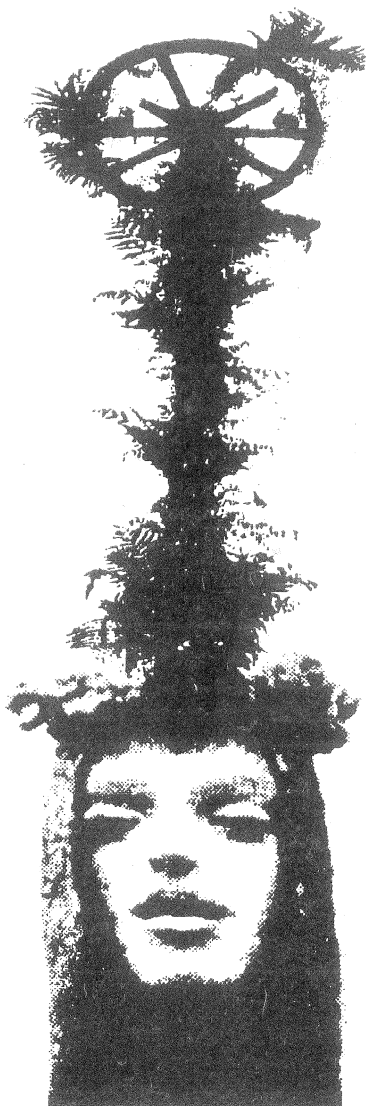

JUOZAS
KUDIRKA

JONINĖS

Juozas Kudirkā

JONINĖS

Ku 58

Remiantis rašytiniais ir gyvaisiais šaltiniais, leidinyje nagrinėjama Joninių šventės Lietuvoje kilmė, jos raida nuo 16-o amžiaus iki mūsų dienų. Aptariama liaudiškosios šventės sudėtinės dalys - kupoliavimas, ugnies pagerbimas, pasakojimai apie paparčio žiedą, Joninių magija ir ateities spėjimai. Publikuojama M.Valančiaus, Davainio-Silvestraičio, J.Šliavo, P.Česnulevičiaus ir A.Telksnytės prisiminimai apie Joninių šventimą.

© Juozas Kudirka, 1991

Turinys

Pratarmė	4
Šventės kilmė	7
Kupoliavimas	11
Raganų darbai	17
Joninių magija	21
Paparčio žiedas.....	25
Joninių vidurnaktis.....	29
Vedybų spėjimai.....	34
Sveikinimai namuose.....	39
Vietoje pabaigos.....	41
Priedai.....	44
M.Valančius. Apie Jonines Pabiržės parapijoje	44
M.Valančius. Įsidėjimai kilę iš stabmeldiško tikėjimo....	45
Davainis-Silvestraitis. Diena prieš šventą Joną	46
J.Šliavas. Vasaros saulėgražtai	48
P.Česnulevičius. Joninės Valkininkų apylinkėje.....	50
A.Telksnytė. Joninės Alantos apylinkėje	53
Literatūra.....	58

PRATARMĖ

Pavasario darbai jau užbaigti, pats laukų žydėjimas, brandos laukimas. Dienos dar ilgėja, nors saulė jau pavargus, tuoj persiris per dangaus aukštumas, - ir užbaigs trumputes vasaros atostogas žemdirbys. Viena šių gražiausių vasarvidžio dienų, kai žemė ilsisi po dalgio dar nepaliestu žiedais žydinčiu, bitėmis dūzgiančiu žolynų kilimu, po jį nuo Gervėčių iki Žeimelio, nuo Aknystos iki Punsko, nuo Stalupėnų iki Smurgonių pasklisdavo kuo balčiausiais lino rūbais apsidariusios bene visos Lietuvos mergaitės, dainas dainuodamos, tai devynių, tai dvylikos rūšių gėles vainikams rinkdamos. O Joninių vidurnaktį kone visoje Europoje įsiliepsnodavo laužai, sukosi apie juos rateliai, skambėjo dainos, miškuose žydo paparčiai, o darželiuose diemedžiai.

Nerimo ir Lietuva. Kaip 1890 m. rašė vienas žymiausių pasaulio etnografų Dž.Frezeris, "Daugelyje Prūsijos ir Lietuvos vietų vasaros saulėgražos išvakarėse gyventojai kuria didžiulius laužus. Visos kalvos, kiek tik akys aprėpia, žeri ugnimis. Manoma, kad šios ugnys apsaugo nuo burtininkų kerų, žaibo, krušos ir nuo gyvulių ligų, ypač jei sekantį rytą gyvulius pervarysi per laužavietę. Šie laužai laikomi paveikiausia priemone prieš raganų žabangas, kurios su burtų ir užkeikimų pagalba stengiasi atimti karvėms pieną. Štai kodėl kitą rytą galima matyti laužus kūrenusius jaunus vaikus einant iš kiemo į kiemą ir už padėką gaunant ašočius pieno. Dėl tos pačios priežasties ant aptvaro arba vartų, pro kuriuos varomos į ganyklą karvės, dedama varnalėšų ir kiečių, nes laikoma, jog jie saugo nuo burtininkų kerų" (108, 585-586).

Kokie gi Joninių papročiai buvo Lietuvoje, ką mes apie juos žinome, kas išliko iki mūsų dienų, kokius juos norėtume matyti ateityje - tai klausimai, kurie ir paskatino dar kartą pabandyti atkurti lietuviškąjį Joninių paveikslą.

Palanki aplinkybė, kad informacijos apie birželines šventes 16-ojo amžiaus pabaigoje teikia net trys šaltiniai: Volfenbiutelio postilė, M.Strijkovskio kronika ir K.Henenbergeris žemėlapių paaškinimuose. Apie šventę 17-o a. pab. - 18-o a. pr. rašė M.Pretorius, M.S.Pacas ir J.M.Karpis. Dar po šimtmečio, 19 a. I pusėje, išaugus susidomėjimui liaudies kūryba, neužmirštos ir Joninės, ypač jų kilmės klausimas. Samprotavimus apie tai išdėstė T.Narbutas, S.Daukantas, M.Valančius, L.Jucevičius, A.Kirkoras, o vėliau - A.Becenbergeris ir J.Basanavičius.

Tuo pat metu, būdami betarpiški liaudies gyvenimo liudininkai, atskirus Joninių šventimo epizodus aprašė Šulcas, A.Becenbergeris, J.Basanavičius, J.Osipovska, O.Kolbergas, S.Dembovskis, Davainis-Silvestraitis ir P.Višinskis. Vieni jų daugiau dėmesio skyrė magijos dalykams, kiti - šventės eigai. Mūsų šimtme. pradžioje maginius dalykus užrašinėjo A.Janulaitis, o Vydūnas išdėstė savus šventės apmąstymus, įvedė saulėgražos terminą.

Svarbiausi Joninių tyrinėjimai buvo atlikti J.Balio XX a. antrame ketvirtyje. Spaudoje paskelbti jo straipsniai ir panaudoti šiame darbe. Matyt, dar nemaža naujo tyrinėtojai ras ir ilgai laikytoje dingusia jo studijoje apie šią šventę. Apie Jonines dar rašė O.Vilimaitienė. Jos 1941 m. išspausdintame straipsnyje greta kitų autorių ankstesnių publikacijų panaudota ir gyvieji šaltiniai, tarp jų M.Jankaus prisiminimai. Straipsnio vertė menkina tai, kad eiliniam skaitytojui sunku atskirti, kas perrašinėjama iš jau paskelbtų dalykų, o kas pateikiama nauja. Tas pats pasakytina ir apie gausius B.Buračo straipsnius periodikoje.

Reikšmingiausi mūsų šimtme. trečio kvartiro darbu laikytina S.Skrodenio straipsnis Joninių pavadinimo ir jo prasmės klausimu; čia jis suabejoja ir Ipatijaus metraščio patikimumu ieškant Joninių šventės ištakų Lietuvoje. Nemaža dėmesio Joninėms, kaip reikšmingai kalendorinių švenčių visumos daliai, skyrė P.Dundulienė.

Ilgus šimtmečius birželinės liaudies šventės vykdavo stichiškai, kaip žmogaus dvasinio gyvenimo būtinybę. Tačiau, kintant kaimo bendruomenei, kito ir šventės poreikis. 1894 m. "Birutės" draugijos iniciatoriai Rambyno kalne surengė jau reži-suotas Jonines - buvo, matyt, įsiskaičius E.Gizevijų, pastatytas aukuras, dainavo chorai, vėliau įjungti vaidinimai. Į Rambyną patraukdavo žmonės iš didelės Lietuvos dalies. 19 a. pab. žmonės iš plačių apylinkių sutraukdavo prie Saločių (Pasvalio raj.) rengiamos Joninės. Nepriklausomoje Lietuvoje Jonines ėmus rengti įvairioms organizacijoms dažnu rengėjo žvilgsnis kryptdavo į Rambyno švenčių rengėjų patirtį; iš čia po Lietuvą paplito ir vaidilutės.

1945-1950 m. Jonines verčiama primiršti, vėliau, kaip religinė šventė, jos net uždraudžiamos. Vis dėlto tai vienu, tai kitur, ypač Aukštaitijos šiaur rytinių rajonų kaimuose, Joninių laužai visai neužgęsta. 1967 m. Vilniaus jaunimas imasi organizuoti Jonines Kernavėje; čia siekiama išryškinti pagoniškuosius šventės elementus.

1976 m. Rambyne, kaip Joninių pakaitalas, imta rengti sporto, o nuo 1980 m. "tarybinio jaunimo šventės"; analogiški renginiai imta skatinti rengti ir kitur. Taip ėmus "gaivinti" šventę, spaudoje pasirodė nemaža populiarių metodinių straipsnių. Daliai jų autorių pirminiai šaltiniai buvo neprieinami, kitiems nežinomi, o tretį gal ir žinoti nenorėjo.

Kilo būtinybė atsigręžti į nacionalinės kultūros ištakas. Tuo tikslu Lietuvos kultūros centras 1988 m. išleido autoriaus sudarytą anketą Joninių papročiams tirti. Ji

buvo išplatinta visiems kultūros namams ir rajoniniams laikraščiams. Anketą paskelbė 9 laikraščiai (Alytaus, Jurbarko, Kėdainių, Lazdijų, Telšių, Trakų, Vilkaviškio, Šilalės ir Zarasų). Gauta ir 40 atsakymų iš kultūros darbuotojų (po 10 atsiuntė Raseinių ir Rokiškio kultūros skyriai, 8 - Molėtų, 6 - Kėdainių, 4 - Lazdijų). Šiam leidineliui gyvoji medžiaga rinkta ir individualiai.

Vienas pagrindinių leidinio tikslų yra supažindinti skaitytojus su Joninių šventės kilme, istorine raida, eiga. Tam pristatomi senieji šaltiniai ir tyrinėjimai. Pateikiama ir skirtingiems laikotarpiams priklausantys M. Valančiaus, Davainio-Silvestraičio, J. Šliavo Joninių aprašai. Jie papildomi naujais A. Telksnytės ir P. Česnulevičiaus švenčių iš Alantos ir Valkininkų apylinkių prisiminimais. Panaudojus ankstesnę ir įvedus naują medžiagą, daroma ir keturių šimtų metų laikotarpį apimanti šventės rekonstrukcija. Tyrinėjimas grindžiamas pirminiais ir tik lituanistiniais šaltiniais. Nurodoma panaudota literatūra apima svarbiausius darbus apie Jonines.

1991 m. vasaris

ŠVENTĖS KILMĖ

Šv. Jonas Krikštytojas - vienintelis šventasis, kurio ne mirties, o gimimo dieną bažnyčia pažymi. Švenčiama ji nuo 506 metų. Po valstybės krikšto Jonines imta minėti ir Lietuvoje. Įdomios Joninių papročių formavimosi aplinkybės.

Pirmi svarbūs šaltiniai * apie Jonines Lietuvoje yra 1573 m. datuojamas tiksliai nenustatytų autorių parašytas seniausias pamokslų rinkinys, pagal suradimo vietą vadinamas Volfenbiutelio postile (75), 1595 m. išleistas kartografo K.Henenbergerio darbas "Didžiojo Prūsijos žemėlapis paaiškinimai" ir 1582 m. M.Strijkovskio istorija "Lenkijos, Lietuvos, Žemaitijos ir visos Rusijos kronika" (42). Postilėje ir paaiškinimuose rašoma apie prūsus ir Mažąją Lietuvą, kronikoje - apie kitą etnografinės Lietuvos dalį, ypač rytinius jos rajonus. Tai dėkinga medžiaga ieškant šventės ištakų.

"Postilė" pateikia žinių, kas vėliau daroma su Joninių išvakarėse surinktomis žolėmis: "su kanapėmis, su usnėmis, su dilgėlėmis, su natrinėmis [baltosios dilgėlės - J.K.], kurias szales ge schwęslava, diena S: Jono krikštytojo, angų dieną Iemimą panas Marias į dangų, a vadindava tas szales kupalamis. Tamis szalemis ir kitamis tamus ligiomis blasnilava prig materų czesa gindima ių, iau degindami, smilkidami, sukindami, krapidami, sudidami, ir kita taip daug blasnidami, kaip tai indivna ir sakiti yra, dic." (75,148). Iš pamokslu sužinome, ką žoles, tarp jų kanapes, usnis, dilgėles, nešdavo per Jonines į bažnyčią šventinti, o vėliau - pamokslininko žodžiais, tai buvo nepriimtina, - su jų pagalba stengėsi palengvinti gimdymą. (75,148)

*Kai kas, remdamiesi 1262 m. Irašu Ipatijaus metraštyje ("Литва же изъгнаша Ездовъ на канонъ и Ивана дни, на самихъ коуп олю" (102,859) ir ordino komituro Konrado von Kyburgo 1397 m. dienoraščiu, Joninių šventės ištakų ieškojo XIII-XIV a. Jie neatsižvelgdavo į tai, kad metraštininkas laikėsi savo valstybėje priimto kalendoriaus, o dienoraštis yra XIX a. vid. padirbinys.

K.Henenbergeris * XVI a. pab. pateikia žinių iš savo parapijos Miülhauzeno (dabar Gvardeiskojė). Jis rašo, kad Joninių vakare užkuriami laužai, deginami ratai būtinai toje vietoje, "per kurią tais metais varo galvijus į ganyklą". Kitą rytą gyvuliai pervaromi per laužavietę, norint apsaugoti nuo gaismo, o tie vyrukai, kurie laužą buvo užkūrę, atlyginimo prisirenka eidami per trobas pieno, nes tie ugniakurai saugą ir nuo pieno nutraukimo, visokiausių kerėjimų, taip pat nuo žaibo ir krušos. "Joninių vakare jie prikaišydavo dagių (Loddicken) arba didelių varnalėšų, kiekių ar ko panašaus, daugiausia apie duris, vartus ir gyvatvores, pro kur eina gyvuliai; tai turi padėti naikinti velnio darbus, burtus ir kerėjimus". (33a, 315).

M.Strijkovskis daugiau dėmesio kreipia žmonių elgsenai šventėje. Jis rašo: "Dzidis Lado, tai yra didis Dievas, kuriam baltus gaidžius aukojo, kurio šventėje nuo 25 gegužio iki 25 birželio lankė karčemas, o moterys ir merginos, susikibę už rankų, šoko pievose ir gatvėse, juokavo, gaudžiai giedojo kartodamos: lado, lado, lado Di-dis mūsų Dewiel!.., kas ir dabar Lietuvoje, Žemaitijoje, Livonijoje ir Rusijoje daroma" (42,146). Kitoje vietoje rašydamas apie analogišką lenkų, pamarėnų ir mozūrų nuo gegužės mėn. 25 d. iki birželio mėn. 25 d. švenčiamą šventę, dar pažymi, kad ji būna prieš Jonines, ją vadina "kupalą", joje dalyvaują vyrai, moterys, seni ir maži (42,137).

Šias žinias papildo L.Jucevičiaus nuoroda "Lietuvoje...", kad M.Kromerio (1512-1589) kronikos, saugomos Rygos miesto viešojoje bibliotekoje, egzemplioriuje yra senas įrašas: "Ir mūsų laikais lietuviai, lygiai kaip latviai bei kuršiai, garbina Lia-dą, apie šv.Joną. Tada pagal seną prietaringą paprotį jie kaišo gelėmis ir medžių šakomis visus šaltinius ir rankioja visokias žoleles, kurios turinčios gydyti nuo įvairių ligų" (16,234).

Sujungus visa į vieną visumą, turime bendrus šventės XVI a. pabaigoje bruožus: šventė vyksta Joninių išvakarėse, lauke, rytesnėje Lietuvos dalyje pagerbiamas dievas Lado, nemaža dėmesio skiriama linksmybėms, vakarinėje dalyje - ugnies apvalomajam nuo įvairaus blogio vaidmeniui. Svarbus vaidmuo ginantis nuo blogio skiriamas ir dygiams bei kibiems augalams.

Praėjus beveik šimtmečiui, apie Jonines vos ne vienu metu vėl prabyla keletas šaltinių. (Tai buvo metas, kai liaudies papročių norminimas rūpėjo bažnyčiai visoje Vakarų ir Centro Europoje). 1682 m. Vilniaus vyskupas M.S.Pacas aplinkraštyje perspėja: "Sv. Jono Krikštytojo šventėje šokiuose apie medžius ir ugnį tegu nedalyvauja ir teneatlieka kitokių netinkamų bei prietaringų veiksmų" (tai sakoma, atrodo, apie liaudį ir kleboną - J.Lebedys, - 28,203).

M.S.Paco amžininkas Mažojoje Lietuvoje M.Pretorijus darbe "Prūsijos grožybės, arba Prūsijos teatras" (parašyta 1698 ar 1707 m.) jau gana smulkiai aprašė šią šventę: "Prieš Jonines samdinius, daugiausia mergas, siunčia į laukus rinkti Jono žolių. Kai jie jų prirenka, šeimininkas arba šeimininkė paima tiek žolių, kiek yra žmonių, ir kiša į kiaušį [plyšį - J.K.] arba už sijos, tam tikslui, kad pražystų, ir jie stebi žoles;

* K.Henenbergerio (1529-1600) darbas susilaukė ir kritiškų vertinimų. Tačiau žiniomis apie Jonines Miülhauzeno parapijoje abejoti nevertėtų: čia jis 29 metus (1560-1589) dirbo dvasininku ir, gerai mokėdamas lietuvių kalbą, turėjo puikias galimybes pažinti savo parapijiečių prūsų ir lietuvių papročius.

kieno nežydi, apie tą sako, kad jis serga, gal net ir numirs. Likusias suriša į puokštę, užriša ant ilgos karties linksmai šūkaudami ir įsmeigia kartį palei kelią prie vartų ar kur kitur, pro kur bus vežami javai; šitą kuokštą jie vadina Kupolė, o šventę Kupolės; tada šeimininkas savo prūsų kalba vėl meldžiasi, rankoj laikydamas kaušą, savo papročiu palabindamas ir Žemyneliaudamas geria, meldžia Dievo gero šieno derliaus ir t.t." (39,56).

Senieji papročiai buvo gajūs ir kaimyninėje Žemaitijoje. 1737 m. Žemaičių vyskupas J.M.Karpis ganytojiškame laiške rašė, kad šioje diecezijoje ligi šiol gyvos kai kurios pagonystės liekanos ir laikomasi tuščių papročių: "Per švento Jono Krikštytojo šventę kaimuose ir miestuose kuriamos ugnys, ir prie jų susirinkę žmonės, ypač jaunieji, šokinėja per liepsnas ir žaidžia ratelius, visą naktį praleidžia linksmybėje, žinoma turėdami progą įžeisti Dievą". (28,200).

Taigi XVII a. pab. - XX a. pradžios medžiaga, palyginus su turima iš XVI a. suteikia papildomų duomenų apie šokinėjimą per laužus, šokius apie ugnį ir medžius, vaistinius augalus ir kt. XIX a. į Jonines jau žvelgiama kultūros tyrinėtojų akimis, atsiranda keletas nuomonių dėl šventės pavadinimo. Tuos dalykus paliečia Š.Daukantas, T.Narbutas, M.Valančius, A.Kirkoras, vėliau J.Basanavičius ir Davainis-Silvestraitis.

Dar M.Pretorijus Joninių išvakarės, jonažolių rinkimo dieną, laikė savarankiška švente ir vadino Kupole (39,56). Kupoliavimu, kupoliojimu Joninių sutiktuvių vakaronę vadino M.Valančius ir Davainis-Silvestraitis (93,261;94). Tai viena iš šio žodžio prasmų. Kaip mįslę tyrinėtojams tektų priminti V.Šlekio užrašytą informaciją, kad XIX a. 6-ame dešimtm. prieš Jonines Mokuluose (dabar Marijampolės priemiestis) švęsavo Pavasario šventę (90,508). Kai kurie slavų mokslininkai jų kraštuose švenčiamų analogiškų švenčių pavadinimus siejo su žodžiu "kupatsja", o "Ivan Kupala" tapatino su Jonu Krikštytoju.

Rasos pavadinimas - T.Narbuto kūriny. 1835 m. "Lietuvių tautos istorijos" tome pakartojęs M.Strijkovskio kronikos eilutes apie deivei Ladai skirtas dienas tarp gegužės 25 ir birželio 25 dienos priduria, kad paskutinė iš šiai deivei skirtų dienų vadinama Rasos švente (36,40). Toliau jis patikslina, kad Rasos šventę švenčia birželio 23 d. prieš šv. Joną (36,306). Po poros metų rusų etnografas I.M.Snegirevas sako, kad Lietuvoje Rasos šventė buvusi švenčiama birželio 24 d. (pagal B.A.Rybakovą, -105,675). Matyt, ne be T.Narbuto įtakos, 1847 m. rašydamas "Žemaičių vyskupystę" ir M.Valančius Jonines kildino iš stambeldiškos Rasos šventės (48,336). Netrukus bene labiausiai Rasos šventės pavadinimą išpopuliarino pats T.Narbutas 1856 m. išleista tariajame Kyburgo dienoraštyje (rinkinyje "Pomniejsze pisma historyczne"). Šią šventę, kaip tikrą, 1857 m. mini ir A.Kirkoras, nors kildina iš senesnės "Kekirio" šventės (100,271). Čia prisimintinas ir J.Basanavičius, ieškojęs šventės sąsajų su romėnų "rožių dienomis".

M.Valančius ir T.Narbuto amžininkas S.Daukantas 1845 m. išleista "Būde senovės lietuvių, kalnėnų ir žemaičių" Joninių šventėje mato senovės Lietuvoje birželio mėn. pabągoje švęstos ar ne pasaulio sutvėrimui paminėti skirtos "Vainikų šventės" liekanas. Šią šventę jis taip įsivaizdavo: "Prieš tą šventę ejęs svietas į šventas upes ir ežerus praustis bei mazgotis, idant jaunais taptų, ir kas visa atliko, kaip buv įstatyta, tas radęsis viena valanda didžiai išmintingu ir galėjęs regėti piktus žmones, žavėtininkus ir raganas. Nebuvo kitos linksmesnės šventės, nesgi pagal pasakas, šiandien

dar minavojamas, tą rytą saulė tanciavojusi; paskuoją naktį tos šventės degino tuos šėturs ir linksmindamos per ugnį šokinėjo, it minėdami, jog nuo šilumos prasidėjo ir šilima gyvoja. Taip pat ant tos pačios šventės abydas savo vienas kitam dovanoję, per tą šventę visi lygūs buvę, kaipogi didžturčiai vargdienius slaugę" (8,541-543).

Švento Jono Krikštytojo šventę, kaip atskirą, bene pirmą kartą 1682 m. pamini Vilniaus vyskupas M.S.Pacas (28,203), o Joninių pavadinimą randame rankraštiniame XVII a. vokiečių-lietuvių kalbų žodyne (29).

Nors šv. Jonui Krikštytojui tarp šventųjų tenka labai svarbi vieta, tačiau bažnyčia jo vardo dienai išskirtinės reikšmės neteikė. Ta aplinkybė įgalino ilgą laiką išsilaikyti senuosius liaudies papročius. Kryžių ir kopyltėlių tyrinėtojas I.Končius, jau mūsų šimtmetyje rašydamas apie šv. Jono skulptūreles, dar pastebėjo, kad "Žemaičio širdžiai tokios kopyltėlės vaizdas nieko nesako... Su gyvenimo įvykiais šitos sodybos nesiseka surišti. Ir žmonės neturi pasakojimų, ko prašoma, dėl ko atnašaujamas toks rinkinys. Gražus istorinis vaizdas, tačiau vidujinės šilumos sodiečiui neteikiąs". Tik 2,3% visų skulptūrėlių mūsų šimt. IV-me dešimt. Žemaičiuose teko šv. Jonui Krikštytojui (21,62). Daugiau dėmesio šv. Jonui buvo skiriama tose parapijose, kuriose būdavo šv. Jono atlaidai. Pirmieji atlaidai Žemaitijos bažnyčioms suteikti 1627 m. (48,114). Matyt, tais metais vienur kitur pradėti švęsti ir šv. Jono atlaidai, nes dalis šio šventojo vardo bažnyčių, kuriose šie atlaidai būna ir mūsų dienomis anuo metu jau buvo pastatytos. Siuo metu, neskaitant didžiųjų miestų, Lietuvoje yra 38 šv. Jono Krikštytojo bažnyčios *. Šv. Jono atlaidai būna ir kai kuriose kitose bažnyčiose.

Joninių šventės išvakarėse žolynais išpuošdavo kopylstulpius su šv. Jono Krikštytojo skulptūrėlėmis, jų tvorele, puošdavo ir kryžius, ypač jeigu Joninių išvakarės sutapdavo su "kryžių dėmosis dienomis".

Kaip tai darydavo Krakių apylinkėje praėjusiame šimtmetyje, aprašė M.Katkus: "Vakarykščiai prieš Šventą Joną, pavalgę vakarienę, jauni eina į gatvę, darželiuose randa mergaites besėdinčias ir vainikus bepiančias. Po kiek laiko mergaitės susieina į būrį, prie jų pritampa būrys vaikinių; jos nešasi vainikus ir gėlių ryšulius, o jie koptas. Eina visi į lauką kryžių kaišyti, kad rytą visi pasigrožėtų rožių, lelijų, šparų, gvazdikų, pinavijų, rugiagėlių sunkiais vainikais, kryžius apmovusiais, smulkiais šimtažiedžiais ir žaliomis rūtomis, Dievo kančias apkaišiusiais. Prie kryžių pastatytos koptos; viena mergaitė pasilipusi kaišo, o kitos paduoda ko reikian: vainikų, gėlių, siūlų" (18,29). Kryžius bei kopyltėles apvaikščiodavo giedodami šventas giesmes, meldavosi į šv. Joną.

Joninėms tarybiniais metais tapus ateistų puolimo objektu, **Kupolių** ir **Rasos** pavadinimai vėl buvo prisiminti. Siūlytas dar analogiškas Ilgėms **Trumpių** (nuo trumpiausios metų nakties) naujadaras.

* Adakavo, Alizavos, Biržų, Butkiškės, Čiobiškio, Debėikių, Jiezno, Juodeikių, Kaltinėnų, Kavarsko, Kirdeikių, Kuktiškių, Kuršėnų, Kvetkų, Lapių, Lavoriškių, Mielagėnų, Pajevonio, Pakruojo, Paluknio, Pasvalio, Plungės, Pociūnėlių, Ramygalos, Ropkojų, Seredžiaus, Stirmių, Sudargo, Šakių, Šačių, Švedriškės, Vaiguvos, Vainuto, Vajesiškio, Vertimų, Vieksnių, Zapyškio, Židikų.

KUPOLIAVIMAS

Birželio 23 d., Joninių išvakarėse, savaimingai pasidalinama veikla: pagyvenusios moterys laukuose ir miškuose renka vaistažoles, merginos pasidainuodamos iš žolynų pina vainikus, vyresnieji, ypač jeigu parapijoje būna atlaidai, vakarop dainuodami dainas apvaikšto rugių laukus, renka iš jų piktžoles. Joninių išvakarėse žmonių veiklą apgaubia paslaptis ir viltis.

Vaistažolių rinkimas. Joninių išvakarėse iki vidunakčio moterys turėdavo užbaigti vaistažolių rinkimo sezoną. Eiti tą dieną žolių rinkti krakiškių šnekta vadinosi "kupaliauti" (18,31). Vėliau, augalams pražydėjus, vaistažolės netenka gydomosios galios. Siejama tai ir su raganų veikla, - nes "per Jonines visus žolynus apeina raganos (Kėdainių raj., Nociūnai). Kaip rašė J.Basanavičius, Ožkabilių apyl., moterys "skynė ir rankiojo, ypačei, kupoles (ramunes) ir visokias žoles dėl ligų, nes tikėjo, kaip ir šandie tiki, jog po Joninių nakties visos žydinčios žolės neturi jau kvėpavimo ir ligoje negali jau gelbėti, nes tą naktį jos per raganas užkerėtos tapsta, ir jau nuvirsta..." (61,66). Nusimanančios ligų gydyme moterys "visada turi atsargas tinkančių tam reikalui sėklų, šaknų, lapų, pririnktų iš lankų ir pievų paskirtame pavasario laike, būtent, vakarykščiai prieš Šventą Joną" (Krakės, - 18,31). Renkama šermukšnių žiedai, šalpusniai, kraujažolės, trūkžolės, dringelis. Ypatinga reikšmė skiriama jonažolei (dar vadinama: brandažolė, joniukas, kiaurinė, kiauris, laurinžolės, Marijos žoliukė, raudonukė, strudenėlis, 47,40) - ne vieno tvirtinimu, ji tinkanti nuo 12 iki 99 ligų gydyti. Jonažolės auga pamiškėse, pievose, soduose. Tai augalas aukštu stiebu, smul-

* Pretorijaus veikale ir senuosiuose XVII - XIX a. žodynuose **kupolėmis** vadinamos jonažolės (Ruigis, *Lexikon...*, Milkus, *Kuršaitis*). Merkinės apyl. dar mūsų šimtm. jas vadino **kupale**. **Kupale** vadino ir jonažolių (39, 56) ar kitokių gėlių (Molėtų raj., Luokesa) puokštes, tvirtinamas karties vršuje; **kupole**, **kapole** - ramunes Joninių naktį (61, 65); **kupolėmis** - vainikus (XX a. pr., - 109,20). Išvesta yra **kupoliauti** - rinkti vaistines žoles lankoje (18, 31; *Piliviškių apyl.*, - 5,107), **kupolinėti** - Šv. Jono vakare rinkti gėles, pinti vainikus (4109, 20), **kupolioti** - rinkti gėles per šv. Joną (Kossazhevskis. *Litvanicha*. - 56,107).

kiais lapais, smulkių geltonų žiedelių žiedynu. Jų pats vaistingumas būna, kai ant lapelių būna matyti gelsvos dėmelės arba taškeliai. Jonažolių arbata mušamas karštis, gydomi uždegimai, galvos skausmai. Jonažolės pradedamos rinkti nuo Devintinių. Vaistažoliaudavo dažniausiai vyresnės moterys. Štai kaip šiuos darbus Siaulėnų apyl. aprašė B. Buračas: "...visos mūsų laikų senutės, kurios tik kojas pavėlka, išvakarėse išėjo į pievas ir miškus vaistažolių rankioti, arba kupoliauti. Renkamos įvairiausios žolelės ir jų šakelės, kaip čiobreliai, ramunės, katpėdės, kietės, ožkabarzdės, ašarėlės, žibuoklės, naktinychios, gegužėlės, snaudalės ir kitos. Vienos žolelės vartojamos nuo įvairių ligų, kitos saugo nuo piktų dvasių, veikia prieš burtininkų burtus ir kerėjimus, atitolina nuo perkūnijos ir audros. Kitu metu rinktos tos pačios žolelės jau nebeturintys didelių galių, todėl visų stengiamasi būtinai pasirinkti žolelių Joninėse". (65).

Gydomąją galią Joninių naktį įgydavę ir jonvabalai. Juos naktį rinkdavo, užpildavo spiritu ir vėliau tepdavo suskaudusias vietas (Molėtų raj., Balninkų apyl., A. Marcinkevičienė, g. 1904). M. Glemžaitė aprašė kitokį Kupiškio apylinkėse praktikuotą būdą: "Kas nori įsigyti gydomąją jėgą, turi Joninių dieną ir tos dienos išvakarėse visiškai nemiegoti. Reikia Joninių naktį nueiti pačiam vienam į mišką prigaudyti Šv. Jono vabalėlių, sutrinti tarp rankų ir vėl visą Joninių dieną ir sekančią naktį nemiegoti. Tada rankos bus nuo visų ligų "pamačlyvos": votį patrinsi - atslūgs, grįžą pačiupinėsi - nustos gelti, rožę paglostysi - prapulsi" (13,227).

Taip buvo gydomos žaizdos, šuns įkandimas, rožės ir kt. (10,12).

Kupoliavimas - tai lyriškiausia ir žaismingiausia Joninių švenčių dalis. Daugiausia žinių apie kupoliavimą turime iš Mažosios Lietuvos ir Suvalkijos. Seniausias jų užrašė 1832 m. Šulcas (Viliūnų, Širvintų, Šilėnų, Lazdynų, Būdviečių, Viešvilės ir kt. parapijose). Jis aprašė, kaip Joninių išvakarėse kiekvieno kaimo mergaitės keliais būriais eina į savo kaimų laukus ir, kartu su kitomis gėlėmis, renka ramunes. Kai atsitiktinai susitinka dvi kupoliaujančių grupės, esąs paprotys pasisveikinti tokiu padainavimu:

1-as būrys: Kur buvai, Jone, kur vaikščiojai?

2-as būrys: Šileninkuos ubaguos.

1-as būrys: Kur buvai Jone, kur vaikščiojai?

2-as būrys: Salėnuos, ubaguos.

1-as būrys: Kur buvai, Jone, kur vaikščiojai?

2-as būrys: Lazdynuos bagočiuos.

1-as būrys: Ką tau davė gert, valgyti?

2-as būrys: Pečenkėlę valgiau, rinčvynėlę gėriau.

1-as būrys: Kur tave guldė, kur nakvojai?

2-as būrys: Aukštoj svirnėj, margoj lovoj.

Taip išvardijami kaimyniniai kaimai. Pirmas klausimas kartojamas tiek kartų, kiek aplinkui yra kaimų.

Pakankamai gėlių prisirinkusios mergaitės grįždavo ir dainuodamos apvainkuodavo ilgą kartį - "kopolį". Jį išskeldavo gale kaimo; prie javų lauko, ir dvi naktis bei vieną dieną saugodavo, gindavo nuo vaikinių, kurie stengėsi "kopolį" pagrobti. Tarp įvairių šokių, kuriuos šokdavo apie "kopolį", vienas, kaip nurodo Šulcas, turėjęs tam tikro panašumo į prasilavinusių vokiečių mėgstamą šokį "Galopadą" (vok. užrašyta: Galoppade). Tos mergaitės, kurios saugo kartį, susiima už rankų, sudaro ra-

tą apie ją ir paima į vidurį kitas dvi mergaites. Tada mergaičių ratas šoka apie abi viduryje esančias tokios dainos taktu:

Ryla, rala, padėdaus!
Rylužže, ralužže, padėdaus!

O kai ratelis sustoja, tada abi mergaitės viduryje pradeda šokti pakaitomis dainuodamos:

Ryla, rala, tau dėkui,
Rylužže, ralužže, tau dėkui.
1-oji šoka ir dainuoja: Ryla, rala, ko ieškot?
Rylužže, ralužže ko ieškot?
2-oji šoka ir dainuoja: Ryla, rala, marčaičių,
Rylužže, ralužže marčaičių.
1-oji šoka ir dainuoja: Ryla, trala kokios?
Rylužže, ralužže kokios?
2-oji šoka ir dainuoja: Ryla, rala, Illutės
Rylužže, ralužže Illutės.

Tada iš rato ateina pašauktoji mergelė, o ta, kuri ją šaukė, stoja į ratą ir tokiu pat būdu tęsiama toliau (62, 71-72).

Apie 1860-1870 m. Joninių naktį Mokolų k. mergos eidavo į laukus dainuoti ir visą naktį dainuodavo. Vyrų, panašiai kaip ir Mažojoje Lietuvoje, eidavo mergų gąsdinti. Jeigu kuri merga Joninių naktį neišeidavo dainuoti, tos vartus pajuokai apkaišydavo įvairiomis nuo kelio surinktomis piktžolėmis. (90, 508). Kiek kitaip Joninių išvakarėse elgdavosi Ožkabalių apyl. mergos. Šio krašto 1872-1877 m. kupoliaimo papročius užrašė J. Basanavičius: sutemus Joninių išvakarėse kiekvieno kaimo mergos susirinkdavo į krūvą: "rauja ramunes tuomsyk vadinamas kapoles, ir dainuoja kaišiodamos visur į vartus; kur tik imanidamos deda ramunes. Savo pabaigę, eina į kitą kaimą, apdainuoja, ir kaišioja dilgėles visur, ramunes ištraukdamos, ir savo kaiminykes apjuodamos. Tą pat daro ir anos, kito kaimo mergelės. - Visą naktį labai linksmi praliesdavę. Dainuodavo:

Kupolėle, kas tave rovē?
- Šventas Jonas.
Kupolėle, o kas tave rovē?
- N... kaimo mergos.
Kupolėle, su kuom tave rišo?
- Su sėru šniurelėjs.
Kupolėle, su kuom tave vežė?
- Su bėrais žirgeliais...
Kupolėle, o kas tave rovē?
- Šventas Jonas. Ir t.t." (61,66).

Tuo tarpu, taip pat XIX a. 8-me dešimtm. Pilviškių apyl. išėję į pašešupę kupoliauti, prisiskynę gėlių arba dar ir tebeskindami, išsisklaidę po visą pievą, visi kartu dainuodavo:

Oi kupole, šventas Jonai,
Kupolėli, šventas Jonai!
Kur buvai, Jonai?

Kur buvai, Petrai?
Oi kupole, šventas Jone.
Vėliau visi šventės dalyviai apsirenka kur patogią vietą susėsti: ilsisi, valgo, geria ir linksminasi. Vieni eina ratelius, jei yra muzikantas, tai jaunieji šoka. (56, 108-109).

7 - 8-me praėjusio šimt. dešimtmetyje kupoliavimo papročiai ir Suvalkijoje imta užmiršti. 1933 m. 60-mečiai kupolinių jau nebeprisiminė (90, 508).

Senosios kupoliavimo dainos, J. Balio nuomone, buvo dainuojamos sutartiniu būdu. Vėliau ir per Petrines dainuodavo tas pačias dainas, tik vardą pakeisdavo (56, 108-109). Paprastai Joninių dainose kalbama apie rugelių, rečiau linų, miežių laukų lankymą, kartais - turgelio. Pasitaiko dainų apie baudas mergaičių viliojotoms. Marijampolės apyl. užrašyta ir XIX a. 7-8 dešimt. dainuota našlaitės daina - jos pokalbis su žvejais (90, 508).

Kupoliavimo eiga ypač aiškiai atsispindi A. Juškos Veliuonos apyl. praėjusio šimt. 8-ame dešimt. užrašyta daina:

Mes išėjum iš namelu,
Mes atėjum į lankelę, } 2 kartus
Kupoliau, šventas Jonaj.

Aš paskinsiu tas žoleles,
Aš sudėsiu į kvietkeles,
Kupoliau, šventas Jonaj.

Tos žolelės yr naudingos,
Nuo Kupoliaus pašventintos,
Kupoliau, šventas Jonaj.

Tos žolelės yr naudingos,
Dėl svejkatos reikalingos,
Kupoliau, šventas Jonaj. (30, Nr. 1248).

Saulinės dainos per Jonines Lietuvoje, skirtingai nuo latvių, yra retas dalykas. Vieną saulinę dainą, dainuojamą Joninių išvakarėse, 1902 m. Šventėžerio apyl. užrašė K. Būga:

Ein saulelė aplinkui dangų
Oi Kupola, Kupolėli*
Aplinkui dangų mėnulio kelti:
"Kelkis, mėnuli, kelkis, šviesusis!
Jau aš, šviesi, seniai kėliausi
Ir nušviečiau visą svieta:
Seną, jauną, mažą ir didį".

Ein mergelė per didį dvarą,
Oi, Kupola, Kupolėli*.

* Kartojama po kiekvienos eilutės.

Per didį dvarą šešuro kelti:
"Kelkis, šešure, kelkis tėveli!
Jau aš, jauna, seniai kėliausi, -
Galvijėlius jau privariau,
Didį dvarą jau nušlaviau,
Baltas skomas užtaisiau,
Baltą duoną jau padėjau,
Alaus, midaus pripildžiau"* (57, 28)

Daugeliui Joninių dainų būdingi kreipiniai: "Kupolio rože", "Kupolio rože, Kupolyte", "Kupole, Kupolėle", "Kupoliau, šventas Jonai", "Oi kupole, šventas Jonai", bei klausimai - "Ar geri rugeliai?" (linai) ir įprastiniai atsakymai "Gerūs gerumo, tik išložę".

Kyla **kupolės** reikšmės klausimas. Atsakymas į jį galėtų iš dalies paaiškinti ir šventės prasmę. J. Balyš, remdamasis biržiečių sutartinėmis, palaikė Joninių, kaip vegetacijos ir vaisingumo (derlingumo) šventės teoriją (58, 111). Sakydamas, kad "Jonines, arba Kupolių šventę reiktų pirmiausia laikyti augmenijos klestėjimo, vešėjimo švente, o pačią kupolę (-ius) - to klestėjimo įprasminimu", panašios nuomonės buvo ir S. Skrodenis (87, 59). P. Dundulienė yra išreiškusi nuomonę, kad "Kupolė galėjo būti javų laukų ir apskritai augmenijos dvasia" (10, 111). Tiek P. Dundulienė, tiek S. Skrodenis yra teigę, kad kupolė galėjo būti "gal net ir vegetacijos dievybė" (87, 55).

Mergaitėms kupolinės - vainikų pynimo diena. Pindavo laukuose iš įvairių lauko augalų - baltųjų ir raudonųjų dobilų, ramunių, rugiagėlių, "retenių" (Raseinių raj., Kalnių k.). Pindavo ir iš rūtų. "Gėlių margumas simbolizavo gerį" (Pandelio apyl. A. Gaška). Kitos ir po du vainikus nusipindavo - vieną galvai papuošti, kitą - ateičiai spėti. "Mergaitės laimės ieškodavusios pindamos iš visokių žiedelių vainiką švento Jono naktį atsisėdusios daržely, - laimė ant greito ištekėjimo už vyro" (Joniško apyl., 44, 114).

Joninių išvakarėse surinktos žolės turinčios ne tik gydomąją, bet ir maginę galią. "Devynerių žolių pluoštelį moterys, nieko nekalbėdamos, Joninių išvakarėse, po saulėlydžio, meta per galvą ant savo gyvenamosios stogo, kad namas liktų apsaugotas nuo ligų ir kitų nelaimių, kad jį aplenktų laumės, raganos, ir t. t. Gerai, jei gėlių žiedai guli viršun link, o jau blogiau, jei gėlės ant stogo krenta kotais į viršų. - Joninių vakarą žmonės kambariuose pakabina arba į pabalkius pakiša pluoštelius šviežiai suskintų jonažolių, kad namų neištiktų skaudžios nelaimės, ūkiški nuostoliai arba net gaisras. Jei tos žolės ilgai nesudžiūsta, pasilieka žalios, tai tiems namams esanti žadėta nepaprasta laimė. - Devynerių žolių pluoštai nuo Joninių iki Kalėdų laikomi ir tvartuose". (Mažoji Lietuva, 95, 120).

Sulco 1832 m. užrašytu liudijimu Mažojoje Lietuvoje mergaitės išsaugotą nuo vyrų pagrobimo kopolį "nurengdavo" dainuodamos tai progai skirtą dainą: visas gėles nuo jo nuimdavo ir lygiom dalim pasidalindavo. Jos galinčios apsaugoti nuo piktų dvasių, apžyniavimų ir panašiai (62, 71-72). Ypatingą Joninių žolių reikšmę paliudija ir 1937 m. Zarasų apskr. aprašytas paprotys: "Šv. Jona denoj bobos prisirenka žalių ir aina šv. Jona vakari un gaspadoriui ir gieda dainas. Dainuoja, kolei išeina gaspadine. Kai išeina, tai tuo jos bruka kupalius pa koju. Seiminikė insiveda juos vi-

dun ir duoda raugienos ar alaus, a kupalius padalija galvijam, kad piena varlas neišžystų. Kad galvijam akių raganos nepačeravotų" (86, 51-52).

Tarp Joninių išvakarių užsiėmimų reikia suminėti ir javų lankymą. Dar pirmaisiais mūsų šimtmečio dešimtmečiais kai kurie gyventojai Joninių vakare, prieš vakarines maldas, dainuodami, kartais ir šventas giesmes giedodami apeidavo javų laukus. Kitus susirinkę iš kelių kaimų baltai apsirengę vyrai ir moterys Joninių naktį eidavo per laukus, giedodavo giesmes, "kupoliu" vadinamas (Simnas, 4, Nr. 2143).

Pandėlio apyl. dainos galėjo būti įvairios, dargi meilės. J.Balys rašė, kad "Joninėse ir Petrinėse būdavo lankomi javų laukai, juose raunamos kupolės, ir toks elgesys žadėjo gerą derlių". Laukus apvaikščioti ir apžiūrėti reikdavo, kad javai gerai derėtų (Pabiržės, Panevėžio apyl.4, Nr.2144-2145). Girkalnio apyl. vaikščiodami giedodavo giesmes, "kad apsaugotų derlių nuo įvairių negandų". Pandėliečio A.Gaškos liudijumu, javų lankytojai dėdavo gėlių, "palinkėdami gerai augti, duoti didelį derlių". Javų lankymas - ne išskirtinis Joninių užsiėmimas. Javus žemdirbiai apvaikščiavo daugeliu progų. Joninėms reiktų priskirti tik maginį piktžolių rinkimą ir personinimą.

Joninių išvakarių diena baigdavosi, ir ateidavo Joninių naktis, blogio ir gėrio kovos naktis, apšvalymo naktis. Ryškiausiai tai atspindi žmonių pasipriešinime raganų veiklai, magijoje, vidunaktį prie laužų, pasakojimuose apie paparčio žiedą, ateities spėjimuose.

RAGANŲ DARBAI

Po saulės laidos Joninių naktį kyla pavojus karvėms. Raganos iš karvių gali atimti pieną, kartais ir susargdinti. Tai daugeliu atvejų konkrečios blogavalės kaimietės "čerauninkės" (Obeliai). Jos pavojingos, iki nukrinta rasa. Todėl, pastebėję Joninių rytą pievoje brydę, kai kurie kaimiečiai dar pirmaisiais mūsų šimtmečio dešimtmečiais tebesakydavę, kad tai "raganų brydės", kad "tai blogų žmonių eita" (Pandėlys). Tai vienur, tai kitur žmonės šitai atmindavo iki mūsų šimtmečio vidurio.

Pieno atėmimo iš karvių būdai, kaip pasakojama, buvę labai paprasti ir visur Lietuvoje panašūs. B. Buračas paskelbė Merkinės apylinkėje ir kitur pasakojamą vieną seną prietarą, kuris sako, jog norint, kad karvės duotų daug pieno ir grietinės, reikia Joninių rytą, prieš karves išgenant, eiti į lauką su milžtuve ir koštuviu rasą graibyti nuo žolės. Šurinktas rasas parnešus sumaišyti su vandeniu ir duoti karvėms išgerti. "o kieno karvės suėstų žolę, nuo kurios nugraigyta rasa, nustotų davusios pieną (65, 595). Ankstų Joninių rytą, kol nenukritę rasos, burtininkės vaikščiojusios po svetimus laukus, braukdavusios nuo žolės rasą į savo milžtuves ir sakydavusios: "Pijo, karvute, pijo..." (Žeimelio apyl. 45, 108), arba: "Čia mano, čia mano" (Dubingiai). Kitur tokia burtininkė apsirūšdavo paklode, apibėgdavo kieno nors lauką ir nugrėždavo sušlapusią paklodę - iš jos bėgdavęs jau pienas (Ignalinos raj., Paringio apyl., Kisiūnų k., užr. 1990 m.). - Taip atimdavo iš kito žmogaus karvių pieną. Joninių rytą, kol rasa nenukritus, nereikia karvių suginti į ganyklą, nes laumės velkančios ganykloje virvę; jei ją užmins karvė, tai iš tos karvės visas pienas pereis raganų karvėms (Panevėžys, 68, Nr. 13, 414). Apie tai užrašyta nemaža pasakojimų.

Pieną iš karvių esą galima atimti ir netyčiomis. Antai vienas ūkininkas, šv. Jono rytą išvedęs arklius į ganyklą, grįždamas netyčiomis vilkęs per rasą apinasrius; parėjęs namo, apynasrius pakabinęs ant gembės, o ir iš jų pradėjęs bėgti pienas (Papiulės apyl. 64, 673). Arba: "ėjo bernas švento Jono ryte ir mato, kad boba, lakstydamą per laukus, ką tai tąso paskui save. Anas, nieko nemanydamas, paskui save patįsėjo apinasrį. Namo atėjo, apinasrį pakabino ir pats atsigulė. Tiktai jį kelia gaspadinė:

- Ką tu padarei, kad pienas teka iš apinasrio net per namelį?!
Pasikėlęs žiūri - tikrai teka pienas" (32, Nr. 409).

P.Zalanskas aprašė, kaip Merkinės apyl. pieną atimdavę su rankšluosčiu: "...raganos Jono rytą anksti pasikelia, saulei netekėjus, pasiima taračkinį. Tas taračkinis būna tokis keturkampis, ir ilgi kutai. Raganos tuo taračkiniu po visų pievų rasas tašo, kad jis pasidarytų visas šlapias. Per kieno pievą perėšia, iš to kaimyno karvės pieną paima. Ragana, parėjus namo, tą taračkinį išgręžia drūtai, kad neliktų nei kiek vandens. Paskui tą vandenį atiduoda savo karvėm išgerti. O tą taračkinį pakabina ant sienos, pasistato kibirą, tuos kutus traukia kaip karvės spenius, o karvių tų mini plauką - margę, juodę, baltoji, žaloji, gniedoji, pašoji - kokio būna plauko tų kaimynų karvės. Žmonės taip sako, kad raganos primelžia kelis kibirus pieno. Dar ne viškas. Po kiek laiko tos raganos paima tą taračkinį, kai gena skerdytus karves, tai moteris pasiima tą taračkinį ir stengiasi suduoti tom karvėm, katrų ji pieną valgys" (7, 257-258).

Retą pieną iš karvių atėmimo būdą panaudojant paparčio žiedą Marijampolės apskrityje 1838 m. paskelbė J.Osipovska "Šv. Jono vigilijoje stropiai užkamšo visus plyšius pašventintomis žolelėmis, nes naktį iš 23 į 24 birželio, kai tik pusiaunaktį papartis pražysta, švento Jono ragana nuskina šitą burtų (stebuklų) žiedą ir skrenda ant ližės į tvartą, kur laikomi gyvuliai, būtent karvės. Jei ragana randa neužkimštą plyšėlį, užburia gyvulius ir paliečia paparčiu kiekvieną gyvulį. Nuo tada šeiminkas jau nebesidžiaugs puikiu veršelių augimu, pieno pertekliumi, nes burtininkė, patekusi per plyšį į tvartą, įgavo nematomą galią išmelžti didžiąją pieno dalį savo vaikams ir draugėms" (84, 195).

Mažojejoje Lietuvoje buvo sakoma, kad "jeigu kas nori kaimyno karves apraganauti, kad pieno neduotų, reikia Joninių naktį apie 12 val. pas jas nueiti, nieko nekaltant ir neatsigręžiant, iš kiekvienos išmilžti po tris lašus pieno. Tada paimti devyneriopų dieną arba vakare prieš tai surinktų žolių ir jas dar tą pačią naktį suvirinti (keliolika minučių). Suvirinus į žoles įpilti tuos pieno lašus, triskart sumaišyti ir tuojau po triskart duoti karvėms gerti" (95, 120).

M.Glemžaitė, rašydama prisiminimus apie Šepetos ir Kupiškio apylinkes, pastebėjo: "Kad karvė duotų daugiau pieno, šv. Jono dieną saulei tekant ją "apžolina". Moteris, kuri nori savo karvę padaryti pieningesnę, tą dieną anksti rytą iš po pieningos svetimos karvės snukio parauna žolės ir tą žolę sušeria savo karvei. Po to leidžia abiem karvėm pasiuosyti. Moteris, savo karvę apžolinusi, tuoj bėga pas anos karvės šeiminkę ko nors pasikolinti. Jei tokiai paskolinsi, tai tikrai savoji karvė nebeduos pieno - apžolintoji karvė iš anos karvės "nutrauks pieną". Tad apžolintoji karvė duos į dieną iki pusantro kibiro pieno, o antroji karvė, nuo kurios pieną nutraukė, duos vos pusantro litro. Negana to, anoji karvė pasidaro nerami, muistosi ragais, duria, iš jos pienas palieka nebegardus - varškėtas". Arba: "Norėdama iš kitos karvės nutraukti pieną, Joninių rytą, dar saulei nepatekėjus, moteris kerėtoja eina į kaimyno pievas ir su audeklo pala braukia nuo žolės rasą. Kada pala gerai rasos primirksta, sugrįžta į namus, palą išmazgoja vandeny ir šitą vandenį sugirdo savom karvėm. Tada saviškės karvės duos daugiau pieno, o kaimyno karvių pienas sumažės arba jos visai užtrūks". (9,227-228).

Norint karves apsaugoti, svarbiausia Joninių naktį jų nepalikti lauke, parginti prieš saulės laidą. Ir tvartus sandariai uždaryti. Vakarų ir Mažojoje Lietuvoje, taip pat ir Pandėlio apyl. karvių ragus prieš pargenant namo apvainikuodavo. (Kitur Lietuvoje tai darydavo per Sekmines (55, 482; 5, 77). Keletą karvių apgynimo būdų, dar mūsų šimtmečio pradžioje užrašytų Mažojoje Lietuvoje, paskelbė J. Balys. "Joninių šventė - dėliai žynių apsigynimo. Galvijus pirm saulei nusileidus į stragę arba stalą suvarydavo, duodavo duonos bei druskos, kaip tostą dėliai žynio. Rinkdavo devyneriopas lauko žoles, tas per save užpakalio link ant stogo užmesdavo. Rakto skyles prie staldo, taipojau namo, devyneriopoms žolėms užkaišydavo. Jaunieji per naktį smalos bosus sudėgydavo, tai regime (?) iki šiandien" (77, 90).

Daugelyje vietų, kad raganos neprieitų ir neatimtų pieno, apkaišydavo tvartų arba diendaržių duris ir vartus šermukšnių šakelėmis. Tikėjimo paslaptinga šermukšnio galia tenka ieškoti ikirikščioniškajame laikotarpyje. M. Valančius rašė, kad žemaičiai, po reformacijos vėl tapę stabmeldžiais, "Nebkirto ažuolų su šermukšniais, kaipo medžių, po katrais dievai geba ir čėdija ilsėti" (48,87).

Dar pastarųjų šimtmečių sandūroje neretoje žemaičių sodyboje buvo galima matyti šermukšnį, kaip vaistingą medį "nuo pikty dvasių apsiginti". Šermukšnio bijas ir velnias. Iš jo vyrai dirbdindavosi lazdas (20, 269), dzūkai dar pirmame mūsų šimtmečio katvirtyje ir jaunamartei išvažiuojant jungtuvii į rankas įduodavo šermukšnio šakutę, "Kad neužkerėtų kas nors" (38, 262). Ožkabalių apylinkėse praėjusio šimtmečio 8-ame dešimtm. sakydavo, kad "reikia namuose turėti rimbą iš pleiškių atžagarei nuvitą prie šermukšninio rimbakočio - raganos į tą nama neateis", o naktigoniai, šią naktį išjodami, už kepurii užsikisdavo šermukšnių šakelės, "ypač su uogom, jei būna jau užmezgę" (61,68). Kad raganos gyvuliams nepakenktų, po pastogėmis pakisdavo šermukšnių lazdas (Alsėdžiai. 4, Nr.2352).

Mažojoje Lietuvoje šermukšnių reikšmę aiškino kitaip: "šermukšnio lapeliai yra smulkūs, jų daug yra. Ragana, prieš įlisdama tvartan, būtinai turi juos visus suskaityti; kad nespėtų taiti padaryti iki vidurnakčio, žmonės ir kabina prie durų kuo didžiausius šermukšnių pluoštus" (95, 119). Be šermukšnių, raganos dar vengia dilgėlių, kieklių, usnių. "Laumės dilgėlių bijo ir pro jas nepraeina" (Leipalingio apyl., Lipniūnų k. Užr. E.Kasiulionienė). Tai paliudija K.Kapelerio 1876 m. iš savo tėvo ir kaimyno J.Adomaičio Stalupėnų apskr. Dociūnų k. užrašytas pasakojimas, kad anksčiau "Joninių čėse ėjo į lauką ir pievas kupolių ieškot. Kožna moteriškė parsinešė pungulį dilgėlių, tą ji surišo su kupolėmis ir viską movė ant ilgos smilgos, kieme įstatytos. Antrą dieną jau nusmukė žemyn. Tai gaspadinė išėjus žiūredama sakė: Ragana jojo ant kupolių, ale ji šikną išsidilgino". Tai vėl aukštai movė tas kupoles ant smaigos ir ten liko iki Petrinių; toj dienoj viską įnešė į namus ir pradėjo brūkuot" (82, 386).

Mažojoje Lietuvoje ant tvarto ir namų durų derva arba kreida dar užrašydavo kryžių, kad raganos ir laumės, jo pabūgusios, neįlįstų. Rakty skyles užkimšdavo pavakary surinktomis devyneriopomis žolėmis. Prie tvarto durų ir tvarte pakabindavo šermukšnio ir kieklių pluoštus nuo raganų ir pikty dvasių apsisaugoti. Tais pačiais augalais nubraukiamos ir karvės, kad jokie žyniavimai (kerėjimai) joms nepakenktų ir jos duotų daugiau pieno. Kai kur priimta tvarte netoli durų padėti klumpes ir veidrodį. Raganos į tvartą eidamos, turi atsitrenkti į klumpes ir pasilaužti kojas; pasižiūrėjusios į veidrodį pamatys, kokios jos baisios, ir, apsilankymo tikslą užmiršusios, pabėgs.

Ūkininkai įsitikinę: jeitu koks nedraugas apžyniavo karves, norint atraganauti irgi reikia daryti burtus. Toks ūkininkas paima savo karvių po tris plaukus ir kaip nors stengiasi nunešti arba nusiųsti į tvartą to žmogaus, kuris jo karves apraganavo. Jeigu anos karvės su šienu tuos plaukus suės, tai jos pačios nebeduos pieno, o šio ūkininko buvusios apžyniautos karvės - vėl duos (95, 119-120).

Suomis V.J.Mansiką užrašė, kad su raganomis, kurios iš karvių atima pieną, Lietuvoje kovojama taip. - Šv. Jono vakare reikia karves parūkyti uždegto dagio dūmais, kalbant šiuos žodžius: "Raganai druska akyse, akmuo dantyse" (33, 906). Kiti karves, kad neapraganautų, aprūkydavo šv. Jono ugnimi (Joniškio apyl., Arnionių k.). Pakerėtą karvę Kupiškio ir Šepetos apyl. gydydavo "mojuvkos" žolių šaknimis (jos žydi mėlynais žiedais, šaknys baltos, storos, panašios į karvės spenius. Tinka ir džiovintos - tada būna juodos). Šaknis sutrina ir, sumaišę su miltais, duoda karvei (13,227-228). Kai kas saugodavo savo karves, kad nesusisiektų su kitų, ypač įtariamų čeravimu, žmonių karvėmis (Viduklė). Burtininkę atburti gyvulį esą galima priversti mušant (45, 108). Dubingiečiai, Joninių rytą pamatę pievoje brydę, burtininkę stengdavosi surasti ir nubausti, paprastai prikuliant.

Kad raganos neatimtų iš melžiamų karvių ir ožkų pieno, švento Jono rytą, kol dar nenukritus rasa, paprastai iki 12 val., neleidavo jų į lauką.

JONINIŲ MAGIJA

Prieš Jonines vakare, Joninių rytą, o dažniausiai vidurnaktį kaimiečiai atlikdavo tam tikrus veiksmus, tikėdamiesi paveikti aplinką, visų pirma javų derlių ir gyvulius, savo naudai. Jie raudavo javuose usnis ir vieną atsodindavo, bet šaknimis į viršų, o kitas sudegindavo Joninių lauze; bėgdavo apie javų lauką pasivolioldavo pievoje. Kartais tai buvo daroma nusirengus nuogai. Būdavo įsitikinusių, kad iš kaimyno gerą derlių, pieną galima perimti nusikrėtus jo lauke rasų. Maginiai veiksmai buvo atliekami stengiantis įgyti ir pačiam kitokių savybių.

1. Kad laukuose usnių neaugtų, reikia šv. Jono naktį išrauti vieną usnį ir atbulai ją pasodinti: tada visos usnys išnyks (Seirijai. 4, Nr.1950).

2. Kad laukuose usnių nebūtų, reikia šv. Jono rytą saulei netekejus nueiti tan laukan, kur yra usnių; einant niekur nesidairyti, išrauti kelias usnis ir atsodinti viršūne į žemę, tai usnys išnyks (Marcinkonys. 4, Nr.1950).

3. Jeigu nori piktžoles išnaikinti, reikia šv. Jono rytą nuogomis jas išrauti ir atbulai pasodinti (Varėnos raj.).

4. Šv. Jono naktį nuogas žmogus nubėgęs į lauką, kur yra usnių, išrauna vieną ir įsmeigia į žemę viršūne; tai sako, kad usnys išnyks. (Leipalingis. 4, Nr.2142).

5. Šeimininkas išvakarėse arba šv. Jono rytą apibėga nuogas aplink savo lauką arba joja aplink savo lauką apžergęs medžio šaką, tada lauko niekas neapkerėsias (55, 482).

6. Šv. Jono rytą gyvą katiną apkast usnynan, usnys irgi išnyks (Marcinkonys. 4, Nr. 1951).

7. Kad javai geriau derėtų, reikia šv. Jono rytą nuogom apeiti savo laukus ir pievoje pašivolioti (Alanta. 4, Nr.2140).

8. Šv. Jono rytą šeimininkas apibėga nuogas aplink lauką, kad javai geriau derėtų (Tauragnai. 4, Nr.2139).

9. Prieš šv. Joną, kada pradeda rugiai žydėti, šeimininkas nuogas apibėga apie lauką ir nuogas gula po patalą (Simnas, 4, Nr.2141).

10. Joninių naktį šeimininkas nueidavo į usnimis apaugusį javų lauką, nusi-
rengdavo nuogai, uždegdavo sauja šiaudų ir su jais apibėgdavo tris kartus aplink lau-
ką. Po to išraudavo usnį, kurios viršūnę įkišdavo į išrautų šaknų vietą. Tada apsiren-
gdavo ir skubiai, nesidairydamas eidavo namo, tikėdamas, kad po to visos usnys išd-
žiūsiانčios (Marcinkonių apyl. 10, 116).

11. Šv. Jono naktį šeimininkė su dukterim ar su kita patikima merge, kuri
niekam nieko nepasakys, paimdavo šniūrą, nueidavo į svetimą pievą ir braukdavo
rasą, paskui ją nukratydavo į savo pievą, kad daugiau šieno būtų (Alsėdžiai. 4,
Nr.2199).

12. Kad pakeltų savo laukų derlingumą, tai šv. Jono naktį šluoja rasas iš sveti-
mo lauko į savą (Mosėdis. 4, Nr.2201).

13. Joninių naktį ūkininkai semia žemes nuo kelio ir barsto jomis pievas, kad
kurmiai pievų neraustų (Biržai. 68,414).

14. Kai šv. Jono vakarą vyras ar moteris joja ant ilgakotės šluotos ir bejodami
susuka rugių varpas, reikia savininkui pasislėpti ir su šluota apmušti kerėtoją, tada jis
negalės kerėti (Pabiržė, 4, Nr.2232).

15. Raganos šv. Jono nakti vaikščioja po laukus ir barsto tokias žoles, kur kar-
vėm pieną atima. Slankioja dargi ir po namus. Bet jog gerai privalgiusios, privem
kartais kokiam pašaly. Reikia tuos vemalus, su lopeta sukasukus, po degančio pečiaus
pamesti. Kaip sudeg, pradeda raganos širdį deginti. Del to ragana tur kokį nors daiktą
gauti iš tų namų, o ypatingai iš valgomų. O jeigu neduodi, tai širdį sudegin, ir miršt
ragana (Jonišio raj. ir apyl. 44,114).

16. Joninių vakare po vienuoliktos valstiečiai, nuėję į kaimymo lauką nekal-
bėdami ir nesidairydami iš visų jo kampų pasipjauna po sauja žolės, parėję ją pabar-
sto visose savo gyvulių tvarto kertėse bei edžiose: taip tikisi perimti visą kaimyno
naudą iš pieno, grietinės ir sviesto (Mažoji Lietuva. 51,77).

17. Moteris - raganos Joninių rytą rinkdavo iš svetimų karvių pėdų žemę ar-
ba vilkdavo per kaimą už apyvarų vyzą, į kurią rankiodavo šiukšles bei veždavo į sa-
vo tvartą, tikėdamos tokiu būdu atimti iš kaimynų karvių pieną ir jį perduoti savajai
karvei (Marcinkonys. 10,117).

18. Joninių vakare reikia parsinešti iš kaimyno lauko ažuolo lapų, išvirti ir
tuo nuoviru išskalauti visus pieninius indus: taip visiems metams iš to kaimyno bus
perimta grietinė ir sviestas - jo pienas taps liesas, melzganas, visai mažai susimuš svi-
sto, ir tas pats bus liesas bei birus (Mažoji Lietuva. 51,77).

19. Kad gyvulių neapraganautų, reikia Joninių vakare ant tvarto durų už-
rašyti tris kryžius, o į stogą įkišti tris šermukšnių šakas (Mažoji Lietuva. 5,76).

20. Reikia moteriai šv. Jono naktį nusivilkkti viršutinius drabužius, likti tik su
baltiniais, na ir eiti užsidėjus apinasrį į ganyklas tų karvių, iš kurių nori pieną atimti.
Nuėjus perbėgti kryžmiškai per ganyklą tada parėjus nusiimti apinasrį ir įkišti į stogą,
po kuriuo savos karvės stovi. Taip padarius karvės duodavusios daug pieno, nes iš
svetimų karvių pienas atimamas (Kamajai. 4, Nr.2440).

21. Jeigu nori, kad tavo karvė daug pieno duotų, tai Joninių rytą nueik prie
kaimyninio kelio ir pavartaliok su koštuviu kelio smiltis, tada kaimyno karvės pienas
pereis tavo karvei (Židikai. 4, Nr. 2441).

22. Norint pervilioti pieną nuo kaimynų karvių, reikia Joninių rytą išėjus ant vieškelio koštuvį paviedylioti ir sakyti, tariant kaimyno vardą: "pusė pieno man, pusė pieno tau" (Seda. 68, 414).

23. Šv. Jono naktį trys moterys eina į ganyklas, susitarusios užkerėti, kad karvės pieno neduotų. Pirmoji užsėda ant ližės, antra ant marškinių rankovės, trečia pasikinko į dviračius, ir laksto po ganyklas. Kai po tokios nakties išgena karves ant rasos, tai joms atima pieną. Taip pat galima ir derlių užburti (Pabiržė. 4, Nr.2200).

24. Jei laumės karves apsėda, tai reikia šv. Jono naktį jas išsivaryti į ganyklą ir aplink jas valkioti apinasrį (Seda. 68,380).

25. Šv. Jono naktį reikia paėmus užberti ant keptuvės javų ir deginti - kuris bus pakerėtojas, tas susirgs (Tauragnai. 4, Nr.2248).

26. Šv. Jono naktį, suvarant karves iš lauko gurban, reikia po gurbo slenksčiu plačiai pakloti erškėčių kero šakelių; jas reikia paimt ir sudeginti krosnyje tik po to, sekantį rytą iš gurbo bus visi galvijai laukan išvaryti; ir kada jie peržengs slenkstį, tada karvių niekas negalės sugadinti. Taip pas mus prieš (pirmą pasaulinį) karą tikėjo ir darė (Imbradas. 4, Nr. 2353).

27. Kad karvės duotų pieno ir jų nepagadintų, tai šeimninėkės turi susirinkt per Jonines su ližem ir mušt tom ližem karves, o paskui per tas ližes šokinėt (Veisiejai. 4, Nr. 2354).

28. Norint peles išvaryti iš savo trobos, reikia Joninių rytą prieš saulei tekant užlipti ant klojimo ir spragilu daužyti stogą; nuo to pelės išbėgs ir išnyks (Naujamiestis. 68, 414).

29. Jeigu nori velniuką numuš, tai reikia eiti šv. Jono vigilijoj į mišką, nuskinti šermukšnį, už viršūnės nusitverus vilkti į namus, tik nereikia atgal žiūrėt. Bėvilkdamas išgirsi, kad kas tave šaukia vardu, užia, kaukia, tik nesidairyk, kitaip pražūsi: tai vejas piktosios dvasios ir norės tave nužudyti. Parvilktą namo šermukšnį reikia nugenėti ir pasidaryti lazda. Jeigu velniukas jodo arklus, tai jį saugoti reikia pastatyti stalelis kūtėje, uždegti žvakę grabnyčia ir su puodu privožti; užgirdus velniuką arklus jodant, reikia tuojaus puodas atvožti, lazda turėti už laibgalio ir mušti atgalia ranka skaičiuojant: 1,3,5,7 ir t.t. Sudavus vieną sykį, velniukas pargriūva ir pavirsta į kiškį. Tada gali išmesti, nes jo niekas neėda (Vaškai. 109, Nr. 27).

B.Buračas šį pasakojimą taip užbaigia: lazda reikia turėti už laibgalio ir mušti velniuką, kuris kartais atrodo kaip vokietukas, kaip ožys arba šiaip kokia barzdota baidyklė. Mušant reikia sakyti: vienas, vienas, vienas, o "du" nesakyti; sudavus vieną sykį, velniukas pargriūva ir pavirsta kiškiu. Užmušus galima jį išmesti, nes niekas jo neėda (Vabalninkas. 68, 414).

30. Kad žmogus, drугiu sergantis, pagytų, reikia taip užkalbėti šv. Jono dieną keptą duoną ir ją valgyti saulei dar netekėjus: "Saulės vardu, perkūno griausmu tau, drugo, insakou, tavi varou nog žmonių, nog gyvulių nog paukščių, nog kiekvieno gyvo garo žaliosna giriosna, klampiosna balosna, tamsuosna raistuosna, kur saulė nemato, kur žmonės nevaikščioja, gyvuliai nebraidžioja ir paukščiai nelakioja. Jei many nepaklousysi, tavi saulės spinduliu izdziovinsiu, saulės kaitru nekamuosiu, gailiu rasu prigirdysiu, užkeretų duonu pripenėsiu. Tau liepiu, tau insakou, kad Kn. apleistai, daugiau jo nekamauotai" (Dzūkija, 71, 507).

31. Šv. Jono vakarą, kai saulė nusileidžia, reikia nueiti kapinyną ir surasti sveiką, nesugedusį dar, mirusio dantį. Kad išgytų, kam skauda dantį, trink tuo surastu dantimi į skaudantį ir kalbėk trindamas šiuos žodžius: "Trinu trinu dancį in dancį. Trinu dancį mirusio in dancį gyvo. Džievo leidzimu, mano liepimu, švento Jono patarimu tegul pasiima sopulį dancis, kur maņo rankoje, iš to dancio, kur N.Dėsnoje. Mirusis gyvų nog skaudės tegul išgelbėja. Svento Jono patarimu, mano paliepimu, pono Džievo leidzimu tegul būna tiap. Amen, amen, amen". (Pakartok triskart ir paskui sukalbėk: "Sveika, Marija"). (Džūkija, 71, 507).

32. Joninių naktį tarp vienuoliktos ir dvyliktos valandos po kiekü galima rasti anglies, kuri muša karštį. Kietį saugo juodas šuo, todėl anglį labai sunku paimti (Mažoji Lietuva. 5,76).

33. Jei nori būti dantų gydytoju, tai turi per visą Joninių dieną ir naktį išbūti nevalgęs, negėręs, nesėdėjęs, nemiegojęs, ir, radęs šv. Jono kirmėlėlę (žibančią), su-trink pirštais (Panevėžys. 68, 380).

34. Joninių dieną (šv. Mišių metu) prisirink ir prisidėk į degtukų dėžutę rugia-gėlių ir toje pat vietoje palik. Ateinantį rytą rasi toje dėžutėje vietoj gėlių pinigą, kuris, išleistas reikalingiems dalykams, visuomet nematomai sugrįš pas tave (Alanta, Pasvalys. 68, 380).

35. Jei išvirkščius marškinius prieš šv. Joną apsiliksi - neprieis raganos (Bir-žų raj. 4, Nr. 583).

36. Kad nori (turėti) strielbą laimingą prieš šv. Joną, kol gegužė neužkukuoja, radęs gyvatę įprovyk į strielbą ir iššauk. O nuo to karto strielba būsianti kuo geriausia (Jonišio raj. ir apyl. 44,11,114).

PAPARČIO ŽIEDAS

Joninių neatskiriama dalis - pasakojimai, ir ne tik pasakojimai apie paparčio žiedą (Mažojoje ir Vakarų Lietuvoje - diemedžio). Paparčio žiedas - laimės ir aiškiaregystės simbolis: jį radęs įgyja atgamtinių savybių, tampa protingas, laimingas, sužino įvairias paslaptis, kitų žmonių mintis, supranta gyvulių kalbas, sužino, kur paslėpti turtai, mergaitės greitai ir laimingai išteka. Bet norintieji jį surasti susiduria su daugybe sąlygų ir kliūčių: laukti reikia vienam, vidurnaktį tarp 11-12 val., būti atlikus išpažintį, nuoširdžiai melstis, nesidairyti ir t.t.

Vieta turi būti tokiu atstumu nuo gyvenviečių, kad nesiektų nei žmogaus balsas, nei gaidžio giedojimas, nei šuns lojimas. Išsirinkęs vietą žiedo ieškotojas po paparčio keru tiesia drobule, baltą nosinę arba šilkinę skarelę, apsibrėžia žemėje šermukšnine lazda arba šventinta kreida apskritimą, pasideda indą su švęstu vandeniu, užsidega žvakę, atsiklaupia ir melddamasis neatsigręždamas laukia, kada pasirodys švytintis, panašus į deimantą arba mažą spindinčią žvaigždutę žiedas ir nukris ant skarelės. Besimeldžiant gąsdina raganos, velniai, piktos dvasios. 1862 m. Ks. Kosarževskis paparčio žiedo laukimą taip pavaizdavo: "vienintelis žmogaus išsigelbėjimas - malda, draša, kantrybė. Nekreipdamas dėmesio į jokias pragaro pastangas nugalėti, siekias tikslo žmogus turi tvirtai likti savo vietoje ir, norėdamas likti gyvas, nebandyti peržengti savo apsibrėžto rato ribos. Jei žmogus po tokių išbandymų nepraranda ryžtingumo ir nenustoja melstis, įsiutinta pragaro bendrija randa naujų priemonių: pradeda jį gąsdinti audra ir baisia vėtra; griaustinio dundėjimas ir pūga, kaip galingas milžinas, su triukšmu ir trenksmu artinasi prie jo, laužydami medžių viršūnes; smarkus lietus ir kruša, smūgis po smūgio; pilka ugnis be perstojo trykšta iš debesų kaip iš ugniakalnio žiočių, žodžiu, stoja tarsi Paskutiniojo teismo diena su mirties nuosprendžiu. Kai žmogus, kupinas gilaus tikėjimo ir maldos, didvyriškai pakelia pragaro jėgų gąsdinimus ir nepajudinamas pasilieka savo vietoje, tada palengva išnyksta baisūs vaizdai, nurimsta audra ir pradeda švisti; bet tai netikra aušra; tai nauja apgaulė, nauji spąstai pražudyti žmogaus sielai. Lengvatikis, manydamas, kad tariama aušra

išgelbėjo jį iš pavojų, norėdamas grįžti namo, žengia iš rato, ir tą pačią akimirką grįžta ankstesnė audra. Jam po kojų su trenksmu prasiskiria žemė, ir jis tampa jos auka. Bet labiau patyręs ir suprantantis pragaro klastas nesiduoda apgaunamas; kenčia savo ankštame rate, laukdamas galo, ir pasiekia tikslą. Aplink visas pasikeičia: pragaro išmonės su triukšmu ir riksmu prapuola skradžiai žemės; įsiviespatauja ramybė ir ty-la: nėra daugiau pavojų; baimė nejučia virsta neapsakomu džiaugsmu ir susijaudinimu; smulkutis, baltas, dieviškas paparčio žiedas, ryškia šviesa apšviesdamas visą erdvę, nukrinta ant patiestos skarelės. Jis atlygina didvyriui už visas pastangas, vargą ir pavojus, padarydamas jį laimingą: tereikia prisiliesti to žiedelio, kad įgytum turtus, išmintį, aiškiaregystę, pranašavimo dovaną; žmogus gali patirti kito mintį; žinoti viską, kas vyksta tolimiausiuose kraštuose, įspėti ligas ir surasti gydymo būdą; jo negali ištikti jokios nelaimės; nuodai, burtai, praeiksmiai ir užkeikimai nekenkia, jam neturi prazūtingų pasekmių" (101, 14-15).

Lietuvoje kirbėte kirba vienas už kitą įdomesnių ir įtikinamesnių pasakojimų apie pastangas šį žiedą įgyti. Vieną populiariausių užrašė dar M.Slančiauskas. "Partis tikrai vieną kartą ant metų, švento Jono naktį, težydžia. Ir jis yra labai smulkus, kaip aguonos grūdėlis. Kas jį tur, tas visą žino. Kad kas jį nor sau turėti, tai reik nueiti iš vakaro prieš šventą Joną į papartyną, nusinešti grabnyčių žvakę, baltą paklodę pasitiesti, su šermukšniniu medžiu, kaip užsiekiant su ranka, ratą apskui save apsisukti, žvakę užsidegti ir per naktį knygą skaityti arba poterius kalbėti, saugotis nieko blogo nepamislėti. Par naktį tą, apie ratą apstoję, visokios baisybės snapus sukisę tur, bet jų nereikia bijoti, tai busią gerai. Ant ryto, kai išaus, tai gali atrasti ant savo paklodės. Nu, tai tada viską ir žinosi" (43, Nr. 235).

Vietoje šermukšninės lazdos naudojami ir šakaliai. "Reik, kad par Kalėdas ar Velykas, ar Sekmines, su šakaliais bežibinant, iš netyčių šakalio antras galas užsidegtų, tai tą šakalį, užgesinus abu galu, pasikavoti ir laikyti ligi prireikiant. Švento Jono naktį nueiti į papartyną, kur juodom pašaknėm. Tame atsėdus, su tuo šakaliu aplink savi apsrėžti ratą, kiek tiktai užsieki su ranka, tai par tą ratą nieks neprieis. Silkinę skarą sau pasitiesti ant kelių ir tris adynas laukti: 10, 11 ir 12. Ateis koki norints baisybė kai didelis kalnas arba koks mūras ir sugriaus ant tavės, tai jau bus tas žiedas. Tik nereik nusigąsti, nereik bėgti. Nueinant ir pareinant, reik, kad nieks nežinotų ir nieko nesutiktų." (43, Nr.380).

Kupiškėnai, kaip rašė M.Glemžaitė, "Artejtant vidunakčiui, visi kalbėdavo apie papartį ir jo stebuklingąjį žiedą". Kartais koks drąsuolis nepastebėtas eidavo į mišką paparčio žiedo ieškoti. Papartis žydi tik vieną kartą metuose, Joninių naktį, 12 val. vidury girios. Kai papartis žydi, tai aplink jį švieselės spindi. Paparčio žiedą saugo įvairios baidyklės, piktosios dvasios, ir kliudo jį nuskinti. Jei kas pamato žydintį papartį ir jau siekia nuskinti žiedą, tai ne tik kad įvairios baidyklės klykia, visaip baido, rėkia, viesulai sukasi, bet į akis koks neregėtas gyvulus šoka, tai kiškis su šieno vežimu pravažiuoja, tai šuo su malkų vežimu. Kadangi paparčio žiedo tik pavieniui ieškoma, tai ir drąsiausias pabunga ir pabėga iš miško.

Buvo sakoma, kad tas, kuris paparčio žiedą turi, viską žino, visų žmonių kalbas supranta, net jų mintis išskaito. Jis žino visas žemės slapybes ir kur pinigai užkasti, paslėpti" (9,228).

Lietuvos vakaruose, tarp Druskininkų ir Tilžės, laukdavo pražystant ne paparčio, o diemedžio. Kaip tai ožkabaliečių supratimu reikia daryti, aprašė J. Basanavičius. "taigi naktį žydi ir diemedys ir septintą metų, bet turi turėti bumbuora. - Vieną kartą viens bernukas sergęs tą žiedą. Jis aptiesė diemedį sėru skepetoms, apsirėžė apie save ratą su šermukšnine lazda (to medžio bijosi piktos dvasios), pavožė po nauju puodu vaškinę žvakę - laukia žydėjimo. Netoli jau ir gaidžiai - kaip pradės visokios baimės jam rodytis! Štai, rodos, vežimas šieno atvažiavo ir ant jo virsta - bet jis nebėga; daugybė visokių baisių biaurybių jam rodosi ir mėčijasi - jis vis iškentėjo. Biaurybėms toms išnykus tuojaus prašvito; mergės, rodės, karves jau meldžia, piemens gena kaimenę - na ir jis iš darželio jau išėjęs. Kaip tik išėjo - gaidys tik "Kakariekų!" ir vėl viskas, kaip buvo, taip ir yra tamsu. Ir prapuolė žiedas, nes visoki velniai sergsti jį..." (61,69).

Rastą paparčio žiedą reikia ypatingai saugoti, - prasipjauti ant krūtinės ar rankos odą ir po ją užsikišti. Kartais žiedas ir atsitiktinai ką nors miške dirbant įkrinta į vyžą, ir žmogus tampa visižiniu, bet neilgam, - dar neatsirado žmogaus žemėje, kuriam būtų pavykę jį išsaugoti.

Graziakalbių džiaugsmui vienas kitas atsirasdavo, kuris patikėdavo, kad paparčiai žydi. S. Dembovskis 1893 m. paskelbė vieno Mažosios Lietuvos gyventojų pripažinimą kaip "jis pats jaunystėje prie diemedžio (krūmas, niekada nežydingis, bet apie kurį manoma, kad jis žydys Joninių naktį ir kad jo žiedas tą, kas jį turės, padarys visa žinantį, ir todėl jis beveik visuose lietuvių darželiuose sodinamas) Joninių naktį tarp 11 ir 1-os valandos laukęs jo pražystant. Po juo būnanti patiستا balta skepeta, o laukiantysis apsiginklavęs šautuvu, kardu arba lazda, nes ateisianti piktoji dvasia žiedą grobti. Tada jį buvusi apėmusi didelė baimė" (73, 510).

Laukdavo dar mūsų šimtmečio pirmame ketvirtyje. Taip šį savo žygį prisiminė dzūkas nuo Mardasavo P. Zalanskas (1900-1980): "Mes eįjome ne prastai: mes pasiemėm žvakę, degtukų, žinojom kur papartis išaugęs. Pasikiojom patalus vienas vienoj pusėj paparčio, o kitas kitoj pusėj. Papartis liko per vidurį mūsų. Niekur nuo paparčio akių nenugrėžėm. Atėjo dvylikta valanda nakties. Papartis nežydi. Pirmą valanda - papartis nežydi. Atėjo antra valanda - papartis nežydi. Pasibaigė mūs ir žvakė, mus ėmė abu krėst, baugint. Na ir parėjom abudu be vilties, taip kaip šunį po uodegą papterėję. Po mūsų visam džiaugsmui, viską sužinojom, ir daugiau mumi nereikėjo visam gyvenimui" (7,258-259).

Paparčio žiedą saugančios raganos skiriasi nuo gyvulių kerėtojų. Dažniausiai tai mitinės būtybės. Jos dar gauda žmones, kutena, kartais "iki dvasios išleidimo" (61,66), skraido, apžergusios avilius ar piestas, į susirinkimus ant Šatrijos kalno. Bene nuo šito šis kalnas ir žinomas visoje Lietuvoje. Kaip rašė M. Katkus, "Šatrijos kalnas net nežinoma, kurioje jis pusėje, bet kiekvienas moka apie jį šį tą pasakyti" (18,28).

Prieš skrendant raganoms reikia specialiu tepalu pasitepti pažastis. J. Basanavičius iš ožkabaliečių užrašė pasakojimą, kaip raganos pasibraukia rugių žiedų, iš jų išsiverda šiupinėlių, su kuriuo tepa sau pažastis ir išleikia per kaminą ant aukšto kalno į balių. Todėl gyventojai kupoliaudami išrenka iš rugių ir žydingias varpas, kad rugių neužraganautų, nors šią naktį ir baisu per rugius eiti, nes gali raganą pagauti (61,66).

M. Slančiauskas iš vieno seno žogaus užrašė, kad "kitąkart labai ten tos raganos žiburivusios švento Jono naktį ir visai p rekavę" (43, 155). Užrašyta ir pabuvo-

jusių raganų sąskrydžiuose liudijimų: " - Joninių vakarą vaikas išgirdo savo šeiminiško dukteris besitariant lėkti Šatrijos kalnan Joninių vakarotų; o tos mergaitės buvo laumės. Viena su kita tariasi, ant ko būtų geriau joti, ant piestos ar ant avilio (tą sykį ne ant šluotos, kaip paprastai, sako, raganos mėgdavusios joti). Ir nutarė joti ant avilio, o aviliai seniau būdavo kelminiai, tuščiaaviduris medžio stuobris. Tai išgirdęs, berniūktis nuėjo sodelin ir įlindo į tuščio avilio vidų. Vakare tos laumės, užsėdo tą avilį ir skrenda oru stačiai į Šatrijos kalną. O lekia smarkiai, net kibirkštys eina. Vaiką apėmė didžiausia baimė, neiškentęs ėmė ir persižegnojo. Tik neįvyko dėl to didžiausia nelaimė - avilys su visais jo skraidytojais pasileido kristi žemėn. Kai tas bernas iš to didelio išgąščio nusikeikė, sakydamas: Velniai kur ir tos mergos, per jas ir sprandą nusiųsiu!, nuo to jų avilys vėl pakilo ir nusileido tik Šatrijos kalne. Ten jie visi Joninių naktį linksmiai šoko ir gėrė, o paskui tas bernas tik po mėnesio raganų nukamuotas parkiūtino namo"(69).

JONINIŲ VIDURNAKTIS

Apeiginė Joninių dalis įvykdavo vidurnaktyje prie laužo. Rinkdavosi vietinio, o kartais ir keleto kaimų žmonės - seni, jauni, maži. Tai atvira bendruomenės, visų gyventojų sueiga. P.Tamulionis (1910) prisimena, kad anskčiau į Ariogalos raj., Gėluvos k. "rengtas Jonines rinkdavosi visi apylinkės žmonės: nuo vos ropojančio vaiko iki vos vos lazda einančio senuko" - vietos gyventojai iš anksto kviesdavo savo gimines, artimuosius, pažįstamus iš tolimiausių Lietuvos kampelių - susirinkdavo 50 kilometrų ratu". Tik vaikams ilgiau, kaip iki 12 val., užsibūti neleisdavo. Nuo antro mūsų šimtmečio ketvirčio Joninių sutiktuvės vis dažniau tampa paprastomis vakaronėmis, jaunimas ima burtis atskirai. Dabar jau jauni vyrai eidavo prašyti tėvų, kad išleistų vakarui dukras.

Aikštelė. Kol merginos lankose pindavo vainikus, vyrai, suvarę į tvartus gyvulius, ruošdavo aikštelę šventei. Vietą parindavo ant piliakalnių, kalnelių, kad toliau būtų matyti. Mūsų šimtmečio antrame dešimtm. Joninių naktį pasižvalgus nuo Rambynų kalno buvo galima suskaičiuoti iki 30 ugnių (88,62). 1989-90 m. keliolika ugnių degė ant kalnelių tarp Aleksandravėlės ir Antazavės. Kiti, ypač lygumų kraštuose, įsikurdavo ir gojeliuose ar kur nors kitur gražioje vietoje prie upės ar ežero. Visi stengdavosi, kad vanduo būtų netoli. Jonines atšvėsdavo ir sodyboje, kieme ar sode, laukuose, o lyjant - ir klojimuose.

Aikštelės viduryje, tik retkarčiais greta, kad būtų galima aplinkui šokti, kurdavo aukštą laužą. Kartais vietoje laužo statydavo dervos statinę. Už 10-20 metrų, aukščiausioje vietoje, kad ir atokiausiuose kaimuose būtų matyti, keldavo keleto metrų aukščio kartį su ant viršaus užmautu senu vežimo ratu arba stebule, įpylus į vidų dervos, prikimšus tošių, o kartais ir šiaudų. Kiti karties viršų tik apvyniodavo beržo tošimi arba užkabindavo įmirkytus dervoje pakulų kuodelius (59, 1944, Nr.1, 41; 70, 94). 9-ame praėjusio šimtmečio dešimtmetyje šiaurės vidurio Lietuvoje, Latvijos pasienyje, keldavo 6 ratus (apie juos eidavo ratelius bei dainuodavo lietuvių ir latvių jaunimas, - 103, 83). Keldavo ir dervos statinaites (Raseinių raj., Prabaudos k.), žibintus

(Ignalinos ir Švenčionių raj.). Kiti kartis dar apipindavo lauko gėlėmis (Pandėlio, Panemunio, Ziobiškio apyl.). Altoniškiuose (Kauno raj.) ant piliakalnio ir Gudelių k. prie Skriaudžių (Marijampolės raj.) XIX a. pab. per Jonines į medžius keldavo šiaudų kūlius.

Dar mūsų šimtme. 3-4 dešimtme. Ignalinos (Paringio apyl.), Molėtų (Balninkų, Dubingių, Luokesos apyl.), Marijampolės (Liudvinavo apyl.) ir Anykščių (Svedasų apyl.) rajonuose aikštelėje arba prie jos keldavo ažuolų arba kitokių žalumynų, įskaitant ir darželio gėles, pynėmis papuoštą kartį su prie jos viršaus pririšta žolynų, o Paringio apyl. - jonažolių puokšte. Luokesos apyl. (Ažuoluokės k. S.Rinkauskienė, 1922) ją vadino kupule, Liudvinavo apyl. - Joninių puokšte. Kartais toje pačioje aikštelėje iškeldavo kupolę ir stebulę.

Aikštelę apstatydavo berželiais, žolynų, dažniausiai ažuolų lapų girliandomis. Ažuolas - laimės, sveikatos, stiprybės simbolis (Pandėlys. A.Gaška, 1908). Ignalinos raj., kai kuriuose kaimuose pagerbdami Jonus, kaip per vestuves išpuošdavo galukaimių vartus, statė "bromas". Rytiniuose Lietuvos rajonuose Jonines neretai atšvėsdavo ir be ugnių.

Ugnys. Susirinkus į šventvietę pradžioje dainuodavo, apie 11 val. vakaro kurdavo laužą, o vidurnaktį ir stebules uždegdavo. Dar mūsų šimtme. pirmame ketvirtyje laužams, kaip ir kitiems reikalams, ugnį įskildavo titnagu. Laužus uždegdavo vienas iš vyriausių Jonų (Girkalnis, Svedasai), seniausias ir viso kaimo gerbiamas Jonas (Armionių k.), degindavo visi Jonai drauge (Raseinių raj., Puišių k.). Laužui kurti pirmenybė buvo teikiama vedusiems vyrams (Luokesos apyl.), tiems, kurie pirmi pasveikino Joną (Kalmių k.), Leipalingio apyl. kuriamą laužą apstodavo Jonai.

Kurį laiką susirinkusieji tylomis stebėdavo užkurtą laužą, kaip pastebėjo Vydučas, atrodo veikiami viso to, "kas jau praeityje, o gal ir ateityje" (88, 61-62). Paskui visi pagyvėdavo. Vyrai šokinėdavo per baigiančius degti laužus, nuo jų neatsilikdavo ir vaikai. Seštokų apyl., šokinėti pradėdavo Jonai, Juodupės apyl. (Rokiškio raj.) - visi atėjusieji pasveikinti Jono. Ne kiekvienas ir ryždavosi per aukštą laužą šokti. Pandėlio apyl. merginos vyrus vertindavo pagal tai, kuris aukščiau iššoka. Šokinėdavo ir poromis. Tik vedę vyrai nešokinėdavo (Luokesos apyl.). Tačiau imituojantiems vedybas žaidimams, skirtingai nuo kitų tautų, lietuviai skyrė mažą dėmesio.

Raseinių, Rokiškio, Molėtų ir kt. raj. pakalnėn ritindavo degančius vežimų ratus arba medinių statinių lankus, Girkalnyje - aprištus šiaudais vielos lankus. Raseinių raj., Saugailių k. tai darydavo Jonai. Vyrai, pasiviję degančius lankus, per juos šokdavo. O.Vilimaitienė laikė, kad paprotys nuo kalno ritinti degančius lankus; ypač pietinėje Nemuno pusėje, prigijo paskutiniųjų šimtmečių būryje, - juo simbolizuojama pradantanti nuo žemės atitolti saulė. Tą paprotį atnešę vokiečiai (95, 118).

Joninių ugniai buvo teikiama ypatinga reikšmė. Buvo laikančių ją šventa (Girkalnis. M.Sadauskienė, 1912), L.Jucevičius rašė, kad šokinėjama per ugnį, kaip ir maudomasi, norint apsivalyti nuo nuodėmių ir apsidrausti ateičiai visiems metams nuo visokių ligų (16, 236). J.Balys seno šokinėjimo per Joninių laužą prasmę aiškino kaip priemonę apsaugoti nuo ligų, o 4-5 - me dešimtme. - "kad toks šokinėjimas žadą gerą linų derlių" (59, 1944, Nr. 1,41). Jo teigimu, ugnys "apšviečia laukus ir bebręstančius javus, kad apsaugotų derlių nuo visokių kenkėjų, užbūrimo ir kitų pavojų" (55, 481), Tarp atsakymų į anketą E.Počepavičienė (Bukonių apyl., Kepalių k.,

1924) nurodė, kad kuo didesnį plotą ugnis apšviečia, tuo didesnis rudenį bus laužavietės savininiko derlius. Sakydavo, kad per lankus šokinėjama norint susilieti su šventa ugnimi (M.Sadauskienė); kad visus lydėtų sėkmė, kad būtų geresnis derlius ir kad nepersekiotų raganos (Alanta. A.Telksnytė). O jeigu porai pavyksta per laužą peršokti nepasileidus rankų, ženklas, kad tais metais susituoksia (55, 481).

Kas javai būtų švarūs, į Joninių laužą mesdavo kupoles, o dažniausia, - iš jų išrautas piktžolės (Biržai, Dusetos, 68, 414; 59, 1944, Nr.11, 41). Apie tai rašė dar M.Valančius. Degindavo ir vainikus, jeigu likdavo nesudegintų, sušerdavo karvėms, kad daugiau pieno duotų (Džukija, Šiaulių raj.).

Ū.Vilimaitienė laužų kūrenimą Mažojoje Lietuvoje siejo su raganą deginimu - "laužai aukštumose kūrenami ir dar šandie, tačiau labiausiai paplitęs yra "raganų" deginimas. Jaunuoliai ant aukštos karties užtaiso smalotą bačką, prikimštą piuvėnomis ir kita kuo, užbarsto druskos, kad ugnis stipriau spragsėtų. "Raganos" linksmi dainuojant ir žaidžiant sudeginamos dėl to, kad niekam nebūtų kenksmingos (95, 118). Gi Vydūnas rašydamas apie Jonines ant Rambyno kalno nurodė, kad "Kai šen ir ten dar sušvinia ugnis, vienas ar kitas kažką sumurma apie naują raganos ugnį, kai kur tai laiko raganos sudeginimu" (88,61).

Ypatingas vaidmuo teko ir Joninių laužo ugniai. Ja įdegtą kempinę nešdavo namo kurti židiniui - kad šeimoje būtų santarvė ir ramybė, nes Joninių ugnį laikė ramybės deive (Alanta. A.Telksnytė). Joninių ugnimi, kaip šventa ir saugančia nuo pikto, namų židinius kurdavo Arnionių k. Joninių laužo dūmais, kad apsaugotų nuo nelaimių, rūkydavo į lauką, varomus gyvulius, pastatus. Tai ypač populiariu buvo Mažojoje Lietuvoje (51, 378; 95, 118). Paakmenės k. (Valkininkų apyl.) gyventojai anglių nešdavosi iš ganyklos gyvenvietės - buvo tikima, kad bus pastovi šeima, namų židinys (P.Cesnulevičius, 1908). Ugnies arba nudėgulių iš Joninių laužo parsinešdavo į namus ir Pandėlio apyl. gyventojai. Laikyta, kad ypatingą galią turi ir Joninių laužo pelenai. Leipalingiečiai pelenus, kaip Joninių ugnies simboli, nešdavo namo; kitur, kad pakelti derlingumą barstė ant laukų (Cedasai, Obeliai) ir daržų (Alanta). Mažojoje Lietuvoje, kad būtų geresnis derlius, laukus barstė anglimis (95, 118). J.Balys rašė, kad laužo nuodėgulus dar smaigstydavo į dirvą, o jų atplaišas, kad apsaugotų dirvą nuo piktžolių, prieš einant arti pasikišdavo po žagre (59, 1944, Nr. 1,41).

Mažojoje Lietuvoje Joninių laužo anglis pasidėdavo vaistams - sutrynus duodavo sergantiems nuomariu (95, 118), apibrėždavo anglimi šunvotes, o sloguojantys kaitindavo kojas karštame pelenu antpile (Alanta).

Joninių naktį, nors ir ne visur, svarbus vaidmuo buvo teikiamas ir vandeniui. L.Jucevičius XIX a. vid. rašė, kad "upėse maudomasi, norint apsivalyti nuo nuodėmių ir apsidrausti ateičiai, visiems metams, nuo visokių ligų" (16, 236). Irstydavosi valtimi, taškydavosi (Balninkų, Leipalingio, Obelių, Žiobiškio apyl.), laistydavosi, "kad gyvasties priduotų, žvalumo ir stiprybės" (Gudžionys). Kitur ir maudydavosi, vėl taškydamiesi, nes "vanduo apvalo" (Arnionys). Buvo moterų ir merginų, kurios Joninių naktį, todėl maudydavosi, kad šią naktį ir laimės maudosi (Biržų apyl.), merginos - dar ir tam, kad ištekėtų (Pabiržė. 68, 414), o kad sveikatos ir laimės turėtų savo drobinius skalbinius upėse ir ežeruose skalbdavo (Biržai. 68, 414).

Kai kur buvo paprotys per Jonines plukdyti ugnis. Dažniausiai nakčia į vandenį leisdavo vainikus su prie jų pritvirtintomis degančiomis žvakėmis (Josvainiai, Girkalnis, Liudvinavas, Punkskas).

Druskininkų apylinkėse prieš I pasaulinį karą Joninių išvakarėse jaunimas rinkdavosi prie Nemuno krantų ir laiveliais keldavosi į "Meilės salą" upėje. Čia kurdavo laužą, šokdavo, dainuodavo ir žaisdavo. Lygiai dvyliką nakties merginos eidavo į kairį salos krantą, o vaikinai - į dešinį. Čia kiekvienas į upę leisdavo vainiką (mergaitės rūtų, vyrai diemedžio). Prie vainiko pririšdavo lenteles su savininko vardu, pritvirtindavo žvakutes, kurias leidžiant į vandenį uždegdavo. Salos gale (ilgis apie pusę kilometro), kur suteka upės srovės, susitinka ir vainikai. "Susiporavusius" vainikus pasitikdavo budintieji laiveliai, iš kur garsiai skelbdavo "laimingųjų porų" vardus. Būdavo ir "nelaimingųjų", kurių vainikai praplaukdavo nesusitikę. Šiems reikdavo laukti kitų metų, kitų Joninių, kitos jaunimo šventės (85, 75-76).

Upeliais Joninių naktį plukdyta ir apipinti vežimų ratai (Josvainiai), plausteliai su lauželiais (Panemunio, Rokiškio apyl.; Joniškio apyl., Molėtų raj.).

Jaunimas šią naktį dainuodamas plaukiodavo valtimis Nemune, Neryje. Leipalingio apyl. pasišviesdavo į dubenis pripilta derva - naktį tarp vainikų dubenys žėrėjo įvairiomis šviesomis (Lipliūnų k. R.Labeskiene. 1906). Yra nuomonių, kad žvakučių plukdymas atsirado kaip Joninių laužų pakaitalas. Tačiau uždegtų ratų, dubenų su derva ir lauželių plukdymas leidžia manyti, kad ir ugnys ant vandens gali būti labai seni šventės relikvai, dar iš ikirikščioniškojo laikotarpio.

Prie laužo, kas neišsiruodavo ieškoti paparčio žiedo, dainuodavo, eidavo ratelius, šokdavo. Jonai, atsidėkodami už durų apvainikavimą suruošdavo vaišes. Išskleisdavo toliau vieną nuo kitos ant pievos keletą staltiesių, padėdavo padžiovinto sūrio, duonos, pyrago, sviesto, giros, kartais alaus. Samdiniai iš anksto iš šeiminių išsiderėdavo didelį sūrį. Tik naktigoniai atskirai prie ganyklų susikurdavo laužą, išsikeldavo stebulę ir savas vaišes susiruošdavo.

Populiariausios dainos buvo apie darbą - artojėlius, pjovėjėlius, grėbėjėles, jaunystės ir vedybų - apie rūtų darželį, mergelę, našlaitę, bernelį, žirgelį ir t.t. Populiarios dainos buvo "Ant tėvelio dvaro", "Ant kalno karklai siūbavo", "Bijūnelis" ir kt. Dainuodavo dainas apie Joną.

Iš seno buvo paprotys merginoms šokti apie kupolę. Buvo žaidžiama, einama ratelių "Kaip tos rožės gražiai žydi", "Tos lelijos gražiai žydi", "Švento Jono vakarėlį", "Pilkas gražus karvelėlis", "Pasėjau žilvitį", "Pasėjo sesulė žalią rūtelę" (Leipalingio apyl.); "Jurgeli meistrėli", "Pučia vėjas, neša laivą", "Mėnesėlis šildo, mėnesėlis šviečia", "Meš einam per kalnus ir miškus", "Šitam dideliam būry", "Žaliuok, žaliuok žolynėli", "Šviesumas, gražumas pavasarėlio". Mėgo tokias šventes ir muzikantai, tik paprašyti tereikėdavo. Dažniausiai muzikuodavo su armonika, būgnu, smuiku; ir veltui.

Žaisdavo ir kitokius žaidimus: mušdavo žiužį, dalindavo žiedą, grybus raudavo. Raseinių raj., populiarius žaidimas buvo "pušį gaudyti". Grinkiškio apyl. bandydavo pereiti per lentą uždėtą ant gulščios statinės.

Mažoje Lietuvoje seniau jaunimas lankščiomis lazdomis svaidydavo į viršų alyva įmirkintus degančius kuodelius arba pakulomis apvyniotas bulves (63, 336-337). Kai kur greta aikštelės medžiuose vaikinai įrengdavo sūpuokles. Daugiausia

supdavosi vyrai ir vaikai, kartais vyrai supo merginas. Mažojeje Lietuvoje sūpuoklės - neatskiriama Joninių linksmybių dalis. Kaip rašė A. Becenbergeris, "Iš lanksčių berželių kamienų padaromos sūpuoklės. Tada supasi abiejų lyčių asmenys, ir kuo aukščiau sūpuoklės lekia, tuo didesnis besisupančių ir žiūrovų džiaugsmas" (63, 336-337).

Rytui auštant, prieš saulės patekėjimą, ypatingą galią įgyjančios rasos. Dar mūsų šimtmečio pradžioje joms buvo teikiama daug reikšmės. Įvairiose Lietuvos vietose mergaitės, kad oda būtų lygi, kad veidai būtų skaidūs, jomis prausdavosi. Kitur, mergaitės, kad gražesnės būtų, prausdavosi net rasomis nuo bijūnų (Elninkų apyl.) ar rugių (Merkinės apyl. 68, 414). Rasomis prausdavosi, kad pajaunėtų (Panemunio apyl.; Joniškio apyl., Molėtų raj.), kad išnyktų šlakai ir spuogai (Balninkų, Juodupės, Lukštų apyl.), kad akys būtų sveikos (Seštokai). Joninių rasomis gydydavo karpas gyvuliams ir žmonėms. Po rasą braidydavo, kad būtų sveika kojų oda (Dubingiai, Kalnijai), sakydavo, kad tris kartus perbridus per rasotą pievą galima pasigydyti nuo reumato (Milašaičiai, Raseinių raj.).

Pragydęs vievesys skelbė šventės pabaigą. Šį rytą, kalbėdavo visur Lietuvoje, "saulė rėdosi", keičia spalvas, šokinėja ar būna vainikais apratuota. Kaip rašė M. Glemžaitė, "Joninių rytą saulė būna apsupta vainikais. Tie vainikai apie saulę sukasi, bėga... Vieni vainikai būna kaip ir rausvi, kiti spalvingi, panašiai kaip laumės juosta. Kaimo jaunimas laukia saulės patekėjimo, kad pamatytų saulės vainikus; pasikui giriasi, kad jau kelintą kartą juos mato" (9,229). Matyt, ir saulės sutiktuvės praeityje bus turėjusios apeiginę reikšmę. Yra išlikę posakių: "jeigu gulėsi ir saulė patekės - neturėsi laimės" (Kalnijai). Saulės patekėjimo laukdavo ir pagyvenusios mergos tikėdamos, kad "sulaukė saulės patekėjimo, sulauks ir piršlių" (Žiobiškio apyl.).

Joninių vainikus mergaitės pagarbiai saugojo: laikė pakabintus po sija ties lova, greta šventųjų paveikslų (Rokiškio raj.), ar klėtyje ties lovos galu (Girkalnis). Kitur, kad derlius geriau derėtų, nebūtų nelaimių, "kad namus nuo pikto saugotų" Joninių vainiką laikydavo po sija ant aukšto (Gudžionių k. Jaciunskienė. 1915). Svėdasų apyl. kupolinę (apipintą gėlėmis kartį) laužą kūręs vyriausias Jonas parsinešdavo namo.

VEDYBŲ SPĖJIMAI

Neatskiriama Joninių, ypač nakties, dalis buvo ir vedybiniai spėjimai. Spėdavo skaičiuodami žiedus puokštėje, ramunės žiedlapius (pora ar ne), iš sapnų ir tik Joninėse charkteringu būdu - metant vainikus per galvą. Tai darydavo rimtai, susikaupus, link liepos ar obels. Jeigu vainikas užkimba už šakų - sėkmės ženklas. Spėdavo ir iš vandenyje - upėje, ežere, prūde, šulinyje - plukdomų vainikų judėjimo.

Gėlių žiedai

1. Jeigu lauko gėlių puokštėje porinis žiedų skaičius - būsi poroj. (Rokiškio raj., Suvainiško apyl., Taučių k. V.Samulienienė. 1909).

2. Jeigu ramunės žied bus porinis žiedlapių skaičius, tai mergina šiais metais ištekės (visoje Lietuvoje). Skabant ramunės žiedlapius dar sakydavo: myli, nemyli, spjauna, bučiuoja, prie širdies glaudžia, po velnių siunčia (Juodupė ir kt.).

Vainikų metimas

3. Mergaitės meta vainikus per petį į užpakalį medžio link: iš kelinto karto vainikas užsikabina už šakų, už tiek metų ištekės (55,481).

4. Mergaitės Joninių išvakarėse eina į pievą, prisirenka devyneriopų gėlių (rūtų, ramunėlių, jonažolių ir kt.) ir nusipina iš jų be siūlų vainiką. Grįždamas vainikus per galvą meta į beržą arba gluosnį. Jei pirmą kartą metamas vainikas šakose užklius, mergaitė ištekės dar tais pačiais metais, o kiek kartų nukris, tiek metų dar teks laukti. Einant į pievą ir grįžtant neleista nei kalbėti, nei atsigręžti (Mažoji Lietuva. (95,119).

5. Joninių nakčia mergaitės nusipina iš tris kartus devynerių gėlių rūšių vainikus, meta juos į obelį: jeigu iš pirmo karto vainikas užsikabina, tai metėja ištekės dar šiais metais, jeigu nukrinta - liks netekėjusi (Mažoji Lietuva. 5,77).

Vainikų plukdymas

6. Vidunaktį (24 val.) merginos į ežerą leidžia po du vainikus su žvakutėmis. Jeigu vainikai išsiskyrė, išsiskirsi su savo berneliu, jeigu susiglaudė - ištekėsi (Molėtų raj., Balninkų apyl., Pagojaus k. J.Sakalytė. 1927).

7. Joninių naktį nueik paupiu, nusipink daug vainikėlių, visiems duok vardus ir vieną sau užsižymėk. Pirma į upę įmesk savąjį, o paskui visus kitus ir žiūrėk, kuris vainikas prie tavojo priplauks, tam duotas vardas bus tavo vyro vardas (Skapiškis. 68, 414).

8. Vakare prieš šv. Joną pina vainikus, leidžia į upę ir žiūri - jeigu jie drauge plauks, tai už to, apie kurį galvoji, ištekėsi, jei išsiskirs - ne (Šiaulių raj. 109, 18-19).

9. Plukdo vainikus vandenyje, duoda jiems mergaičių ir berniukų vardus; kurių vainikai suplaukia draugėn, tie sudarys poras (55, 481).

10. Nakčia merginos ir vaikinai pindavo vainikus iš paparčių, pritaisydavo prie jų žvakutes, kurias uždegus paleisdavo į upelį. Jei merginos ir vaikino plaukdavo greta, tai ženklas, kad jie šiais metais gali apsivesti (Palangos apyl. 10, 110).

11. Vidurnaktyje mergaitės paleidžia į ramų vandenį po du vainikus, kiekvieną įminus savo pažįstamų vardais: vieną vyrišku, kitą moterišku; jei vyriškasis priplauks prie antrojo, vadinasi, tas vyriškis merginasi tai mergaitei, ir priešingai (Žemaitija. 50, 218).

12. Merginos eidavo į vieną salos Nemune krantą, vaikinai - kitą, ir leisdavo į vandenį vainikus su ant lentelių užrašytais savininkų vardais. Prie vainikėlių pritaisydavo ir uždegtas žvakutes. Laimingais laikė srovių santakoje susiporavusius vainikus (Druskininkai. 85,76).

13. Mergaitės mesdavo į upę lauko vainikėlius: kurios vainikėlis nesustos prie kranto, nuplauks tolyn, toji greit ištekės (Rokiškio raj., Kamajų apyl., Rudžių k. A.Karaliene).

14. Merginos mesdavo vainikėlius į vandenį. Jei vainikėlis nuplaukia toli, tai greit ir toli išvažiuosi, o jei vietoje sukasi, tai dar pasiliksi netekėjusi (Rokiškio raj., Žiobiškio apyl., Mitragalio k., G.Jarušauskienė. 1914).

15. Joninių vakarą merginos visos sykiu meta vainikėlius į ramų vandenį; kurion pusėn kurios vainikas išplauks, tai iš tos pusės ir teks tas žadėtasis vaikas (Alanta; Panemunis. 68, 414).

16. Merginos, nusiėmusios nuo galvos vainikus paleidžia į prūdą. Į kurią pusę vainikas pasuks, į tą pusę teks išeiti (Raseinių raj., Girkalnis. J.Sadauskienė. 1912).

17. Į dubenį vandens įdeda ramunę - "merginą" ir keletą bijūnų - "vaikinių" su parinktais vardais. Arčiau prie ramunės priplaukęs bijūnas bus merginos bernelis (Alanta; Žeimelis. 45,82).

18. Joninių vakare merginos leido į šulinį tris vainikus: vienas simbolizavo save, antras tą, apie kurį galvoji, trečias - bevardis. Jeigu tavasis suplaukia su "vardiniu" - tai ištekėsi (Svenčionių raj., Reškutėnų apyl., Vaičiukiškio k. J.Cimčikienė.1921).

19. Joninių vakarą nusipink keturis vainikus ir įmesk į visus keturis šulinio kampus; jei visi vainikai suplauks vienon vieton, tai tais metais ištekėsi (Panevėžio apskr. 68, 414).

20. Vainikus su degančiomis žvakėmis merginos iš valčių leisdavo į vandenį. Kurios žvakė ilgiausiai dega, ta šiais metais ištekės (Rokiškio raj., Lukštai. Dapkuvienė. 1930).

21. Mesdavo vainikus į vandenį su žvakele; jei žvakė užgęsta, neištekės, o jei dega - ištekės (Raseinių raj., Milašaičiai. A.Bakutienė. 1906).

22. Plukdydavo upe vainikus su žvakutėm; kuris greičiau nuplauks - tos bus laimingesnis gyvenimas (Raseinių raj., Ariogalos apyl., Gėluvos k. 1910).

Sapnai

23. Joninių vakare merginos pindavo vainikus iš dvylikos spalvų ir dvylikos gėlių. Su jais ant galvos guldavo miegoti. Tikėdavosi susapnuoti savo bernelį (Alanta; Džūkija. 71, 495).

24. Mergaitės Šv. Jono vigilijoj pina devynis vainikėlius iš devyneriopų kvietkų ir paskui, einant gulti, pasideda sau po galva, tuomet kurį susapnuoja, tai tas berniokas bus jos vyras (86,155).

25. Pindavo vainikus iš devynių gėlių rūšių. Einant gulti tokį vainiką pasidėdavo po pagalve, tikintis susapnuoti būsimąjį vyrą ar žmoną (Gaidės apyl. 10, 110).

26. Reikia bėgant per devynis laukus nusiskinti devynias gėles ir, greit parbėgus namo, pasidėti po pagalve. Vieną dieną su niekuo nesikalbėti. Ką atsigulęs susapnuosi, tai ir įvyks (Žeimelis. 45, 82).

27. Jei Joninių vakare po pagalve pasidėsi devynias gėleles su devyniais lapeliais, tai prisapnuosi mylimai mergelei; o jei padarys tai mergelė, tai ji prisapnuos savo mylimam (Pasvalys. 68, 414).

28. Joninių vakare mergaitės, eidamos gulti, pasideda po pagalviu septynias gėleles ir laukia, kuris vaikas prisapnuos; tai jis, sako, ir ves (Šiaulėna. 66).

29. Joninių naktį reikia merginai apeiti tris laukus, iš visų trijų laukų prisiskynus gėlių nusipinti vainiką ir prieš užmiegant pasidėti po pagalve. Kuris vaikas sapne ateis to vainiko pasiimti, bus žadėtasis (Alanta; Skapiškis. 68, 414).

30. Birželio 23 d. vakare, saulei nusileidus, reikia nueiti į tokią, vietą, kurioje nebūtų girdėti nei šunų lojant, nei gaidžių giedant, pasirinkti trijų rūšių žolių ir einant miegoti pasidėti po galva; kas prisapnuos, tas išsipildys (Žemaitija, 218).

31. Pina vainikus iš keleriopų gėlių, surinktų keliuose laukuose, ant siūlo traukia pro langą į vidų ir deda po pagalve - kurį vyrišką susapnuos, už to ištekės (55, 481).

32. Joninių naktį mergina guldama po savo pagalve pasideda gėlę; kuris berniukas jai prisapnuoja, tas bus josios vyras (Panevėžio ap., 68, 414).

33. Reikia einant gulti po pagalve pasidėti rūtų šakelę. Ką naktį susapnuosi, tas bus būsimasis vyras (Sepetos apyl. 13, 227).

34. Reikia nueiti į kapines, nuo trijų antkapių pasirinkti gėlių, iš jų nusipinti vainiką, užsidėti ant galvos ir su juo eiti gulti. Tada prisapnuos tavo bernelis (Sepetos apyl. 13, 227).

35. Mergaitės pinasi neretai dar ir antrą vainikėlį, kuris Joninių naktį dedamas po pagalve, kad sapne pasirodytų žadėtasis. Tačiau vainiko negalima trobon nešis per slenkstį, jį reikia per galvą mesti kambarin pro langą (Mažoji Lietuva. 95, 119).

36. Birželio 23 mergaitės įpila į lėkštę vandens ir, pasiskaldžiusios skalų, perdeda jas per lėkštę kaip kokį tiltą; eidamos miegoti lėkštę pastato po lova; jeigu mergaitė prisapnuos, kaip ji eina tiltu, tai jos vyras bus tas, kas padės jai pereiti (50, 218).

37. Senmergė padėdavo po lova bliūdą su vandeniu ir perdėdavo šiaudą. Jei sapne per lieptą eidamas vyriškis įkrenta į upę, tai tas tavo, greit ištekėsi (Žiobiškio apyl., Mitragalio k. G.Jarušauskienė. 1914).

38. Joninių naktį mergina pasidėdavo po lova naują rankšluostį ir dubenį; jei susapnuodavo kokį nors vyrą, tas ir bus jos vyras (Leipalingio apyl. R.Labeskienė. 1906).

40. Mergaitės Jono naktį į korpę deda pinigą, tada susapnuos savo būsimąjį (Mažoji Lietuva. 95, 119).

41. Merginos į popierėlius susirašydavo pažįstamų vyrų vardus, vyrai - merginų, ir pasidėdavo prieš miegą po pagalve. Nakčia arba rytą popierėlius traukdavo. Jeigu išsitraukia norimo vardą, tai su tuo apsives (Molėtų raj., Škudutiškio k. A.Semenienė. 1910; Antamakio k. O. Zalalienė. 1918).

42. Prieš šv. Joną mergaitės pasninkauja visą dieną, nieko nevalgydamos ir negerdamos. Laukia - kas joms naktį sapne paduos gerti, tai už to ištekės (Šiaulių raj., 109, 20; 68, 414).

43. Merginos atsikeldavo anksti ryte, nusiprausdavo rasa ir vėl guldavo miego, turėdamos susapnuoti būsimąjį vyrą - vaikina, duodantį joms rankšluostį nusišluostyti veidui. (Švenčionių apyl., 10, 109).

44. Per Jonines nupintą vainiką žmonės padėdavo kryžkelėje, tikėdami nakčia sapne pamatyti savo ateitį (Grinkiškio apyl., 10, 110).

45. Jeigu Joninių naktį tarp vienuoliktos ir dvyliktos mergaitė, tris kartus apibėgusi apie trobą, žvilgters į langą tai gali pamatyti ten skirtąjį (51, 78).

Iš kur piršliai?

46. Svento Jono vakarą mergaitės išeina į ulyčgalį ir klausosi: iš kur šunys loja, iš tos pusės piršliai atjos (Šiaulių raj., 109, 20).

47. Vidurnaktį mergeitei reikia triskart apibėgti aplink namą ir klausytis, iš kurios pusės loja šunys. Iš ten atvyks būsimasis (Mažoji Lietuva. 95, 119).

48. Kai berniokai kurdavo ugnį, tai mergiotės sukiodavosi aplinkui ir žvalgėsi; iš kurios pusės pamatys ugnį, iš tos pusės atjos bernelis. Bernelius turinčios žiūrėdavo tik į tą pusę, kurioje jis gyvena (Pandėlio apyl. A.Gaška. 1908).

49. Nueidavo nakčia į mišką kryžkelėn ir klausydavo, ką pirma išgirs. Jei išgirdavo dainas, muziką - bus vestuvės (ištekės, apsives), vaiką verkiant - netekėjusiai blogas ženklas, šuns lojimą - bus apkalbų (Varėnos raj., Paakmenės k., P.Cesnulevičius. 1908).

50. Svento Jono vakarą mergaitės eina į kūtę gaudyti ėriukų - jei sugaus aviuką tai ištekės, jei avytę - tai šiais metais dar neištekės (Šiaulių raj. 109, 20).

51. Vakare merginos, norėdamos sužinoti, už ko ištekės, susėsdavo už stalo, įpildavo į stiklinę vandens iki pusės, įberdavo pelenų ir įmesdavo auksinį vestuvinį žiedą. Jį po truputį virbalu judindamos, stiklinėje matydavo įvairius vaizdus (Raseinių raj., Betygalos apyl., Pėžaičių k. Z.Urbonienė. 1912).

52. Naktį uždegus žvakę reikia pasistatyti veidrodį ir į jį ilgai žiūrėti; ką pamatysi, už to ištekėsi, tą vesi (Valkininkų apyl., Paakmenės k.).

53. Šv. Jono naktį mergaitė turi veidrodį savo kambaryje pastatyti taip, kad mėnulis į jį šviestų. Aplink save ant grindų kreida apsibrėžusi "velnio ratą", turi atsi-

stoti viduryje ir žiūrėti į veidrodį, kuriame lygiai vidurnaktį pamatys skirtingą gyvenimo draugą (Mažoji Lietuva. 95, 119).

54. Prieš vidurnaktį mergaitės darže iškasa gabalėlį velėnos ir, ją apvertusios, padeda atgal ton pačion vieton. Iš to, ką kitą rytą po velėna randa, spėja apie ateitį; jei vabalas pilkas, vyras bus prasčiokas, jei margas - valdininkas arba kariškis, o jeigu vabaliukas žalias - vyras bus ūkininkas (Mažoji Lietuva. 95, 119).

SVEIKINIMAI NAMUOSE

Jau šio šimtmečio pradžioje sveikinti su vardo diena, ypač Joną ir Janiną, buvo laikoma gražiu papročiu. Jonas iki mūsų šimtmečio vidurio Lietuvoje buvo populiariausias vardas (54, 92-93). Sveikindavo kaimynai, draugai, pažįstami, giminės. Joninių išvakarėse vyrai atnešdavo ažuolų šakelių, iš jų merginos nupindavo girliandas. Jomis sutemus apvainikuodavo jonų namų durų staktas. Vainikus tvirtindavo nakčia, kad niekas nematytų ir negirdėtų. Bet Jonai dažniausiai slapčiomis stebėdavo duris. Vainiką ėmus kalti išbėgdavo ir sveikintojus "sugaudavo". Būdavo, kad varduvininkas belaukdamas ir užmigdavo, o pabudęs rasdavo duris apvainikuotas; bet paprastai ir nepagautus kaltininkus gan tiksliai įtardavo. Pasitaikydavo, kad ir durų vainikuotojai pasislėpę jas saugodavo ligi aušros, kad kiti vainiko nenuimtų ir prie kito Jono durų neprikaltų - tai būtų įžeidimas varduvininkui (Eriškiai. 53, 106).

Mūsų šimtmečio 3-iajame dešimtm. Molėtų ir Rokiškio raj. vietoje girliandų prie durų kabindavo ir vainikėlius, kartais rūtų, prisegdami pirktinius ar pačių pieštus atvirukus su sveikintojų parašais. Raseinių raj., Puišų k. prie vainiko arba durų rankešos kabindavo ir dovanėle. Žinoma prie durų kalus ir gėlių puokštes (Balninkų, Dubingių, Juodupės apyl.). Šio šimtmečio viduryje Balninkų apyl. buvo paprotys nakčia įlįsti pro langą į trobos vidų, ant stalo padėti gėlių puokštę ir išlindus langą uždaryti.

Įvairiose Lietuvos vietovėse ažuolų lapų girliandomis, vainikais ar žolynų puokštėmis puošdavo sodybų, kur yra jonų, vartus ir vartelius. Raseinių raj., Saugalių k. ažuolo lapų girliandas tiesdavo nuo kiemo vartų iki namo durų. Paprastai į durų vainikus įpindavo bijūnų, jazminų ar kitokių darželio gėlių, o ant vartų kabindavo tik grynų ažuolo lapų girliandas. Būdavo kaimų, kur išaušus Joninių rytui visų namų, kuriuose yra jonų, durys būdavo vainikuotos.

Jonai turėdavo atsiliginti. Jie čia pat "sugautus" sveikintojus vaišindavo alumi, padžiovintu sūriu, pyragu. Kiti vaišes atidėdavo rytojui, Joninių dienai. Žemaitijoje buvo paprotys varduvininkus ryte pasveikinti su muzika (70, 94).

Antrame mūsų šimtmečio dešimtm. varduvininkus, tame tarpe ir Jonus, sveikindavo viešai. Kaip tai darydavo Salantų apyl, Klausgalvių k., aprašė A.Jucys: "Eidavo per mėsėdžius jaunimo būrys, vainikais nešini, dainas dainuodami. Pasodindavo varduvininką kėdėn, uždedavo vainiką ir pradėdavo kilnoti. Kartu eidavo muzikantai. Kiekviename kieme po truputį pašokdavo ir eidavo toliau. Paskutiniojo varduvininko kieme šokama buvo ilgiau, dažnai iki pat vėlaus vakaro, ypač jei tai būdavo prieš nedarbo dieną. Dažnai tyčia tuos sveikinimus perkeldavo į nedarbo dienos išvakarės" (80, 53). O Ariogalos apyl. Gėluvos kaimo muzikantai šimtmečio pradžioje, nešini armonika, akordeonu, smuiku, būgnu, kartais ir klarnetu, išvakarėse apeidavo visas Jonų sodybas, pagrodavo maršą ir "ilgiausių metų". Pora jaunuolių, dažniausiai mergiotė ir berniukas, užkabindavo virš trobos durų ąžuolo lapų vainiką. Jonas padėkodavo, išnešdavo naminio sūrio ir ąsotį alaus. Giminaičiai, ypač jeigu būdavo jubiliejiniai metai, dovanodavo rankšluostį arba juostą. Antrame dešimtm. imta dovanoti marškinius, kaklaraiščius ar nosines, imta teikti ir gėlių puokštes (Obeliai).

Jonai per savo vardines surengdavo ir vakarones. Šį kartą dažniausia kviesdavosi bendraamžius, - jauni - jaunas, vyresni - vyresnius, tik vaikų čia nereikia. Susirinkdavo vakare, po ruošos, į žalumynais išpuoštą seklyčią. Kas nors slapčiomis papuošdavo vainikais Jono kėdę.

Kai kaime būdavo keli Jonai ar jei buvo atlydai, rengdavo bendrą vakaronę. Apsistatydavo berželiais aikštelę, papuošdavo Jonams susėsti skirtą vietą, sukurdavo laužą. Joniškelio apyl. (Molėtų raj.) dar išsikeldavo kartį su įvairiais mažmožiais, - vikruoliai galėjo užšliuogti, nusikabinti ką nors ir padovanoti savo pažįstamai. Sodybos, kurioje ar prie kurios vakarojama, savininkas pavaišindavo įprastiniais per Jonines valgiais - sūriu, sviestu, pyragu, gira, o alaus tekdavo svečiams atsinešti.

VIETOJE PABAIGOS

Kalėdos - Kristaus Pasaulio Išganytojo, Joninės - Šv. Jono Krikštytojo gimimo diena. Pirmoji sutampa su žiemos, antroji - su vasaros saulėgrįža. Kalėdų, o ypač jų vigilijos Kūčių, papročiai gana uždari, užskleisti šeimos rate; Joninių - priešingai, jungia visą kaimo arba apylinkės bendruomenę. Tiek į vieną, tiek į kitą šventę įsipina ir ikikrikščioniškojo laikotarpio lietuviškų papročių liekanų. Tiksliai Kūčiose juos į darnią visumą sujungia biblinis kūdikėlio Jėzaus gimimo siužetas, o Joninės jungiamosios ašies neturi. Joninės yra vienintelė lietuvių liaudies šventė, į mūsų dienas atviromis formomis atnešusi tiek daug senųjų papročių elementų.

Kaip rodo rašytiniai šaltiniai, per pastaruosius 400 metų birželio mėnesį, pereinamoju laiku iš sėjos į derliaus brandą ir nuėmimą, įvairiose Lietuvos vietose buvo švenčiamos turinčios viena su kita bendrų bruožų pavasarinės šventės. Jų metu laukuose buvo šokama, dainuojama, renkamos vaistažolės, ypač jonažolės, ir keljamos ant karties, naikinamos dagiosios piktžolės, šokama apie medžius, ugnį ir t.t. Šiame laikotarpyje, apmirštant ikikrikščioniškųjų švenčių prasmei, dalis senųjų apeigų susitelkė apie palyginti naują šventę su konkrečia data - šv. Jono gimimo dieną. Tiesa, ir Joninės ilgą laiką pastovios astronominės datos neturėjo - jų diena kilnojosi keičiant kalendorių; netgi ir abipus Nemuno Joninės ilgą laiką buvo švenčiamos skirtingu metu. Matyt, todėl ir dalis tapačių papročių susitelkė tiek apie Jonines, tiek ir apie Petrines.

Joninių šventės organizavimo iniciatyva visuomet priklausė vietiniams gyventojams. Šventėje dalyvaudavo visi, pradedant jauniausiu ir baigiant vyriausiu bendruomenės gyventoju. Joninės aprėpė ir sujungė, atrodo, niekaip nesuderinamus dalykus - mediciną, magiją, religiją, dainas, šokius, rimtį ir energiją, tikejimą ir nepasitikėjimą žmogumi.

Per Jonines aiškiai išsiskiria vyrų ir moterų veiklos barai: moterys renka vaistažoles, mergaitės pina vainikėlius, o vyrai įrengia šventinę aikštelę, krauna laužus, saulei nusileidus kuria ugnį.

Joninių šventėje ryšku trys dalys: kupoliavimas, vidurnaktis prie ugnies ir ryto sutikimas.

Kupoliavimo, kaip ir Kūčių, reikšmė įvairi. Tai ir vaistažoliavimas, ir grupinės mergaičių iškylos su pasidainavimais, netgi šokiais, į gamtą gėlių vainikams rinkti ir juos pinti. Kupolė - tai ir jonažolės, ir apskritai vaistažolės, ir rankose laikomų ar ant karties iškeltų žolynų puokščių pavadinimas, o dainose minimoje kupolėje galima įžiūrėti ir liaudiškąjį augimo-vešėjimo - "išložėjimo" įvaizdį. Kupolinė, kurios ištakų reiktų ieškoti M. Strijkovskio "Lados", Žemynos ar kokios nors kitos pavasario šventės papročiuose, tampa krikščioniškosios Joninių dienos vigilija - laukimo diena.

Šventės kulminacija - tai vidurnaktis prie ugnių; čia renkasi įvairaus amžiaus žmonės, tik nuo vidurnakčio visą iniciatyvą perima jaunimas. Laužui paprastai parinkama aukščiausia apylinkėje vieta, esanti netoli vandens. Pasidainavus uždegama ugnis. Tai daro garbingiausias kaimo arba apylinkės vyras, pirmenybę atiduodant Jonui, - matyt, tai išskirtinio asmens galbūt žinio, praeityje degdavusio ugnį, vaidmens reliktas. Čia pat keliamos uždegtos stebulės, vežimo ratai ar koks nors kitas jų pakaitalas - saulės simbolis. Tylų susikaupimą prie įsiliepsnojančio laužo pakeičia rateliai apie jį ir iškeltą ugnį, jaunųjų apsisvalomasis ir vienijamasis (porų) šokinėjimas per laužą, piktžolių deginimas, galvijų varymas per laužavietę arba rūkymas laužo dūmais, anglių ir pelenų barstymas po laukus, namų židinio įkūrimas laužo ugnimi, kaip gynimosi nuo blogio priemonės. Tai įrodymas, kad ši elgsena yra senovinio saulės ir ugnies pagerbimo apeigų liekanos. Jas papildo ir dar neseniai gyvavęs įsitikinimas, kad kuo plačiau Joninių ugnys apšviečia laukus - tai tuo didesnis bus tos žemės savininko derlius. Drauge tai noras pagerbti saulę, artėti prie jos, o galbūt ir veiksmas, simbolizuojantis pastangas sujungti dvi trumpiausias metų dienas. (Drauge galima daryti prielaidą, kad apeiginės ant karčių keliamos ugnys praeityje galėjo būti panaudojamos ir kaip gynybiniai signalai, tuo labiau kad ir Joninės gana dažnai buvo švenčiamos ant piliakalnių). Kita dvasinės įtampos šią naktį viršūnė - pasakojimai tuo įtikėjusiems apie visas paslaptis atverti galintį paparčio arba diemedžio žiedą, amžinąjį žmogaus gerovės siekimo simbolį. Joninių dieną saulė jau pasitiks džiugi, "šokinėdama", "pasirėdžiusi".

Joninės - ne tik saulės, bet ir darbų virsmo riba: iki Joninių vidurnakčio užbaigiami visi pavasariniai darbai, daržų sodinimas; po jų pradės keliauti gėrybės iš laukų į namus. Rasoti rytai džiugins pakilusius šienplovius - tokiais rytais dalgiai patys pradalgėse slysta. Galbūt nuo to kilo ir Rasos šventės pavadinimas, įsilieję į šienplovijų dainas - ("Rasos šventė kai atejo, šieną pjauti jau reikėjo" ir kt.). Tačiau ir prijungus turimą medžiagą apie rasų panaudojimą pienui iš karvių atimti, javų derlingumui sumažinti ir, be to, - kosmetikai, argumentų Rasos šventės apeigoms rekonstruoti nepakanka, tuo labiau įrodyti jos buvimui. Kur kas daugiau dėmesio praeityje buvo teikta vandeniu.

Kūčios ir Kalėdos - dvasinio žmogaus tobulėjimo dienos, Joninės tik iš dalies susijusios su rimtimi ir susikaupimu - tai žiūrėjimas į ugnį, vainikų metimas ir plukdymas spėjant ateitį. Didžiąja dalimi Joninės - atvira blogio diena, kai tikėta, jog žmogus gali pakenkti kitam žmogui. Drauge Joninėms būdingas gėrio ir blogio sudvejinimas: vienas žmogus ginasi nuo blogio, kitas stengiasi jam pakenkti; rasa tampa priemone blogiui įgyvendinti, bet ir žmogui fiziškai tobulėti; piktžolės naikinamos kaip kenkėjos

ir naudojamos kaip priemonė ginantis nuo raganų. Tai kovos su blogiu diena, apimanti pastangas apsaugoti javus, namus, gyvulius, pergudrauti raganas.

Skirtingai nuo mitinių Kūčių nakties raganų, Joninių raganos - trejopos: burtininkės "čerauninkės" - tai paprastos blogavalės kaimietės, siekiančios kerais perimti kaimynų karvių pieną ir javų derlių; laumės - kad būtų gražesnės, jas sekdamos moterys ir merginos raičiodavosi po rasotas pievas, maudydavosi vandenyje; ir trečios - raganos velnių bendrininkės: jos panaudodamos pragariškas jėgas, trukdė pasiryželiams įgyti paparčio žiedą.

Senuosius papročius su šv. Jono Krikštytojo švente jungia palyginti maža gijų - galbūt tik vietos šventei parinkimas prie vandens. Išimtinai Joninėms reiktų priskirti bene 19 a. Lietuvoje prigijusį paprotį sveikinti su vardo diena (matyt, pirmiausia taip sveikinti buvo pradėti Jonai), kryžių ir koplytelių puošimą bei lankymą, susiejimus per atlaidus. Dalis senųjų papročių - laužo ugnies, anglių ir pelenų bei kupolių panaudojimas - galejo būti perkelta ir į liaudiškąją Velykų, Sekminių, Devintinių, Zolinės ir kt. bažnytinių švenčių dalį.

Gana daug bendro yra tarp Kūčių ir Joninių papročių. Kūčių naktį 12 val. prakalbą gyvuliai, sąlas vanduo, Joninėse pražystąs papartis arba diemedis, Kūčiose - rožė. Ir vienu, ir kitu atveju to liudininkas žmogus gali įgyti paslaptinių galių. Artimi Joninių ir Kūčių vakaro ir vedybų spėjimai, o tų naktų sapnų aiškinimai netgi sutampa. Tačiau gyvenimo trukmės ir derliaus spėlionės Joninėms nebūdingos. Retais atvejais jungiantį žiemos ir vasaros saulėgrįžas Mažojoje Lietuvoje užrašė O. Vilimaitienė: prieš Jonines surautų devyneriopų žolių pluošto viena pusė karvėms, kad jos būtų sveikos ir pieningos, sušeriama prieš Joninių vidurnaktį, o antra, sudžiovinta, - prieš Kalėdas arba Naujųjų metų naktį (95,120).

Joninės mažiausiai populiarios buvo rytų Lietuvoje. Senieji Joninių papročiai pirmiausia (19 a. pradžioje) ėmė nykti Žemaitijoje, o 8-9 - amė dešimtmetyje - Mažojoje Lietuvoje, Suvalkijoje ir Dzūkijoje. Vakarų Lietuvoje daugiau reikšmės buvo teikiama Joninių magijai ir ateities spėjimams. Be to, čia laukdavo pražystant ne paparčio, o diemedžio. Tačiau kai kitose Lietuvos vietose buvo tikima, jog nuo raganų esą galima apsiginti magine šermukšnio galia, vakarų Lietuvoje pirmenybė buvo teikiama gynimuisi dagiomis piktžolėmis.

Vakariniuose Lietuvos rajonuose dažniau pasitaikydavo ir atneštinių Joninių šventimo elementų. Prie jų, kaip kilusius iš vokiečių, O. Vilimaitienė priskiria degančių ratų ridenimą ir šokinėjimą per juos (tai simbolizuoja aukščiausią tašką danguje pasiekusią ir pradėjusią žemyn riedėti saulę - 108, 581). Prie vakarų Europai būdingų reiškinių būtų priskirtinas ir ugnių spraugimas į viršų - tai skrodžiančių tamsą ugnių drakonų simbolis (108, 583). Lietuvoje, palyginus su Baltarusija, gana retai buvo naudojamos ir šventintos Joninių žolės; nėra būdingos ir saulinės dainos, ypač populiarios Latvijoje.

Apskritai Joninių papročiai įvairiose Lietuvos vietose gana panašūs. Juos, net ir ten, kur jau primiršti (ypač kai yra Jonų), nesunku prisiminti. Tik prieš ruošiantis Jonines švęsti reiktų pasikalbėti su senaisiais vietos gyventojais, išklausti jų prisiminimus, sužinoti ankstesnes Joninių šventimo vietas ir tuo pasinaudoti.

PRIEDAI

Motiejus Valančius

(Apie Jonines Pabiržės parapijoje)

...Pasiuęs ką reikiant prie Gasčiūno, išėjau į Rastausko, arba Pabiržės, parapiją, gavau darbo pas Slavinską Bajoriškių ūlyčioj.

Prisiartino šv. Jonas, žmonės subruzd. Vakarop pirm tos šventės mergaitės, išėjusios iš ūlyčios, aprinko vietą plačiame kelyj, sutemus jaunuomenė toj vietoj susirinko **kopulioti**, sukūrė ugnį ir parvedino skripkorių. Tiem griežiant, šoko susikibę, dainuodami dainas, kurių negalėjau gauti. Kitos mergelės rovė žoles ir degino, o tai dėl to, idant nebūtų žolėti rugiai ir javai. Vaikiukai sėmė su rankomis žemę iš kelio ir barstė į pievas, idant jų kurmiai rausdami negadintų.

Kitos motriškos tą naktį ėjo į upę ar į prūdą, plovės pačios, mazgojo savo drobinus ir šukavos, o tai vis darė, kad tą metą vyrus gautų.

Mūsų senolių senoliai, būdami dar pagonimis, tikėjo tą nakti plaunantis dieves laumes, tą tai laumių paprotį tebeįpildo mergelės apie Biržus ir Pabiržę, ko Žemaičiuose nuo seno nebėra.

Čia žmonės tebtiki į žavėjimus, sako esant raganas, kurios gali kitus sužavėti, į ligas įvesti, karvėms pieną atimti, avių vilnas nupešti ir taip toliau. Aptartų, raganomis vadinamų, bobų neužkenčia, o kartais ir iš savo ūlyčių, arba sodų, išvaro. Todėl užvis senos drovis šv. Jono naktį iš namų išlįsti, nes jei kas paregėtų anas vaikščiojant ar žoles kokias renkant, tuojau apskelbtų esant raganomis. Ir taip senos gadynės įsidėjimai čia dar užsilaiko. Linkėtinas yra daiktas, idant suvisu išgaistų, nes vargina bobutes be reikalo. Raganų niekuomet nebuvo. Žmonės, įtariantys kitus žavėtojais arba raganomis, be kokios teisybės plėšia šlovę artimiems ir didžiai griešija. Jeigu raganos tariamosios sugebėtų ką pikto padaryti, visų pirma darytų savo neprieteliams, savo persekiotojams, o tačiau nieko nepadaro.

Žemaičiuose buvo pirm aštuonių dešimtų metų tie patys įsidėjimai, kuriuos kunigai, iš kozelnyčių šaukdami, taip išnaikino, jog šiandien niekas nebįtaria ir nebėra nė girdėti.

1866 m.

Palangos Juzė//Raštai. - V., 1972. - T.1. - P. 261-262.

Motiejus Valančius

Įsidėjimai, kūrę iš stabmeldiško tikėjimo

Ir visoms knygoms tylint, žinodami, kaip tikėjo mūsų senoliai, pirm keturių šimtų metų gyvoje, galima numanyti šiuos įsidėjimus esant jų palaikais. 1. Nuo senų gadynių lig mūsų amžiaus šv. Jono naktį jaunuomenė, vaikinai su mergikėmis, gebėjo susieti į artimus beržynus ar ažuolynus. Eidami nešės sudžiūvusius berželius, katrais per Dievo kūną puošė namus savo. Atėję tais pačiais berželiais sukurdavo didžią ugnį. Tuo tarpu vienas antras vaikinai, kankles ar skripkas atsinešęs, pradėjo skambinti ir džiūginti. Linksmam tam balsui krūmeliuose atsiliepus, nė vieno kenklė ne-timpčiojusi neliko, tūlyd visi apskui ugnies šokti suniko. Pailšę susėdo pas ugnį, gėrė pakarčiui alų ar arielką, katrą statė vaikeliai, o mergaitės tuojau ryšeliuose savo užkandos ieškojo. Motriškosios neraginamos raukės, negėrė, bet pargintos plėmpė užvis alų it vyriškieji. Turtingosios tėvinaities atsinešdavo ne vien kokius zamalakus, bet dar pridrebtus bliūdelius varškėtų kleckų, šiltų, vos kuo išvirtų. Ne viena tarnaujanti mergelė bevelija keletą dienų nevalgytie, bile, į vakarines eidama, gautų nuo gaspadinės sūrelį su papenčiu kepaišio, nes buvo nepadoru į Jonines ateiti, o nieko neatsinešti. Pailšęjė vėl suniko šokti ir taip brūzdė lig pat gaidžiams pragystant. To paukščio balsą išgirdę, visi namon grįžo. Daugel vietose žemaičių jaunuomenė taip darė ne vien senose dienose, bet dar ir mums atmenant; metuose 1815 savo ausimis girdėjau Kartenos bažnyčioj dideliai rėkiant kunigu ant žmonių dėl to, jog išsigirdo ant kalno paminijo naujai Jonines atlikus. Garsi tos nakties išėiga buvo stabmeldiškos šventės Rasos, katrą įdėm birželiui dengiantis žemaičiai, lig į Kristų neįtikėję, šventino. 2. Tą pačią naktį mėnesienoj žmonės eidavo paparčio žiedo ieškoti, tikėdami, jog radusysis patampa dideliai bukliu, gali kiaurai matyti, kame žemėj pinigai užkasti, akies mirksny pažinti visas raganas ir persikelti iš vienos į kitą vietą nė žingsnio nežengdamas, ir t.t. Tuo tik negerai, kad, paparčiui trumpiteliai težy dint, niekas nesugebėjo jo žiedo atrasti.

1847 m.

Žemaičių vyskupystė//Raštai. - V., 1972. T.2. - P.335-336.

*Diena prieš šventą Joną
(apie Panevėžį)*

Kitur išnykęs jau senoviškas būdas pasiliko dar tarpe latvių ir lietuvių gyvenančių, Panevėžio pavieta. Šitas būdas, žinomas ir gudams, vadinasi lietuviškai **Kupoliavimu, Kupoliojimu**, o gudiškai **Kupala**. Vakare prieš šventą Joną (...)susirenka didelis būrys žmonių: mergaičių, moteriškių, vyrų, o labiausiai ant Bankiškes kalno Saločių parakvijos. Ten šoka, grajija, dainuoja, naktyje ugnį kūrena, degina liktarnas, aukštai iškeltas ant ilgų karčių. Stebulę, su degutu išteptą, uždega ir degina per visą naktį. Po porą šoka ir dainuoja šitą dainą.

Svento Jono vakarėlyj
Pyniau rūtų vainiukėlj
Iš visokių žolelių,
Ir visokių lapelių,
Ir iš dilgynėlių,
Ir iš aršketelių,
Ir iš visokių medelių,
Ir linksmums vakarėlio,
Ir gražums jaunimėlio!
Pasigersim, uliavosem
Ir už vis Dievui dėkavosem.
Už medžia žydi lankos,
Vis iš Dievo turim rankos!
Ir unt žemes ir unt pievos,
Vis ta garbe ein pas Dievą!
Keip ateje šienapjūtis,
Bėgsem lauke kur nutrūkė.
Visas šiens mums išdžiūva,
Nė vežims nesupuva.
Gersem, šoksem, uliavosem,
Už vis Dievui dėkavosem;
Keip saulele tik užšvieč,
Teip paukšteliai laukan kvieč,
Kitas sėja, kitas are,
Su paukšteliais kartu tar.
Kitas are ir akėje,
Visus javus kartu sėja.
Keip atejo rugiapjūtis,
Bėgsim lauku kur nutrūkės.

Katros pribrinduses - matom,
Tojaus pjaunam, rišam, statom.
Visi rugia mus išdžuvo,
Nei gobele nesupuvo;
Gersem, šoksem, uliavosem!
Už vis Dievui dėkavosem!

Šita daina yra surašyta pagal kalbą ano krašto, dėl aktyvumo ir dėl moksliško ištyrinėjimo. Yra ir daugiau dainų.

Toje dienoje prieš šventą Joną pritaiso stabą, arba stulpą, nuo kelių sieksnių aukštumo, ir ten ant viršaus karties, ant lizdo, prideda visokių tavorų. Tą stulpą ištepa miuilu, kad būtų slidus.

Kas nor prie tų daiktų prilipti, tur ta karčia čiuožti. Ne vienam vienok tas darbas nenusiduoda ir šmotą juokų padaro. Ten ant viršaus karties yra pridėtų kepurių, peilių, mantelių, pyпкиų ir kitų dalykų. Tas lipimas vienok paeina nuo Kuršės (Latvijos) vokiečių. - Prineša ant kalno žolių, dobilų, žirniukų, panavijų, visokių gvazdikų, razėtų, jurginų, mėtų, liniukų ir kitų žolių nuo pievos. Anžuolo šakeles su lapais, į didelį apskritą vainiką supintas, pakabina prie tos karties. Ant kitos karties užmauja stebulę smaluotą ir degina per visą naktį. Taipjau ir laužus sudėję kūrena, ir per juos šoka. Toje dienoje renka žoles dėl vaisto: našlaites, ramunėlius, čiobrus, starko snapelius, sidabro žoleles, piktadilgynes, kiečius ir t.t. - Žmonės geria, šaudo iš strielbų; sustato krėslus apie stabą kur yra pastatyts stalas dėl valgymo ir gėrimo. - Mergaitės atneša žoleles, dainuoja, vainiukėlius pina, ded ant stalo ir vėl dainuoja. Kiti žiūri ir linksminas. Ant tokių kupoliavimų susitenka drauge ir Latviai dainuodami:

Svetis Janis, labas kungas!
Ligo, ligo Janis!
Janitis zilom švarkom,
Petris papelekom.

Lietuviškai:

Šventas Jonas, geras ponas!
Meilingas, meilingas Jonas!
Jonelis su mėlyna drapana,
Petras su pilka.

Taip jie dainuoja, iškėlę ir plodami į rankas, atsisukę į degantį stulpą. Taip šoka, geria, valgo. Latviai ir Lietuviai per viena linksminas. Po visus dvarus ir kaimus taip daro tą apvaikščiojimą. Dvaruose daro tuos bankietus ponai, o sodžiuose gaspardoriai. Kiti geria ir uliavoja po karčemas. - Pagal pasakojimą Lietuvių iš Raseinių paviečio, toje naktyje prieš šventą Joną žydi papartis. Kas tą kvietką atranda, stojasi laimingas, turtingas. Kas ant pražydejimo paparčio žiedo laukia per vidurnaktį, tą gandin visokios piktybės, norėdamos nubaidyti, o pačios žiedą nutverti. Datyręs vienok žmogus žino, kad reikia eiti ten vienam prie paparčio, nuo devynių metų, apgrinžti ant žemės ratą šermukšniniu pagaliu arba lazda iš bažnyčios, kuria per atlaidus bažnyčioje kunigams, ponams taip vadinama maršalka tarp suspaudimo svieto taką daro. Patiesia po keru to paparčio šilkinę skepetėlę, kad ten kristų žiedas. Tada reikia tam, kuris daboja, nesižvilgyti ant piktybių, melstis uždegus vaškinę žvakę. Tas žiedas, nukrintantis ant skepečiuoko, yra lyg aukso grūdelis, duodantis laimę ir tur tą radu-

siam. Jį reikia įsiūti ant delno po skūra rankoje. - Žmonės, matydami, kad papartis niekad nežydi, atrado ilgiausią dieną metuose, kada aukščiau yra saule ant dangaus, mislydami, kad nors toje ilgiausioje dienoje tur žydėti papartis. Teisybė, kad dabar šv. Jonas yra vėliaus dviejoms nedėlioms, nekaip pirma, iš priežasties gražinimo atgal senojo kalendoriaus, į katra su diena ir persikėlė vėliaus tas paprotys. - Toje dienoje Žemaičiuose renka tik žoles, o kupoliavimo nežino. - Aktyvas yra daiktas žinoti, kaip tai elgiaisi žmonės toje dienoje kituose Lietuvos kampuose. Turime viltį, kad ne vienas gers žmogus atsiliesps.

Parašas: Veversys

Varpas. - 1889. - Nr. 6. - P.83-84.

Juozas Šliavas

Vasaros saulėgrąžtai

Joninių išvakarėse (birželio 23 d.) žmonės grįždavo iš laukų anksčiau, nusi-prasdavo, švariai apsirengdavo. Visi kaimo arba apylinkės Jonai susirinkdavo į vie-ną vietą. Senutės ateidavo jų pasveikinti, atnešdavo nupintus vainikus ir kitokių žalu-mynų, kuriuos Jonai užsidėdavo ant galvos. Paskui pas juos ateidavo jaunos mergi-nos, apsirengusios tautiniais rūbais. Šokdavo tol, kol Jonai neliepdavo joms nustoti.

Vakare uždegdavo stebules. Jas užmaudavo ant ilgos karties, apipildavo der-va, kad ilgiau degtų, uždegdavo ir iškeldavo aukštyn. Stebules keldavo gražiausiose vietose, ant kalvelių prie kelio. Pradėjus temti raudonos "žvaigždutės" mirgėdavo vi-suose pakraščiuose, tačiau ypač jų daug būdavo Latvijos pusėje. Vaikai mėgdavo jas skaičiuoti. Sakydavo, kad Joninių vakarą, deginant stebulę, sudeginamos raganos, kurios tą naktį siauste siausdavusios aplinkui ir išmelždavusios karves.

Gyvulius per jonines uždarydavo tvartuose arba diendaržiuose. Ant tvoros prieš tvarto duris prikalinėdavo dagių arba dilgelių, kad einančios prie gyvulių raga-nos susibadytų ar nusidilgintų, arba drobinį skudurą, per kurį košdavo pieną, pad-žiaudavo ant tvoros (sakydavo, kad tada raganos nebegali matyti ir gyvulių užburti). Joninių vakarą šeiminkas su rožančiumi apeidavo visus laukus, kad piktos dvasios neniokotų derliaus. Vakare tuo pačiu rožančiumi šeiminkė užrišdavo diendaržio vartus, kad kaimynės karvių nenužiūrėtų. Galvijams ant ragų dėdavo vainikus, kad apsaugotų nuo raganų. Raganoms išvaikyti uždegdavo šiaudų kūlį, ir eidavo aplink namus ir laukus. Nuo tvorų nuiminėdavo puodus, kad nebūtų į ką raganoms melžti pieną.

Baigiant degti stebulėms, kurdavo laužus. Į juos tempdavo viską: ratus, kubi-lus, "rečkeles", todėl joninių vakare žmonės viską slėpdavo arba saugodavo. Laužė degindavo dagius, usnis, dilgėles, kad raganos gyvuliams nepakenktų. Vaikiniai šoki-nėdavo per ugnį, kad geriau viskas sektųsi, kad būtų geresnis derlius, kad neperse-

kiotų raganos ir velniai. Leisdavo "Raketas": akmenį apvyniodavo pakulomis, ištep-
davo smala arba išmirkydavo žibale, pritaisydavo vielos uodegą, už kurios jį uždegtą
įsukdavo ir sviesdavo aukštyn. Sausydavo iš medžioklinių šautuvų, dainuodavo dai-
nas: "Lyguo, Jani", "Švento Jono vakarėlių", "Subatos vakarėlių" ir kt. Merginos pluk-
dydavo vainikus, burdavo, ištekės ar neištekės. Ligoniai braidydavo po rasą: many-
davo, kad joninių rasa - aukso rasa, gydo. Dainininkai vaikščiodavo po kaimą lyguo-
dami (žmonės stengdavosi iki joninių apsitvarkyti, kad jų blogai neapdainuotų).

Kai kurie, ypač jaunimas, prieš vidurnaktį išeidavo ieškoti paparčio žiedo. Iš
miško grįždavo tik auštant. Kas norėdavo rasti žiedą, būtinai turėdavo geriau pasi-
puošti, atsirišti apivarus, kad žiedas galėtų užkristi už naginės. Be to, eidamas dar tu-
rėdavo pasiimti paklodę, maldų knygą, šermukšnio lazda, puodą ir žvakę, kuri turėjo
apsaugoti ieškotoją nuo piktų dvasių. Šermukšnio lazda ieškotojas apibrėždavo
aplank save ratą, pasitiesdavo paklodę. Uždegtą žvakę pakišdavo po puodu ir iš kny-
gos skaitydavo maldas. Sakydavo, kad papartis pražystas pačiame vidurnaktyje, ta-
čiau jį surasti ir paimti esą labai sunku, nes, prieš jam pražystant, iš visų pusių imdavę
gąsdinti velniai, raganos, gyvatės ir žalčiai. Reikėdavo kantriai laukti, kol jis nukrisias
ant paklodės. Jei tik kiek nors į šalį žvilgtersi, - žiedą pačiups velnias. Atradęs žiedą,
žmogus glausdavo jį prie krūtinės, ir jis jaugdavo į kūną. Jeigu tada žmogus ko nors
paprasydavo, tas ir išsipildydavo.

Būdavo Joninių naktį ir kitokių burtų. Reikėdavo bėgti per devynis laukus,
nusiskinti devynias gėles ir, greit parbėgus namo, pasidėti jas po pagalve. Visą dieną
su niekuo nesikalbėti. Ką atsigulęs susapnuoji, tai ir įvyks. Arba dar - į dubenį įpilda-
vo vandens, įdėdavo ramunę - "merginą", ir keletą bijūnų - "vaikinių". Kiekvienam
bijūnui parinkdavo vardą. Kuris bijūnas priplaukdavo arčiau prie ramunės, tas ir tu-
rėdavo būti merginos bernelis.

Ne visi ateidavo prie laužų. Kiti norėdami, kad būtų geresnis derlius, šv. Jono
naktį dirbdavo savo daržuose, sodindavo burokus bei kitas daržoves. Dar kiti eidavo
į mišką ir laukus kupoliauti. Rinkdavo dobilus, raktelius. Parnešę sušerdavo gyvu-
liams. Sako, kad nuo tų žolių karvės daugiau pieno duodavusios, nebesirgdavusios.
Surinktus jonvabalius dėdavo gyvuliams po snukiais, kad kaimynės jų negalėtų nu-
žiūrėti. Jei moterys ant ko nors pykdavo, svetimoje ganykloje pridraikydavo siūlų ir
pridėliodavo joje kiaušinių, kad tose ganyklose besiganančios karvės užtruktų.

Kiek prašvitus, rūpestingi šeimininkai eidavo apžiūrėti javų. Pagal juos spre-
sdavo, kokie bus metai. Norint, kad derlius būtų geresnis, reikėdavo keletą kartų api-
bėgti aplink lauką. Bet tik ne tylomis. Reikėdavo ką nors garsiai šaukti, dažniausiai
"Lyguo, Jani". Šeimininkės braukdavo į milžtuves rasą, kad jos visada būtų pilnos
pieno. Būdavo paprotys muštis ajeriais. Mušdavo kiekvieną sutiktą kad ir nepažįsta-
mą. Kam tekdavo daugiausia, tas turėdavo būti laimingiausias.

Jonines žmonės dar vadindavo ramos švente, o išvakares - žolių vakaru.

Žeimelio apylinkė. - K., 1985. - P.80-83.

Joninės Valkininkų apylinkėje

Joninių diena mūsų krašte buvo laikoma ypatinga keliais atvejais: a) kaip vardadienis, kuris buvo labai populiarius Dzūkijoje, b) kaip vaistažolių rinkimo metas, c) kaip būrimo ir ateities spėjimų laikas.

Birželio 24 d. paaugliai stengiasi anksti rytą papuošti žalumynais duris, o kar-tais prie durų būna pririštas šuo, tai tinka papuošti vartus, užkišant virš vartų žalu-mynų vainiką ir užkabina virš namo (buto) durų. Po pusryčių jau einama sveikinti varduvininkų. Paaugliai turi savo sveikinimo būdą. Sutikus varduvininką, nusiriša juosta, kuria būna susijuosę, arba specialiai tam paruošęs, apriša jį juosta per krūtinę - vadinasi, varduvininką suriša, ir prašo išpirkos (dažniausiai susitarę keliese eina sveikinti, tai jei varduvininkas ir priešinasi, nuo daugumos berniukų neišsigelbsti).

Varduvininkas, patenkintas dėmesiu, padėkoja draugams ir prašo išlaisvinti, t.y. atišti. Juosta lieka pas varduvininką. Motina arba šeimininkė jau būna pasi-ruošus, pavaišina sveikintojus statydama ant stalo užkandą: duoną, sviestą, sūrį arba medaus, o atsigerti deda giros arba po stiklinę pieno, o pats varduvininkas dar nuo savęs prideda paveikslėlį, knygutę arba peiliuką kuriam nors vienam artimesniam draugui.

Jaunimas savo tarpe elgiasi kitaip. Merginos susibūrusios eina Jonelio svei-kinti, nupina nedidelį vainiką iš žalumynų (daugiausia liepos šakų), įpindamos žy-dinčių gėlių, užkabina varduvininkui ant kaklo ir linki daug sveikatos ir kad greit že-nytus. Varduvininkas merginas pavaišina saldainiais.

Vyrai ateina pasivaišinti po vieną, be didesnių ceremonijų. Jei tai darbo die-na, tai tuo ir užsibaigia. O sulaukus sekmadienio, varduvininkas suruošia sveikinu-siems vaišes, būna išgėrimo, žinoma, ne po daug.

Senesnio amžiaus žmonių tarpe tos ceremonijos nebūdavo, tik šeimos nariai sveikindavo varduvininką.

Anksčiau, tai yra XIX amžiaus pabaigoje, Dzūkijoje Jonines švęsdavo jauni-mas gana linksnai, su didelėmis ceremonijomis (papročiais). Apie tai man pasakojo 1924 m. Valkininkų vlsč. Čižiūnų kaimo gyventojas Ignas Markevičius. Jis tada turėjo apie 75-80 metus (pats gerai nežinojo). Jaunimas rinkdavosi prie Merkio kranto, ties Čižiūnų k., aikštelėje, kuri vadinosi "Užperkasis", tai yra vieta už perkaso.

Kurdavo laužą, keldavo žalumynais papuoštą stiebą su viršuje užmautu ratu; muzikai grojant (smuikas) šokdavo, dainuodavo, o artėjant vidurnaktiui eidavo ie-škoti paparčio žiedo. Šie papročiai buvo praktikuojami plačiai visoje Valkininkų apyl. Bet vieną kartą po žiedo ieškojimo buvo krūmė rasta negyva mergina. Nuo to laiko Valkininkų parapijos klebonas, kun. Silvestras Gimžauskas (1845-1897), pra-

* P. Česnulevičius gimė 1908 m. Paakmenės k., Jakėnų apyl., Varėnos raj. Aprašo 1910 - 1940 m. Joninių papročius.

deda smarkią kovą prieš burtininkystę (taip vadino Joninių tradicijas). Kadangi tais laikais bažnyčia turėjo didelę įtaką, tai Joninių papročių minėjimas nustojo savo reikšmės gana plačioje apylinkėje. Dar XX a. pradžioje Joninės buvo bažnyčios draudžiamas minėjimas. Tik jau apie 1930 m. pagausėjus vietos inteligentijai, buvo bandoma ir graži tradicija atgaivinti. Vietos jaunimo organizacijos ruošdavo Joninių naktines gegužines. Tam įtakos turėjo Rambyne ruošiamos respublikinio masto Joninės. Arba Latvijoje minima Lyguo šventė. Bet tai buvo paprastas pasilinksminimas, be atitinkamų apeigų.

Joninių apeigos 1920-1940 m. laikotarpyje daugiausia vaistažolių ir gėlių rinkimas sveikatos ir burtų reikalams. Taip pat dėl grožio ir laimingo vedybinio gyvenimo.

Dzūkijoje laikoma, kad visos vaistažolės ir gėlės tinka skinti tik Joninių dieną. Pati svarbiausioji gėlė - vaistažolė laikoma jonažolė. Senesni žmonės kažkodėl jonažolę vadindavo "kupalalė". Jonažolės laikomos tik tos geromis, kurių lapai skylėti. Ši buvo laikoma tokia vaistažole, kad tinka gydyti nuo širto ligų. Taip buvo daroma nuo senovės iki šių laikų, ir dabar Dzūkijoje kaime renka jonažolę ir laiko vaistu nuo įvairių ligų.

Vaistažolės labiausiai tinka skinti prieš Jonines saulei nusileidus, kai nukrinta rasa. Ir naktį, iki užgiedos gaidys. Po to visos gėlės jau tokio veiksmingumo nustoja. Suskintas gėles reikia dėti į suknelės aplanką, parnešus padžiauti ant aukšto po krekena. Renkant gėles nereikia su nieku kalbėtis. Po to išėjus į sodą (kiemą), rasa nusi-prausti rankas, o norint būti gražiai, tai ir veidą. Panaši procedūra taikoma ne tik jonažolei, bet ir visoms kitoms žolėms, laikomoms vaistažolėmis.

Renkama ne tik žolės, tinka rinkti iš Joninių naktį ganyklose piemenų kūrentų laužų pelenai gydymuisi nuo slogos - į karštą vandenį pamerkus pelenus kaitinti kojas. Ugniakurų anglis tinka gydyti spuogus: reikia apie spuogą (šunvotę) aplink apibrėžti anglim ratą (ant kūno). Kasti žolių šaknis - šaknys tinka kasti tik "trūkčių", kurie auga žemose vietose, prie balų, gydoma nuo voties skaudulio (dzūkai votimi vadina pilvo skaudėjimą čia įeina apendicitas, kepenų skausmas ir kiti skaudėjimai). Gydoma taip: keptuvėje ant sviesto apkepinama trūkčio šaknis, užliejama kiaušiniu ir duodama sergančiajam. Kepama šaltėkšnio krūmo žievė nuo šaku, geriamo arbata - nuo plaučių ligų. Šaltėkšnio žievę reikia džiovinti tamsoje, nesaulėtoje vietoje.

Norint būti sveikam, kad nebūtų ant kūno išbėrimų, reikia Joninių naktį išsimaudyti upėje arba kūdroje. Sergantiems drugiu patariama Joninių išvakarėse apsikasti skiedryne (kur malkas kapoja) ir pagulėti kniūpsčiam. Tikima, kad tas pagelbės - taip buvo gydomasi Varėnos apyl. kaimuose 1910-1940 m. Kasti ajerų šaknis ir jas pavirinus plauti galvą; bus tankūs gražūs plaukai. Skinti šunobelės (gudobelės) lapus - gyduolė nuo širdies ligų ir t.t. Taip gudomasi ne tik per Jonines.

Būrimas ir ateties spėjimas ("varažijimas") Dzūkijoje buvo labai išpopuliarėjęs. Šis paprotys buvo labai praktikuojamas XIX a. antroje pusėje. Norint, kad karvės būtų pieningos, reikia Joninių vakare iš kaimynų tvartų stogų išpešti saują šiaudų, sumaišius su kitu pašaru pamaitinti karves - duos daugiau. Iš pirties atnešti anglio gabalą ir savo karvių ragus juodai kryželiais sužymėti. Visada gyvuliai laikysis namų ir nepabos akių (akių pabojimu laikoma blogos akies nužiūrėjimas). Kitaip gali nustoti, pieno kristi pieno riebumas ir t.t. Reikia parnešti iš ganyklų Joninių ugniviečių an-

glių ir supilti į savo krosnį - tikima, kad bus pastovi šeima (namų židinys). Einama į mišką, kur susikerta keliai - kryžkelė, naktį klausoma: ką pirma užgirsi. Jei dainas, muziką - bus vestuvės, ištėkėsi, apsivesi. Jei vaiko verksmą - blogai netekėjusiai. Jei šuns lojimas, bus apkalbos ir t.t. Naktį, uždegus žvakę, reikia pasistatyti veidrodį ir į jį ilgai žiūrėti: ką pamatysi, už to ištėkėsi (tą vesi). Mėn pasakojų tikrą atsitikimą moteris iš Kareivonių km., Onuškio vlsč. Jos mergautinė pavardė - Senutaitė. Ji, jauna būdama, tarnavo Kareivonių dvare kambarinė. Joninių išvakarėse su savo ponia sutarė burti veidrodžiu. Atsisėdusi prieš veidrodį po pusvalandžio mato, kad jai už pečių stovi dvoro ponas Kareiva. Ji pamanė, kad ponia atsiuntė vyrą - tyčia, veidrodį greit uždėngė, o rytojaus dieną papasakojo savo šeimininkei visą įvykį. Ponia tvirtino, kad ji su vyru tuo reikalu visai nekalbėjo. Praėjus metams, ta ponia mirė, o po kurio laiko Senutaitė ištėkėjo už Kareivos.

Kartą Joninių vakare medžiotojas tykojo prie Merkio kranto ančių. Pabalyje buvo patiestą audeklai balinimui. Betykodamas užsnūdo ir nubudo pažadintas moteriško balso. Žiūri, netoliese nuoga moteris trauko patiestą audeklą ir sako: "Karvutė žaloji, karvutė juodoji" (neva melžia). Medžiotojas moterį pažino ir pašaukė vardu. Ta liovėsi būrus ir prašėsi neišduoti jos, kitaip ją ir jį ištiks nelaimė. Tai buvo Čižiūnų km. vlsč. 1905 m. Medžiotojo pavardė Mackevičius.

Buvo paprotys per Jonines suptis sūpynėse. Dažniausiai sūpynės būdavo šalia kaimo prie aukštų medžių arba kluone pakabintos virvės už balkių (paprastiau). Suptis per Jonines reiškė gerą ateitį. Panoms ištėkėti, vyrams apsivesti ir pasisėkimą gyvenime. Kartą Giraitės km. kluono sūpynėse suposi pana su supintomis kasomis. Besisupant kasos užkliuvo už balkio, ir nuplėšė kasas su oda. Nelaimingąją atvežė gydyti į Vilnių. Išgijo, bet buvo be plaukų. Po to Varėnos bažnyčios klebonas kun. Valavičia pradėjo didelę akciją prieš supimosi paprotį, ir ši tradicija liovėsi. Supimasis liko tik vaikėzų padavimų darbas.

Vakare šeimoje serženi žmonės sakydavo įvairias patarles, pasakas, priežodžius ir kt. Mūsų km., Paakmenėje, buvo didelis pasakotojas Juozas Česnulevičius gyvenęs maždaug 1840-1930 m., daug keliavęs po tų laikų Rusiją, žinojo daug burtų, pasakų, įvairių patarlių ir tikrų atsitikimų.

Joninių išvakarėse puošdavo gale kaimo stovintį kryžių - smūtkelį. Buvo manoma, kad papuoštas kryžius apsaugos kaimą nuo nelaimių. Jį lankydavo pagyvenę vyrai ir moterys, kurios buvo laikomos šeimos galva. Joninių dieną ūkininkai eidavo į rugių lauką ir klausydavo, pučiant vėjui, rugių bangavimo balso. Spėdavo javų derlingumą.

Jonvabaliai turi tą reikšmę, kad naktigoniai krūme jonvabalių turi paimti ant delno ir sukalbėti poterių, tuos kur kalbama rytais ir vakarais, po to paleisti. Tai visus metus būsi laimingas. Džūkijoje jonvabaliai vadinami nakčizibais.

Reikia stengtis, kad Joninių dieną įkastų skruzdės - tai vaistas nuo sąnarių skaudėjimo. Buriant su gyvuliais, pav., kad karvės kasmet veršius turėtų, avys vestų po du ėriuku, manoma, kad labiausiai pasiduodą skeltanagai gyvuliai; o kanopiniai nebijo burtų.

Joninių laikų greičiau burtų buvo praktikuojama ir užkeikimai. 1905-1940 m. buvo praktikuojama, kad, pavyzdžiui, turint skriaudą ant kaimyno, reikia naktį ant jo namų durų užpilti paplavų kibirą. Tiems namams teks kęsti nuo įvairių pletkų. Negy-

vą žiurkę nuneši naktį į negero kaimyno kluoną - ateinančią žiemą tą kluoną užpuls žiurkės ir kiti graužikai. Kai bernas nuskriaudžia merginą ir jos neveda, reikia Joninių naktį uždegti žvakę, paminėti skriaudiko vardą ir žvakę sulaužyti. Jam atkeršys pats gyvenimas. Arba nusipešti žiupsnį savo plaukų ir, minint skriaudiko vardą, įmesti į degančią krosnį.

Dabartiniu laiku burtų ir užkeikimų veiksmais nesinaudojama. Joninių vakarą ruošia su šokiais, vaidinimais bei kitais linksminimosi būdais.

1990 m.

Aldona Telksnytė

Joninės Alantos apylinkėje

Čia aprašomos Joninės buvo švenčiamos Molėtų raj., Maišiakulės k. prie buvusio Vitkūno malūno. Ant aukšto kalno susirinkdavo Runionių, Kazlų, Antakščių, Pasojės, Maišiakulės, Bajorų kaimų, taip pat Alantos miestelio žmonės.

Birželio mėn., prieš Jonines, rinkdavo šaltekšnio žievę, pušų ir beržų pumpurus, šlamučio žiedus, žemuogių, aviečių, mėlynių lapus, rugiagėlių žiedlapius, rugiagėlių žiedus su galvutėmis (daugiausia gegužės ir birželio mėn.). Rinkdavo žydėjimo metu, nes buvo manoma, kad tuo metu surinktos turi didesnę gydomąją galią. Po Joninių rinkdavo čiobrelius, kmynus, liepų žiedus, peynus, raudonėlį, melisą, juozažolės, vaistines ramunėles.

Birželio 23 d. vakare rinko "kupoles". "Kupole" mūsų krašte buvo vadinamos surinktos šv. Jono išvakarėse laukuose, miškuose gėlių puokštės. Jas rišdavo kaimo gyventojai. Puokštėse buvo čiobreliai, dobilai, jonažolės, rakteliai ir kitokios gėlės bei žolės. Parsinešę į namus ūkininkai tą naktį jas sušerdavo gyvuliams, nes tikėdavę, kad karvės niekuomet nebesirgs ir duos daugiau pieno. Dar, pagal senelio prisiminimus, Joninių išvakarėse miške buvo renkami kadagiai, jais kaišomos vartų, namų palėpės, kad į tuos pastatus netrenktų perkūnija ir kad juos aplenktų velniai, raganos. Joninių išvakrėse iš gėlių, žolių (dobilių, ramunių, rugiagėlių) nupintus vainikus dėdavo karvėms ant ragų, nerdavo arkliams ant kaklų, nes buvo tikima, kad tas apsaulo gyvulius nuo raganų.

Jonvabaliams pripažįstama magiška galia, todėl žmonės Joninių išvakarėse juos rinkdavo ir dėdavo gyvuliams po snukiais, tikėdamiesi, kad tuomet gyvulių neužiūrės piktos akys.

* A.Telksnytė, g. 1933 m. Šventę aprašė remdamasi iš senelio M.Telksnio (1868-1950), gyvenusio Molėtų raj., Alantos apyl., Runionių k., girdėtais pasakojimais ir savo 1940-1959 m. Alantos apylinkių prisiminimais. Medžiaga paruošta pagal į "Joninių" anketą gautus atsakymus.

Joninių naktį ypač saugojo nuo raganų karves, - jas parvesdavo į tvartą arba diendaržį. Ant tvoros prieš tvartą buvo prikaišiojama dagių, usnių, dilgelių, kad eidamos prie gyvulių raganos susibadytų. Kartais ant tvoros pažiaudavo drobinį skudurą, per kurį buvo košiamas pienas, kad tada raganos nieko nematytų ir negalėtų gyvulių užburti. Buvo saugomos pievos. Rytą, kol rasa dar nenukritus, nereikia karvių ginti į ganyklą, nes laumės velka per ganyklą virvę. Jeigu tą virvę užmina karvė, tai visas jos pienas pereina jų kaimynų karvėms. Joninių rytą gyvulius galima leisti į lauką, nukritus rasai. Kerėjimai neveikia arklių, kiaulių.

Joninių išvakarėse kiekviena mergina iš įvairių lauko, miško ir pievų, o kai kada ir iš darželio gėlių (gvazdikų, mėtų, ramunių), nusipindavo vainiką ir pasipuošdavo eidamos į šventę. Nupindavo ir švenčių "kaltininkams" Jonams papuošti. Pindavo kiekviena sau, nes jeigu kita pins, sakydavo, gyvenime neturėsi laimės, pasisekimo, busi laikoma nedarbščia.

Joninių išvakarėse gelėmis, vainikais buvo puošiami kryžiai bei kopyltstulpiai. Čia lankydavosi vyresnio amžiaus žmonės, bet pasitaikydavo ir jaunimo. Joninių išvakarės buvo laikomos šventu vakaru ir kryžių, kopyltstulpių lankymas buvo laikomas Dievo garbinimu.

Joninės buvo siejamos su laukų derlingumu. Joninių išvakarėse žemdirbiai apvaikščiodavo laukus, apžiūrėdavo javus. Iš javų sprendavo, kokie bus metai. Birželio 23-24 d., dažniausiai pavakariais, dažnas Runionų k. ūkininkas iki trijų kartų bėgdavo aplink lauką, kad būtų geresnis derlius. Kai kada bėgdavo tylėdami, kai kada tuo pat išėjimu dainuodavo arba giedodavo. Dainuodavo daugiausia dainas: "O kas ten žydi vidur miškelio", "Buvo naktis švento Jono", giedodavo "Giesmę apie Mariją", "Palaimink mūsų darbą...".

Į Jonines rinkdavosi įvairaus amžiaus (tarp 20-60 metų) žmonės, nors daugiausia tai buvo jaunimo pramoga. Kviesdavo vaikinai merginas, pasivadindavo vienas kitą ir to paties kaimo gyventojai, ar pažįstamus iš tolimesnių apylinkių. Tik vaikų tokiose vakaronėse nebūdavo, juos stengdavosi anksčiau sumigdyti.

Joninių išvakarėse visi gyventojai namų ruošos darbus baigdavo apie 6-7 val. vakaro, nusiprausdavo, apsirėngdavo švariais drabužiais (vyrai išėginiais baltiniais, merginos - suknelėmis), kad pailsėję, anksčiau pavakarieniavę, galėtų nueiti į šventę. Eidavo įvairiai: vaikinai su merginomis, vaikinai su vaikiniais, merginos su merginomis, eidavo šeimos nariai: ir moterys, ir vyrai, kartais į būrį pasikviesdavo ir kaimynų, pažįstamų šeimas, ir eidavo kartu, kad būtų linksniau. Šventė prasidėdavo 8-9 val. vakaro. Aikštelėje ant kalno. Tą aikštelę aptverdavo, papuošdavo žalumynais, gėlių girliandomis, kaspinais. Aikštelės kampuose įstatydavo stulpus, į kuriuos 1943 m. keldavo apšvietimui žibalinės lempas (nuo 1957 m. apšviesdavo elektros lemputėmis). Ties aikštelės viduriu ar pakraštyje buvo pastatomi suolai muzikantams arba itaisoma pakyla.

Ant kalno kurdavo laužą. Jį dažniausia sukraudavo jaunimas. Aukščiausioje vietoje greta aikštelės keldavo kartį su viršuje pritvirtintu degančiu ratu arba stebule. Paprastai karties niekuo nepuošdavo. Joninių ugnis, kaip sakė senelis, turėjo ypatingą galią. Ji buvo laikoma šeimos židinio, meilės, pagarbos, ištikimybės simboliu. Laužą, stebulę arba ratą buvo pavidama uždegti garbus amžiaus sulaukusiam šventės dalyviui. Uždegdavo degtukais. Per laužus daugiausia šokinėdavo 20-25 m. am-

žiaus vaikinai, kad visur lydėtų sėkmė, kad būtų geresnis rugių ir kviečių derlius ir kad nepersekiotų raganos. Laužuose dar degindavo ratus, kubilus, išardytas rėckeles, įvairius nebereikalingus, vartojimui nebetinkamus daiktus, kartu sakydavo, sudeginama praeities atgyvenos, nesėkmės. Be to, į laužą mesdavo, degindavo usnis, pikt-dagius ir įvairias piktžoles - dilgėles, kad raganos nepakenktų gyvuliams. Mūsų krašte jokių uždegtų lankų, ratų neritindavo ir per juos nešokinėdavo.

Joninių ugnis iki 1944 m. daugiausia įdegdavo į kempinę, pasisemdavo iš laužo pelenų ir nešdavosi į namus. Joninių ugnimi buvo įkuriama viryklė, kad šeimoje būtų santarvė, ramybė, nes Joninių ugnį, sakė senelis, laikydavo ramybės deive. Pavasarį, prieš pradėdant daržovių sodinimą, laužo pelenais trėšdavo daržus, kad daržovių būtų geras derlius. Pasibaigus šventei, stengdavosi laužavietę tinkamai sutvarkyti. Daugiausia tą vietą apkasdavo žemėmis.

Joninių vakaronėje ypatinga galia, pagrindinis vaidmuo tenka vandeniui, kaip gyvybės, sveikatos šaltiniui. 1940-1944 m. Joninių išvakarėse, dažniausiai naktį, moterys ir merginos eidavo į upes, ežerus, tvenkinius maudytis. Taip darė todėl, kad tikėjo, jog tą naktį maudosi deivės, laumės. Mergina, norinti ištekėti, turinti Joninių naktį būtina išsimaudyti upėje, ežere. Joninėse besilinksminant, ypač jaunimo tarpe, buvo paprotys laistytis vandeniui. Dar jaunimas Joninių naktį mėgo pasiirstyti, paplaukioti valtimi upėje, ežere. Valtis išpuošdavo nupintų vainikų eilėmis. Plaukiodami dainuodavo Joninių šventei skirtas dainas.

Dainuodavo įvairias liaudies dainas, kaip "Ant melsvų ežero bangų", "Bijūnėlis žalias", "Ar aš tau, sese, nesakiau", "Subatos vakarėlį", "Švento Jono vakarėlį", "O kur buvai, Jonai?", "Buvo naktis švento Jono". Dainose dažniausiai buvo minima šios šventės "kaltininko" - Jono - vardas. Tuo būdu išreiškiama jam pagarba jo vardadienio proga.

Buvo prisimenama patarlių, priežodžių, mįslių. Tarp jų: "Atvyko kaip į švento Jono aflaidus su rogemis", "Prisivalgė kaip smėtonos per šv. Joną", "Sugrižo linksmas, kaip iš Joninių vakaronės", "Laimingas kaip Joninių naktį paparčio žiedą suradęs". Mįslės buvo menamos tokios: "Viduryje nakties pražysta, bet žiedo nematyti" (Papartis), "Kokių žmonių Joninių vakare daugiausia?" (Linksmy). Mįslės, patarlės, priežodžiai Joninėse buvo prisimenama todėl, kad vakaronė būtų įdomesnė, turtin-gesnė. Tai buvo daroma po smarkesnių šokių, žaidimų, atokvėpio minutę.

Joninių šventėje buvo žaidžiami įvairūs žaidimai. Juose dalyvaudavo tiek merginos, tiek vyrai. Mėgstamiausi žaidimai buvo "Noriu miego", "Ant kalno karklai siūbavo", "Paskutinė pora bėga!", "Jurgeli meistrelī", "Vėjas pučia, laivą neša". Sūpuoklėse suptis per Jonines papročio nebuvo.

Joninėse buvo einami įvairūs rateliai, šokami šokiai. Populiariausias ratelis buvo "Per kiemelį upė teka", "Šeriau šeriau sau žirgelį", "Pasejau žilvitį". Šokama daugiausia buvo polka, valsas, kadriilis, suktinis. Šokdavo daugiausia vaikinai su merginomis, o taip pat ir merginos su merginomis.

Joninėse muzika buvo armonika. Jeigu būdavo keli muzikantai, tai pasitaikydavo ir kitokių muzikos instrumentų, kaip harmonija, būgnas. Grodavo daugiausia to paties Runionių, o taip pat aplinkinių kaimų muzikantai, retkarčiais ir atėję pasilinksinti iš kitų kaimų jaunuoliai arba mokantys groti vyresnio amžiaus žmonės. Dažniausiai grodavo iš draugiškumo, jokių rinkliavų nerinkdavo; o be to, muzikantai pi-

nigų neimdavo, nebent tik pasivašindavo kartu su visu besilinksminančiųjų būriu. Tai buvo atsineštieji iš namų šalti užkandžiai. Vaisių valgius atsinešdavo vakaronės dalyviai, bet daugiausia vyresnio amžiaus moterys, pasikviesdavo ir jaunimą. Atsinešdavo duonos, pyrago, naminių sausainių, džiovinto sūrio, gijos arba naminio alaus, rūkyto kumpio, dešros, skilandžio, kartais virtos arba keptos paukštienos. Valgius išsidėliodavo ant netoli aikštelės patiestos baltos staltiesės. Per ilgesnes pertraukas tarp šokių susėdavo ratu ir užkandžiaudavo.

Apie paparčio žiedą mano senelis, o taip pat vyresni Runionių k. žmonės kalbėdavo, kad jis pražystas vidurnaktį. Jeigu žmogus nori tapti nematomas, turi šv. Jono naktį nueiti į mišką, surasti paparčio žiedą. Tuo būdu žmogus sužino kitų mintis bei mato žemėje paslėptus turtus. Paparčio žiedo ieškoti daugeliu atvejų eidavo jaunimas. Grįždavo iš miško auštant, rytmetį, kas norėdavo rasti paparčio žiedą, turėdavo gražiau pasipuošti, atsisėgti avalynės dirželius bei atsirišti suvarstytus batų raištukus, kad vaikstant žiedas galėtų įkristi į batelį. Be to, dar turėdavo pasiimti paklodę, maldaknygę, šermukšnio lazda, puodą ir žvakę. Pastaroji žiedo ieškotoją apsauganti nuo piktų dvasių. Šermukšnio lazda ieškotojas aplink save apibrėždavo ratą, po to pasitiedavo paklodę, uždegtą žvakę apvoždavo puodu, o iš maldaknygės skaitydavo maldas. Pagal padavimus paparčio žiedas pražysta vidury nakties, o jį paimti labai sunku, nes besimeldžiantį gąsdina velniai, raganos, gyvatės, žalčiai. Reikėdavę apsiginkluoti ištverme, laukti, kol žiedas nukris ant paklodės. Į šalį dairytis negalima, nes tuomet žiedą pasiglemš velnias. Suradus žiedą, reikia jį priglauti prie krūtinės, tuomet žiedas jaugs į kūną, o žmogui išsipildą visi norai, jis tampa didžiai laimingu. Bet neradę žiedo įvairiai teisindavosi. Vieni sakydavo, kad matę, kaip žiedą pagriebė velnias, kiti - kad nakties metu paklydę ir vietoj miško patekę į laukus, pievas, treti - kad išsigandę įvairių baidyklų, stovėjusių skersai kelio.

Per Jonines jaunimas spėdavo ateitį (žr. 15,17,23), burdavo (žr. 7,34).

Joninių ryto rasa ligonių buvo laikoma "aukso rasa", turinčia gydomųjų savybių. Ligoniai, norėdami išgyti, braidydavo po rasą. Moterys, merginos, norėdamos turėti skaistų veidą, prausdavosi ryto rasa. Ryto rasa veiksminga iki 12 val. dienos - vidurdienio.

Joninių vakaronės trukdavo iki aušros. Vyresnio amžiaus žmonės vaišindavosi, o jaunimas daugiausia linksminosi, šokdavo, dainuodavo. Saulei buvo skiriama ypatinga pagarba, ji vadinama mūsų visų močiute, sušildytoja, gyvybės nešėja, taigi dauguma, ypač jaunimas, laukdavo jos patekėjimo. Po Joninių vainikus daugiausia saugodavo skryniose arba ant aukšto tarp gegnių, kad tų namų nepakerėtų piktosios dvasios, kad nesudegintų perkūnija.

x x x

Draugai ir pažįstami 1940-1942 m. Jonus ir kitaip pagerbdavo. Jeigu šventės "kaltininkas" buvo vienas Jonas, tada Joninių išvakarėse pindavo daugiausia ažuolo lapų arba kitokių žalumynų (tųjų, rūtų ir kt.) žalumynų didelį vainiką, papuošdavo jį kokiomis nors tuo metu žydinčiomis darželio gelėmis, kaip bijūnais, jazminais, o neturint darželio gėlių, - pievų, miškų, laukų gelėmis. Nupintas vainikas, sulaukus suteimų, kad visi įmige, būrio draugų buvo nunešamas prie vardavininko durų, ir jos papuošiamos. Į vainiką įglaudavo ir kuklią dovanėlę, taip pat atviruką, kuriame įrašyta gražiausių linkėjimų, skirtų Jonui; sveikinimo pabaigoje užrašomi draugų, draugių

vardai. Sodybos vartai irgi buvo puošiami gėlių girliandomis, žalumynų vainiku. Jonas, radęs rytą savo namų duris papuoštas, o taip pat paslėptą dovanėlę (pirštines, šaliką, kaklaraištį) bei atviruką su sveikinusiųjų sąrašu, rytojaus dieną kviesdavosi jaunimą pas save, ir, atsidėkodamas už pagerbimą, vaišindavo gerojoje patalpoje "stancijoje". Vaišės daugiausia būdavo gira, namuose keptas pyragas, naminis alus, kas nors iš mėsos patiekalų. Merginoms būdavo parūpinama saldinių bei kitokių skanėstų.

Jeigu kaime arba apylinkėje būdavo keli Jonai, visi susirinkdavo į vieną vietą, dažniausiai į kokią nors laukymėje esančią aikštelę, o kaimo moterys atnešdavo nupintus vainikus, kuriuos Jonai užsidėdavo ant galvos. Taip su vainikais Jonai visą vakarą šokdavo, stengdamiesi Joninių išvakarėse pašokdinti visas dalyvaujančias sveikinimo ceremoniale tiek pažįstamas, savo kaimo, tiek iš kitų kaimų atėjusias merginas.

Naktigoniai savo būryje irgi stengdavosi Jonines atšvęst. Atsinešdavo iš namų tokių pat valgių, kaip ir ant kalvelės švenčiantieji, susikurdavo laužą, jeigu būdavo jų tarpe Jonas, papuošdavo vainiku, pamėtydavo aukštyn, paspausdavo ranką ir, pasisodinę viduryje, vaišindavo, pasakodami įvairius linksmus nuotykius, dainuodavo įvairias liaudies dainas.

Mūsų apylinkėse Jonines švenčiamos ir dabar, stengiantis atgaivinti šias gražias tradicijas.

L I T E R A T Ū R A

1. **Balys J.** Liaudies magija ir medicina / Lietuvių tautosakos lobynas. - T.2. - Bloomington Ind., 1951.
2. **Balys J.** Lietuvių kalendorinės šventės. - Silver Spring., 1978.
3. **Balys J.** Lietuvių liaudies pasaulėjauta. - Čikaga Ill., 1966.
4. **Balys J.** Lietuvių žemdirbystės papročiai ir tikėjimai. - Silver Spring., 1986.
5. **Bezenberger A.** Litauische Forschungen. - Gottingen, 1982.
6. Būrų krašto tautosaka / Užrašė J.Janonis ir M.Janonienė. - V., 1982.
7. Čiulba ulba sakalas: Petro Zalansko tautosakos ir atsiminimų rinktinė / Sudarė D.Krištopaitė, N.Vėlius. - V., 1983.
8. **Daukantas S.** Raštai. - V., 1976. - T.1.
9. **Dulaitienė (Glemžaitė) E.** Kupiškėnų senovė. - V., 1958.
10. **Dundulienė P.** Lietuvių kalendoriniai ir agrariniai papročiai. - V., 1979.
11. **Dundulienė P.** Ugnis lietuvių liaudies pasaulėjautoje. - V., 1985.
12. **Fraenkel E.** Litauisches etymologisches Wörterbuch. - Heidelberg, Göttingen, 1962. - Bd. 1.
13. **Gloger Z.** Encyklopedia staropolska ilustrowana. - Warszawa, 1972. - T.3.
14. **Greimas A.J.** Tautos atminties beiėškant: Apie dievus ir žmones. - Vilnius-Chicago, 1990.
15. Grovo Kyburgo kelionė Lietuvon 1397 m. Lietuviškai išguldė J.Basanavičius. - Plymouth Pa., 1900.
16. **Jucevičius L.A.** Raštai. - V., 1959.
17. Katalikų kalendorius žinynas 1989 / Sudarė V.Aliulis, V.Ališauskas., - K., V., 1989.
18. **Katkus M.,** Raštai. - V., 1965.
19. **Kolberg O** Litwa. - Wrocław, Poznan, 1966. - Dziena wszystkie. - T.53.
20. **Končius I.** Žemaičio šnekos. - London, 1961. - T.1.
21. **Končius I.** Žemaičių kryžiai ir kopyltėlės. - Chicago Ill., 1966.
22. Kraštas ir žmonės / Parengė J.Jurginis ir A.Šidlauskas. - V., 1983.
23. **Kudirka J.** Kūčių naktis. - V., 1990.
24. **Kudirka J.** Vėlykų šventės. - V., 1991.
25. **Kudirka J.** Vilniaus verbos. - V., 1991.
26. **Kurschat F.** Littauisch-Deutsches Wörterbuch. - Halle, 1883.
27. **Laurinkienė N.** Mito atšvaitai lietuvių kalendorinėse dainose. - V., 1990.
28. **Lebedys J.** Lietuvių kalba XVII-XVIII a. viešajame gyvenime. - V., 1976.
29. Lexikon Lithuanicum. Rankraštinis XVII a. vokiečių - lietuvių kalbų žodynas. - V., 1987.
30. Lietuviškos dainos užrašytos par Antaną Juškevičų Veliuonos apigardoje. Kazanė, 1982. - T.3.

-
31. Lietuvių tautosaka. - T.1. - Dainos / Red. A.Jonynas. - V., 1962.
32. Lietuvių tautosaka. - T.4. - Pasakos, sakmės pasakojimai, oracijos / Red. L.Sauka. - V., 1967.
33. Lietuvių tautosaka. - T.5. - Smulkioji tautosaka, žaidimai ir šokiai / Red. K.Grigas. - V., 1968.
- 33a. **Mannhardt W.** Letto-Preussische Gotterlehre. - Riga, 1936.
34. **Mielcke Ch. G.** Litauisch-deutsches und Deutsch-litauisches Wörterbuch. - Königsberg, 1800.
35. **Milius V.** Lietuvių liaudies papročiai: Bibliografinė rodyklė. - K., 1988.
36. **Narbutt T.** Dziejje starożytnie narodu litewskiego. - Wilno, 1935. - T.1.
37. **Niemi A.R., Sabaliauskas A.** Lietuvių dainos ir giesmės šiaur-rytinėje Lietuvoje. - Ryga, 1911.
38. Oi tu kregždėle: A.Čepukienės tautosakos ir kūrybos rinktinė / Parengė N.Vėlius. - V., 1973.
39. **Prătorius M.** Deliciae Prussicae oder Preussische Schabühne. - Berlin, 1871.
40. Prutena oder preussische Volkslieder and andere vaterländische Dichtungen von. L.Rhesa. - Königsberg, 1809.
41. **Ruhig Ph.** Litauisch-Deutsches und Deutsch-Litauisches Lexikon. - Königsberg, 1747.
42. **Strykowski M.** Kronika Polska, Litewska, Żmudzka i wszystkiej Rusi. Wydanie nowe dokładnym powtórzeniem wydania pierwotnego królewieckiego z roku 1582. - Warszawa, 1846. - T.1.
43. **Slančiauskas M.** Šiaurės Lietuvos sakmės ir anekdotai / Parengė N. Vėlius ir A. Seselskytė. - V., 1975.
44. Šiaurės Lietuvos sakmės ir pasakos / Parengė N.Vėlius. - V., 1958.
45. **Šliavas J.** Žemelio apylinkė. - K., 1985.
46. **Šliūpas J.** Lietuvių tauta senovėje ir šiandien. - Plymouth Pa., 1904. - T.1.
47. Vaistiniai augalai / Sudarė J.Jaskonis. - V., 1983.
48. **Valančius M.,** Raštai. - V., 1972. - T.2.
49. **Vėlius N.** Senovės baltų pasaulžiūra. - V., 1983.
50. **Višinskis P.** Raštai. - V., 1964.
51. Wörterbuch der deutschen Volkskunde / Bearbeitet von R.Beitl. - Stuttgart, 1955.
52. **Zinkevičius Z.** Senųjų raštų kalba // Lietuvių kalbos istorija. - V., 1988. - T.3.
- * * *
53. **Adomavičienė A.** Vardinių papročiai XIX a. pabaigoje - XX a. / Upytė / Ats. red. N.Vėlius. - V., 1986. - P.105-107.
54. **Alekna A.** Populiariausias šimtmečio vardas // Kraštotyra. - V., 1980. - Kn.10. - P.85-99.
55. **Balys J.** Joninės // Lietuvių enciklopedija // Red. J.Girnius. - Boston, 1955. - P.480-482.
-

-
56. **Balys J.** Joninių arba kupolavimo dainos // Gimtasis kraštas. - 1943. - Nr.31. - P.107-111.
57. **Balys J.** Kai kurie lietuvių būdo ypatumai // Židinys. - 1939. - Nr.7. - P.21-30.
58. **Balys J.** Saulinės dainos // Gimtasis kraštas. - 1943. - Nr. 31. - P.95-106.
59. **Balys J.** Ugnis ir jos gerbimas // Kūryba. - 1943. - Nr. 1. - P.47-52; 1944. - Nr. 1. - P.44-46.
60. **Barauskienė D.** Tą trumpiausiąją naktį // Darbo vėliava (Lazdijų raj.). - 1989 birž. 24.
61. **Bassanovič J.** Fragmenta mythologiae // Mitteilungen der Lithauischen litterarischen Gesellschaft. - Heidelberg, 1987. - H. - S.57-70.
62. **Bezenberger A.** Das Johannisfest der Litauer // Altpreussische Monatschrift. Bd.12, H.1. - Königsberg, 1875. - S.70-75.
63. **Bezenberger A.** Über Sitten und Gebräuche der Litauer im Memeler Kreise // Mitteilungen der Lithauischen litterarischen Gesellschaft. - Heidelberg, 1986. - H.11. - 335-340.
64. **Bugailiškis P.** Prietarai senovės gyvulių ūkyje // Gimtasis kraštas. - 1939. - Nr. 2-3. - P.634-639.
65. **Buračas B.** Joninės // Naujoji Romuva. - 1933. - Nr. 130-1. - P.594-595.
66. **Buračas B.** Joninės! (kaip šiaulėniškiai jas anksčiau praleisdavo) // XX amžius. - 1937 birž. 24.
67. **Buračas B.** Joninės - šienapiūtės šventė // Mūsų laikraštis. - 1939 lapkr. 22.
68. **Buračas B.** Joninių burtai bei prietarai // Pavasaris. - 1933. - Nr. 12. - P.380; Nr. 13. - P. 414.
69. **Buračas B.** Joninių nakties nuotykių // Sekmadienis. - 1940 birž. 23.
70. **Buračas B.** Žemaičių Joninės // Šeiminkė. - 1937. - Nr. 12. - P. 94.
71. Burtai ir prietarai / Surinko V. Krėvė-Mickevičius // Tauta ir žodis. - K., 1928. - T.5. - P.486-503.
72. **Cilvinaitė M.** Šventės ir jų apeigos // Gimtasis kraštas. - 1935. - Nr. 2. - P.261-265.
73. **Dembowski S.** Litauische Festgerbräuche // Mitteilungen der Lithauischen litterarischen Gesellschaft. - Heidelberg, 1983. - H.18. - S.505-510.
74. **Dovydaitis J.** Joninės // Gimtasis kraštas. - 1935. - Nr. 2. - P.257-261.
75. **Gaigalat W.** Die Wolfenbütteler litauischen postillen. Handschrift aus dem Jahre 1572 // Mitteilungen der Lithauischen litterarischen Gesellschaft. - Heidelberg, 1901. - Ed.5. - S.147.
76. **Indronis A.** Rasos šventės // Kraštotyra. - V., 1969. - P.334-335.
77. Iš mažosios Lietuvos tautosakos / Paruošė J. Balys // Tautosakos darbai. - K., 1933. - T.3. - P.3-91.
78. Joninių burtai / prietarai / Parinko A. Šalna // Auksinė varpa (Pakruojis). - 1989 birž. 24.
79. Joninių šventė Gumbinėje // Apžvalga. - 1912 birž. 28.
-

-
80. **Jucys A.** Keletas žodžių apie tėviškėlę brangią // Kraštotyra. - V., 1981. - Kn. 12. - P.49-56.
81. **Juras A.** Joninės Liškiovoje // Merkio kraštas (Varėna). - 1989 liepos 13.
82. Kalendarinės apeigos, papročiai ir tautosaka // Dieveniškės. - V., 1968. - P.258-266.
83. **Kapeleris K.** Kaip senieji lietuvininkai gyveno // Lietuvininkai / Paruošė V.Milius. - V., 1970. - P.339-389.
84. **Osipowska J.** Zwyczaje i obyczaje ludu w Zapuszczanskiem // Magazyn Powszechny. - 1838. - Nr. 25. - P.194-196.
- 84a. **Patackas A.** Rasa// Krantai. - 1990. - Nr.6. - P.70-80; Nr. 7-8. - P.89-94.
85. Petraitis J. Apie Džukijos jaunimą ir "meilės salą" // Kultūros barai. - 1966. - Nr. 12. - P.75-76.
86. Prietariai ir burtai/ Surinko J.Palukaitis // Lietuvių tauta. - Kn. 4. - 1926. - P.151-155.
87. **Skrodenis S.** Joninių arba Kupolų šventės vardo ir prasmės klausimu // Senieji tikėjimai naujausių tyrinėjimų šviesoje. - V., 1977. - P.42-59.
88. **Storost [V.Vydūnas].** Die Sommersonnenwende // Das Litauen-Buch: Eine Auslese aus der Zeitung der 10. Armee. - B.v., 1918. - S.61-63.
89. **Stukėnaitė-Deciniėnė P.** Kai kurie pavasario papročiai Vilniaus krašte // Gimtasis kraštas. - 1940. - Nr. 3/4. - P.297-300.
90. **Slekys V.** Užmirštos kapsų Joninės // Tritis. - 1933. - Nr. 26. - P.508.
91. **Trinkūnas J.** Senieji tikėjimai // Kernavė. - V., 1972. - 378-389.
92. Trys šimtai džuokų burtų ir prietarų / Surinko J.Miškinis // Tauta ir žodis. - K., 1928. - T.5. - P.463-475.
93. **Valančius M.** Palangos Juzė // Raštai. - V., 1972. - T.1. - P. 211-318, 549-554.
94. **Veversys [Davainis-Silvestraitis].** Diena prieš šventą Joną: Apie Pavežį // Varpas. - 1889. - Nr. 6. - P.83-84.
95. **Vilimaitienė O.** Joninių papročiai Prūsų lietuviuose // Gimtasis kraštas. - 1941. - Nr. 1-2. - P.116-121.
96. **Vyšniauskaitė A.** Kai kurie duomenys apie Rytų Lietuvos valstiečių papročius // Kraštotyra. - V., 1969. - P.204-213.
97. **Zostautaitė P.** Rambyno šventės praeityje // Pamarys (Šilutė). - 1989 birž. 24.
98. **Велецкая Н. Н.** Языческая символика славянских ритуалов. - М., 1978.
99. Календарные обычаи и обряды в странах зарубежной Европы: летнее осенние праздники / Отв. редю С.А.Токарев. - М., 1978.
100. **Кирков А.** Этнографический взгляд на Виленскую губернию (статья первая) // Вестник императорского Русского географического общества. - Саб., 857. - стр.231-288.
101. **Коссаржевский К.** О цвете папоротника: символ счастья и ясновидения на Литве и Жмуди // Памятная книга Ковенской губернии на 1862 годъ. - К., 2, - отд.2, стр.9-19.
102. Полное собрание русских летописей. - М., 1962, - Т.2.
103. Рассказы о Литве и литовцахъ. - М., 1896.
-

-
104. Романов Е.Р. Белорусский сборникъ: Быть белоруса. - В., 1912, - Вып. 8.
105. Рыбаков Б.А. Язычество древней Руси., М., 1987.
106. Снегирев И.М. Русские простонародные праздники и северные обряды. - М., 1837. - Вып.1.
107. Тайлор Э.Б. Первобытная культура. - М., 1989.
108. Фрезер Д.Д. Золотая ветвь. - М., 1986.
109. Янулайтис А. Литовская суеврия и приметы. - С. Петербургъ., 1907.

Kiti autoriaus darbai.

- Veiverių mokytojų seminarija. - V., 1970. - 88p.;
Lietuvos puodžiai ir puodai. - V., 1973. - 132 p.;
Miško verslai (drauge su V.Miliumi ir A.Vyšniauskaite). - V.,1983. - 182 p.;
Vaikų dirbiniai. - V., 1985. - 64 p.;
Lietuvių liaudies meno šaltiniai: Publikacijų apžvalga. - K.,1986. -134 p.;
Motinos diena. - V., 1989. - 64 p.;
Šalčininkėlių smulkiosios architektūros ansamblis. - V.,1989. - 48 p.(Tekstas lietuvių ir rusų kalbomis);
Kūčių stalas. - V., 1989; Panevėžys, 1990. - 64 p.;
Kūčių naktis. V., 1990. - 40 p.;
Liaudies dailės tyrinėjimo programa. - V., 1990. - 38 p.;
Velykų šventės. - V., 1990. - 72 p.;
Vilniaus verbos. (Tekstas lietuvių, anglų, lenkų, rusų, vokiečių kalbomis.) Spausdinama;
Lietuvis: Etniniai bruožai. (Tekstas anglų k.) Spausdinama.

- Tradicija šiuolaikinėje lietuvių liaudies dailėje (sudarytojas ir vienas autorių). - K.,1982;
Liaudies meno savitumas (sudarytojas ir vienas autorių). - K.,1984;
Liaudies menas: Kultūros liaudies universiteto mokymo planas ir programos (parengėjas). - V.,1987;
Liaudies meno būrelių programos (parengėjas). - K.,1987;
Meno verslai (sudarytojas ir vienas autorių). - K.,1987;
Spalva lietuvių liaudies mene (sudarytojas ir vienas autorių). - V.,1988;
Liaudies kūrybos palikimas dabarties kultūroje (ats. redaktorius ir vienas autorių). - K.,1989;
Vaikai ir liaudies kūryba (sudarytojas ir vienas autorių). - V., 1989;
Papročiai liaudies kultūroje (sudarytojas ir vienas autorių). Spausdinama.

Viršelio dailininkas Leonas Vilčiauskas .

4 sp. I. Tiražas 35000 egz. SL Nr 790

Užsakymas Nr. 849 . Ofsetinė spauda.

Žurnalo " Kompiuteriai" kultūrinis priedas.

Kaina 3 rb.

Uždaroji akcinė bendrovė "Vizija"

232600 Vilnius , Barboros Radvilaitės 8

Spausdino Valstybinės Standartų Leidyklos Vilniaus spaustuve

Vilnius, Dariaus ir Girėno 39

REMIANTIS
RAŠYTINIAIS IR
GYVAISLAIS ŠALTINI-
NAIS, LEIDINYJE
NAGRINĖJAMA
JONINIŲ ŠVENTĖS
LIETUVOJE KILMĖ,
JOS RAIDA NUO
16 - TO AMŽIAUS
PABAIGOS IKI
MŪSŲ DIENŲ

